

Monopolist
PostNL had niet
met Sandd
mogen fuseren
IN HET NIEUWS 6

Australië
Vrouwen klagen
leger aan wegens
seksueel geweld
BUITENLAND 20-21

Les in geld
Eurowijs leert de
klas verstandig
met geld omgaan
ECONOMIE 24-25

Staatsbezoek
Suriname schenkt
vergiffenis voor
slavernijverleden
BINNENLAND 15

FOTO PATRICK VAN KATWIJK / ANP

NEXPERIA

‘Octrooien moesten naar China’

Wing, de Chinese eigenaar van chipbedrijf Nexperia, wilde patenten van Nederland overhevelen naar China, zeggen ingewijden.

Marc Hijink
AMSTERDAM

Medewerkers van Wingtech, de Chinese eigenaar van chipmaker Nexperia, waren afgelopen september van plan patenten van Nexperia over te hevelen van Nederland naar China. Dit melden ingewijden rondom het dossier aan NRC (namen bekend bij de redactie).
Eind september greep Minister Karremans van Economische Zaken (VVD) in bij de chipmaker. Dat leidde tot een hevige reactie van China en een nijpend chiptekort in de wereldwijde auto-industrie.
Eerder bleek al dat het lekken van kennis van de Britse Nexperia-fabriek in Manchester aanleiding was voor de ingreep, maar ook uit Nederland dreigde waardevolle kennis te verdwijnen. Nexperia (omzet 2 miljard euro) maakt per jaar 110 miljard chips met relatief oude technologie. Deze transistors en schakelaars zijn onmisbare bestanddelen voor met name de

auto-industrie. Het bedrijf heeft in Nederland ongeveer 500 patentfamilies geregistreerd, via het hoofdkantoor in Nijmegen. Het gaat om patenten die onder meer beschrijven hoe de Nexperia-chips te produceren, of te verpakken. Dat laatste gebeurt voornamelijk in China.
Zeggenschap eisen
De Chinese eigenaar van Nexperia, Wingtech, bereidde zich half september voor om deze patenten van Nederland over te schrijven naar China om zo de zeggenschap op te kunnen eisen. Dat proces duurde echter langer dan verwacht omdat de betrokkenen zochten naar een methode om de fiscale kosten voor die overdracht te mijden. Nexperia BV onthoudt zich van commentaar, net als de Chinese tak van het bedrijf.
De octrooikwestie was voor Karremans een van de redenen om snel op te treden tegen Nexperia, om te voorkomen dat het bedrijf ‘leeggetrokken’ zou worden: het ministerie kreeg eerder die maand al signalen van binnen

het bedrijf dat topman Wing overwoog de Europese fabrieken te verkopen en het Europese bestuur de wacht had aangezegd. Tot kort daarvoor werkte Wing samen met Economische Zaken (EZ) aan een constructie die hem op grotere afstand van Nexperia zou plaatsen. Op die manier hoopte het bedrijf de op handen zijnde Amerikaanse exportrestricties te mijden. Die werden op 30 september bekendgemaakt maar zijn inmiddels uitgesteld, na overleg tussen de VS en China.
Donderdag debatteert de Tweede Kamer over de Nexperia-kwestie. Er is veel kritiek op Karremans omdat zijn ingreep tot zo’n heftige reactie

van China leidde en er van tevoren geen overleg was met Europese partnerlanden of met China. Daarvoor ontbrak volgens ingewijden de tijd.
Op 30 september activeerde Karremans de Wet beschikbaarheid goederen uit 1952, waarmee hij kon voorkomen dat bedrijfsonderdelen verplaatst werden. Een dag ervoor had Karremans zijn collega-ministers van Buitenlandse Handel en Defensie en de minister-president op de hoogte gesteld van zijn beslissing. Van tevoren was er alleen overleg op ambtelijk niveau met het ministerie van Buitenlandse Zaken.
De respons van China was heftiger dan de Nederlandse bewindvoerder verwacht had. Een ‘symmetrische’ reactie, bijvoorbeeld het bevrozen van de Nexperia-fabriek in Dongguan, leek in Den Haag het meest waarschijnlijke scenario. Maar China koos ervoor te escaleren en raakte daarmee de wereldwijde auto-industrie, dus ook die in China.
EZ wist dat bestuurders op 1 oktober naar de Ondernemingskamer

zouden stappen om Wing tegen te houden, die probeerde zijn andere bedrijven met Nexperia-geld over te eind te houden. Maar de uitkomst van die rechtszaak stond niet vast. Dat de Ondernemingskamer meteen ingreep en Wing diezelfde dag nog aan de kant schoof, verbaasde ook EZ. Het was voor China de aanleiding om met een exportrestrictie terug te slaan, op 4 oktober.
Karremans schortte de oorlogswet half november op, om de diplomatieke onrust tussen China en Nederland te sussen. Dat lijkt te werken, maar het conflict blijft zolang het hoofdkantoor in Nijmegen en Nexperia China met elkaar blijven botsen.
De Chinese eigenaar van Nexperia ging vorige week in cassatie tegen de uitspraak van de Ondernemingskamer. Dat kan maanden duren. Mocht de rechter op zijn schreden terugkeren, dan zal de Wet beschikbaarheid goederen volgens ingewijden weer ‘automatisch’ actief worden, om te voorkomen dat Nexperia-kennis of de productie naar China verdwijnt.

IN HET LAND
AMERSFOORT

GEMMA VENHUIZEN

Caesar wist het al: met de heg valt niet te spotten

I ven m'n laarzen uit hoor." Pandeignaars Bart Visser zet ze netjes bij de deur en wandelt dan bij Wilroff Reitsma binnen. Niet iedereen heeft die moeite genomen; tussen de computers loopt een spoor van tuinaarde. Hij haalt er z'n schouders over op. „Ach ja, een ict-bedrijf is nu eenmaal niet zo gewend aan zand onder de zolen." Normaal lijkt de natuur ver weg hier op het bedrijventerrein, aan de noordrand van Amersfoort.

Daar moest verandering in komen, vond Bart. Al jaren was hij bezig met verduurzaming van het gebouw - driedubbelglas, zonnepanelen, A+-label - maar de buitenkant bleef, op een vijver na, behoorlijk grauw. En dus sloeg hij de handen ineen met Jantine Schinkelshoek van Stichting Hoopheggen en Gemma van den Boog van natuurorganisatie IVN. Vandaag wordt er hier, pal naast het gebouw, ruim 150 meter heg aangeplant. Als voorbereiding zijn er al tegels gewipt en is er geresed.

Ooit was Nederland een heggenland, vol houtige struikgewassen die perceelgrenzen aangaven. Sla het boek *Heg* van landschaps-onderzoeker Kenneth Rijsdijk er maar op na. Ruim tweeduizend jaar geleden beklagde Julius Caesar zich in *De Bello Gallico* al over de heggenliefde ten zuiden van de Rijn: door de gevlochten meidoorntakken kwam zijn leger maar moeilijk vooruit. Met de heg viel niet te spotten.

Maar de afgelopen eeuw verdween door ruilverkaveling zeker 225.000 kilometer heg uit ons land - een groot verlies voor de biodiversiteit. „Een goede heg kan in vier jaar tijd 400 soorten opleveren die je met het blote oog kunt zien", zegt Jantine. „Het is méér dan alleen maar een afscheiding tussen jou en je bureu". Voor de goede orde: bij Hoopheggen vertegenwoordigt de heg alle zogeheten houtkanten, dus ook de bomensingel en de keurig gesnoeide beukenhaag. Voor Wilroff Reitsma zijn, op basis van oude land-

schapskaarten, struiken uitgekoken die in de voormalige zanderige landbouwgrond goed gedijen. Een veldesdoorn, een kersje en een „knetterroze" kardinaalsmuts. „Voor een optimale mix van bes en bloei."

In duo's gaan de ict'ers aan de slag - handschoenen aan, spade in de grond. Gegrinnik, onwennig gegraaf. „Hoe diep moeten we precies?" Per meter moeten er vier struikjes van ongeveer 80 centimeter hoog de grond in, geplant in een zigzagpatroon, ver-

De plantdag is een succes, zelfs een ambtenaar van de gemeente is komen helpen

schillende soorten door elkaar heen zodat er straks één groot natuurlijk vlechtwerk ontstaat. Deze plantdag is de aftrap van een landelijke campagne, vertelt Gemma. „Vanuit het project Werklandschappen van de Toekomst willen we door heel Nederland bedrijventerreinen gaan vergroenen." Of zoals op de wapperende banner staat: „Betonmoe? Groen geeft energie."

Voor wie tijdens het planten toch wat extra calorieën wil, heeft Bart broodjes en taart geregeld. Want voorlopig zijn ze nog niet klaar: straks worden ook de vogelhuisjes opgehangen en de eendenkooi te water gelaten. „Alleen het insectenhotel heeft helaas wat vertraging opgelopen." Het mag de pret niet drukken. De plantdag is een succes, zelfs een ambtenaar van de gemeente is komen helpen. En binnenkort nodigt Bart naburige bedrijven uit, ter inspiratie. Zodat straks heel Amersfoort weet: om de heg kun je niet heen.

Gemma Venhuizen is biologieredacteur en doet elke woensdag ergens vanuit Nederland verslag

BEZUINIGINGEN PUBLIEKE OMROEP

VPRO stopt met ‘Zomergasten’, EO schrapt fictie

Het langlopende ‘Zomergasten’ stopt na 2026 in zijn huidige vorm. VPRO schrapt meer programma's, net als de EO doet met documentaire en fictie.

Toon Beemsterboer

AMSTERDAM

Als gevolg van de bezuinigingen op de publieke omroep stopt de VPRO na 37 jaar met het iconische interviewprogramma *Zomergasten*. In een persbericht laat de omroep weten dat de koepelorganisatie NPO ervoor heeft gekozen *Zomergasten* „in zijn huidige vorm na 2026 niet meer voort te zetten". Ook de televisieprogramma's *Hoofdzaken* en *De Cadeaubriek* en het radioprogramma *Vrije Geluiden* zullen na 2026 stoppen. Hierdoor verdwijnen er in totaal 35 tot 45 arbeidsplaatsen.

„We maken ons grote zorgen over de kaalslag die de bezuinigingen veroorzaken in het cultu-rele aanbod van de publieke omroep en het verlies van de ruimte voor experiment, innovatie en talentontwikkeling", zegt Algemeen directeur Zakia Guernina in het persbericht.

Interviewprogramma *Zomergasten* is sinds 1988 op televisie en had in de loop der jaren verschillende presentatoren, onder wie Wim T. Schippers, Paul de Leeuw, Freek de Jonge, Adriaan van Dis en Janine Abbring. Dit jaar was de presentatie in handen van Griet Op de Beeck. De kijkcijfers waren recent al behoorlijk gedaald en schommelden in het afgelopen seizoen rond de 290.000 kijkers.

‘Een pijnlijk besluit’

Ook de EO maakte dinsdag bekend welke programma's stoppen door de bezuinigingen. De genres fictie en documentaire zullen na 2026 niet meer te zien zijn bij de omroep. Ook zal er minder budget zijn voor programma's over het geloof. In een persbericht spreekt de EO van „een pijnlijk besluit". De afgelopen jaren vielen fictieseries en documentaires van de omroep in de prijzen, zoals *De Joodse Raad*, *De Terugreis* en *Mijn grote broer*.

Hoewel de meeste media-aandacht gaat naar het schrappen van de genres, staat de EO zelf in het persbericht het langst stil bij de slinkende begroting voor levensbeschouwelijke programma's. Want „dat raakt het hart van de EO". De omroep stopt met fictie en documentaire omdat het relatief dure genres zijn, en wil „prioriteit geven aan titels die diepgeworteld zijn in haar missie". Het gevolg is dat de pro-

Het Media Park in Hilversum. FOTO WOUTER DE WILDE

gramma's waarmee de EO zich onderscheidt in het publieke bestel, zoals *De Verandering* en *Nederland Zingt*, behouden blijven, zij het met een kleiner budget. Ook de geloofsprogramma's op Radio 5 moeten geld inleveren, waardoor arbeidsplaatsen zullen verdwijnen. „Deze keuzes zijn buitengewoon moeilijk, maar als EO staan we midden in de samenleving", zegt EO-directeur Arjen Lock in het persbericht. „We vinden het essentieel dat verhalen over geloof, zingeving, naastenliefde en maatschappelijke betrokkenheid een herkenbare plek houden binnen het publieke bestel."

De keuzes van de EO zijn mede ingegeven door een belangrijke wijziging van de programmering op NPO2 en NPO3. De NPO wil van het derde net meer een evenementenzender maken, waardoor de programma's van Zap en Zeppelin worden verplaatst van NPO3 naar NPO2. Dit betekent dat alle zaterdagprogramma's op NPO2 tot kwart voor acht plaats moeten maken voor de kinderprogrammering. Maar dat is ook waar de meeste geloofsprogramma's van de EO zijn geprogrammeerd, zoals *Ik Mis Je*, *Nederland Zingt*, *De Verandering* en *EO Metterdaad*. „Dat hakte er bij ons enorm in", zegt Lock aan de telefoon tegen NRC. „Toen konden we gelukkig met de NPO in gesprek. We hebben gezegd: ‘we zijn echt bereid om te bezuinigen, maar we willen deze programma's koste wat kost overleefd houden. We hebben voor elkaar gekregen dat *Nederland Zingt*, *Ik Mis Je*, en *De Verandering* op andere dagen uitgezonden worden, maar met minder budget."

Henri Bontenbal (CDA) in gesprek met de pers bij de presentatie van het tussenverslag door informateur Sybrand Buma. FOTO ROBIN UTRECHT/ANP

FORMATIE

Geen duidelijke coalitievoorkeur in formatiestuk van Jetten en Bontenbal

D66 en CDA zetten hiermee een volgende stap in de formatie: een minderheidskabinet komt steeds serieuzer in beeld.

Guus Valk en Marko de Haan

DEN HAAG

De uitgewerkte plannen van D66 en CDA zijn een ‘uitgestoken hand’ naar andere partijen, zeiden de partijleiders Rob Jetten (D66) en Henri Bontenbal (CDA). Maar in het zeventien pagina's tellende document dat de partijen samen geschreven hebben, staan veel plannen die niet meteen met gejuich zullen worden ontvangen bij partijen die nog hard nodig zijn in de formatie.

Informateur Sybrand Buma presenteerde het document dinsdagmiddag in de Tweede Kamer. Het is bedoeld om de formatie, stap voor stap, te laten slagen, sneller dan de vorige keren. Om onderling vertrouwen te winnen en om vaart te maken, zouden D66 en CDA, twee winnaars van de verkiezingen die graag met elkaar een kabinet willen vormen, eerst met elkaar onderhandelen. Ze spraken deze weken samen over vijf thema's: wonen, stikstof, economie, veiligheid en migratie.

De echt moeilijke keuzes komen daarna: wie schuift nog meer aan? De VVD ligt voor beide partijen voor de hand, maar die partij sluit GroenLinks-PvdA uit. De VVD wil dat er een kabinet over rechts komt, met in ieder geval ook JA21.

De VVD én GroenLinks-PvdA willen graag meedoen. Ze zien „vol-

doende aanknopingspunten" om het gesprek met D66 en CDA aan te gaan, lieten de partijleiders, Dilan Yesilgöz en Jesse Klaver, meteen via X weten. De komende dagen komen zij, zoals alle fractievoorzitters, nog een keer langs bij informateur Buma, die uiterlijk volgende week dinsdag een advies over het vervolg van de formatie moet geven.

Toch hebben D66 en CDA het beide partijen niet makkelijk gemaakt. Het document is op veel onderdelen zeer gedetailleerd, en leest bijna als een mini-regeerakkoord. Een partij die nu aanschuift, staat meteen op flinke achterstand. D66 en CDA hebben al compromissen gesloten, en elke nieuwe partij aan tafel moet eigen thema's terug-onderhandelen.

Compromissen
Eerst over de compromissen tussen D66 en het CDA: op een paar belangrijke onderwerpen is D66 naar het CDA toe bewogen. De partijen schrijven dat de CO₂-heffing voor de industrie wordt afgeschaft, terwijl D66 daar eigenlijk vóór is.

Het jaar om de stikstofdoelen te halen, wordt 2035. Dan mag nog maar in de helft van de natuurgebieden te veel stikstof neerslaan. Dat is op-nieuw een wens van het CDA. D66 wil

de doelen liever al behalen in 2030. De woonparagraaf leest juist als de door D66 gepresenteerde woonplannen van afgelopen april. De partijen willen bezwaarprocedures verminderen en bouwen op „minstens 21 groot-schalige nieuwbouwlocaties". D66 zette groot in op dit thema, Rob Jetten beloofde in de verkiezingscampagne zelfs „tien nieuwe steden" te bouwen.

kabinet-Schoof wil het eigen risico in de zorg halveren, maar D66 en CDA willen het huidige eigen risico in stand houden, zo staat in het document. De vraag blijft: wie mag straks mee-onderhandelen over deze keuzes? Jetten en Bontenbal sturen al lang niet meer per se aan op een meerderheidskabinet. De optie van een minderheidskabinet wordt steeds realistischer. Rob Jetten zei daar dinsdagmiddag tegen journalisten over: „Meerderheidskabinetten zijn we gewend in Nederland, die bieden meer stabiliteit in zetels. Maar op een enkele formatie zit niemand te wachten."

Vrij vertaald bedoelt Jetten: we gaan niet eindeloos wachten totdat Dilan Yesilgöz haar 'nee' tegen GroenLinks-PvdA opgeeft, en gaan desnoods alleen met de VVD erbij regeren (de meest voor de hand liggende derde partij). Die combinatie zou 66 van de 150 Kamerzetels opleveren, dus lang geen meerderheid. In de Eerste Kamer zou dat maar 22 van de 75 zetels betekenen.

In de plenaire zaal van de Tweede Kamer, waar deze dinsdag de agenda werd bepaald, viel het Kamerleden op dat Henri Bontenbal lange tijd in een stoel van de VVD-fractie zat te praten met VVD-Kamerlid Silvio Erkens. Bij de bankjes van GroenLinks-PvdA is het deze dagen veel minder druk. Bij

die partij zien ze dat ze de laatste tijd wat genegeerd worden door de twee onderhandelende partijen. Ook dat kan erop wijzen dat D66 en CDA de minderheidsvariant met de VVD ernstiger aan het overwegen zijn.

Coalitiedoe

Een minderheidskabinet biedt D66 en CDA twee grote voordelen: de VVD, uiteindelijk een gewilde coalitiepartner, doet mee. En met drie partijen heb je minder kans op intern coalitiedoe. Dat is een les van de laatste drie kabinetten, die uit vier partijen bestonden en allemaal vielen. Maar het gevaar daarbuiten is juist groter: de oppositie heeft dan een Kamermeeerderheid en kan plannen, of zelfs een heel kabinet, wegstemmen. Daarvoor zouden linkse en radicaal-rechtse partijen wel moeten samenwerken.

Toch is dat niet helemaal onmogelijk. Kijk maar naar het eigen risico, dat D66 en CDA in stand willen houden, maar GroenLinks-PvdA én PVV niet. Ook kan het ingewikkeld worden als dit nieuwe kabinet wil bezuinigen in de zorg. Volgens het document van informateur Buma willen beide partijen „de stijgende kosten beheersbaar houden", bijvoorbeeld in de ouderenzorg. Als het over deze thema's gaat, kunnen linkse en radicaal-rechts serieuze oppositie gaan voeren.

Medewerkers van de Dierenambulance halen een dode grauwe gans uit het water in de buurt van Ransdorp bij Amsterdam. FOTO'S SARAH OUWERKERK

Sarah Ouwerkerk
AMSTERDAM

De grauwe gans ligt aan de overkant van de sloot op zijn buik in het water. Het kopje net op de kant, tussen het riet. Het weiland aan die kant van het water is afgesloten voor mensen en dus overleggen Bernice van Kooten en Wouter Vanhaeren van Dierenambulance Amsterdam hoe ze de watervogel, waarschijnlijk gestorven aan de gevolgen van vogelgriep, vanaf het fietspad weg kunnen halen. En dit is pas de eerste vogelgriepstop van zondag.

„De laatste weken hebben we heel veel gevallen van vermoedelijk vogelgriep”, zegt Vanhaeren, terwijl hij en Van Kooten met ducttape stokken met aan het uiteinde een haak aan elkaar bevestigen. „Je moet creatief zijn.” Uiteindelijk lukt het ze daarmee de gans naar zich toe te trekken. In de ambulance trekt Van Kooten een witte schort en blauwe handschoenen aan, trekt hoesjes over haar schoenen en doet een veiligheidsbril en een mondkapje op - dan pas pakt ze de gans uit het water om het dier in twee vuilniszakken op te bergen. In de ambulance zit een apart vak, dat dicht kan met een rol-luik. ‘Kadaverhok’, staat erboven. Dan is het door naar de volgende gans, in Holysloot.

Toename

Nog nooit trof vogelgriep in Europa zoveel wilde vogels als dit seizoen, bleek vorige week uit een tussentijds verschenen rapport van de Europese Autoriteit voor Voedselveiligheid (EFSA). Die telde ruim 1.400 besmettingen onder overleden wilde vogels

sinds het begin van dit vogelgriepseizoen - meer dan ooit, zelfs twee keer zoveel als het ‘piekjaar’ 2022. En het einde is nog niet in zicht.

„Sinds oktober zien we een toename”, zegt Martijn van der Weerd, directeur van Dierenambulance Amsterdam aan de telefoon. „Het komt vooral voor bij watervogels, met name de grauwe gans, meeuwen, stern en en zwanen.” Ze krijgen zo’n drie meldingen per dag, maar het wisselt. „Het zijn vermoedens, want als een dier al overleden is kunnen we het nog maar moeilijk vaststellen.”

Als de vogel nog leeft, vertoont die herkenbare verschijnselen die duidelijk wijzen op vogelgriep. Het zijn klassieke griepverschijnselen: de dieren zijn hangerig en verzwakt, hebben last van snot en diarree, ze trillen en vertonen soms neurologisch vreemd gedrag. Dat laatste zag ook de mevrouw die een gans heeft

gemeld in Over-Diemen, stop drie. Vanaf haar woonboot zegt ze: „Ik zag hem rondjes zwemmen op de plas, toen dacht ik al: o jee, dat ziet eruit als vogelgriep.” In de sluis ligt er nog één, zegt ze. En bij een tweede sluis, zo’n honderd meter verderop, liggen drie dode meerkoeten in het water.

Mazzel

Het klinkt cru, maar eigenlijk is het „mazzel” dat de vogels vandaag allemaal al gestorven zijn, zegt Vanhaeren. Als een vogel nog leeft, is het een ander verhaal. Die vangen ze en vervoeren ze naar een dierenarts, bij twijfel wordt het dier geëuthanaseerd om verspreiding te voorkomen. „Pas had ik zo’n verdrietig geval”, zegt Van Kooten, sinds twee jaar vrijwilliger bij de Dierenambulance. „Een man belde over een zwaan die al twaalf jaar bij zijn huis verblijft, die hij dus ook echt kende. Het was 100

procent duidelijk dat het vogelgriep was, hij had zoveel snot. En hij was zelfs een soort aan het klappertanden, maar dan met zijn snavel.”

Ergens is het wel fijn als het zo duidelijk is, zegt Vanhaeren. „Als het een twijfelgeval is kan ik daar echt wakker van liggen.”

Los van het verdriet, is het ook veel meer werk. Een levende vogel verspreidt aerosolen. Dat betekent dat na een rit met een vogelgriepgeval de hele ambulance „van top tot teen” ontsmet moet worden. Alles bij elkaar zijn ze er makkelijk een uur mee bezig. „Het trekt een wissel op de dienstverlening, want het betekent dat die ambulance dan geen andere ritten kan doen.”

Het is natuurlijk het vervelendst voor de dieren, maar ook voor de vrijwilligers is het moeilijk, zegt Van der Weerd. „Het is verdrietig werk. Onze vrijwilligers willen dieren helpen, niet dieren ruimen.” En daar komt, hoewel het virus nog niet vaak op mensen is overgesprongen en dan alleen met milde klachten, toch een stukje risico bij kijken. „Daarbij blijft het toch enigszins vreemd dat dit aan ons wordt overgelaten. We doen het, voor de dieren, maar ondersteuning of sturing vanuit de landelijke overheid is er niet of nauwelijks.”

Op de site van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteiten staat „een handleiding speciaal voor medewerkers van de Dierenambulance en Dierenbescherming”. Maar het is wonderlijk dat de vrijwilligers van die organisaties nu verantwoordelijk zijn voor het bestrijden van een virus en het voorkomen van een nieuwe zoonose, zegt Van der Weerd. Hij vraagt zich in toenemende mate af of er wel echt geleerd is van de coronapandemie.

Voor het eerst ook huiskat getroffen

Ook een kitten is besmet geraakt en overleden aan vogelgriep, schrijft demissionair minister van Landbouw Femke Wiersma op 1 december in een Kamerbrief. De andere zeven kittens uit het nest zijn „waarschijnlijk” ook aan het virus overleden. Het is voor het eerst dat een huiskat in Nederland is besmet. De kans dat een kat of ander zoogdier besmet raakt is volgens Wiersma nog steeds klein, maar ze benadrukt wel alert te blijven. Als katten verschijnselen vertonen passend bij het virus - koorts, hijgen, benauwdheid, sloomheid, oogontsteking, loopneus, roodheid van de ogen, slijmerige neus of ogen en neurologische verschijnselen zoals trillen of wankelen - adviseert ze eigenaren direct contact op te nemen met een dierenarts.

Irritatie

Ook stijgt bij hem de irritatie over het aanwijzen van „de wilde vogel als dader en zondebok”. Dat lijkt me de omgekeerde wereld, zegt hij. „De ernstig ziekmakende variant van vogelgriep is ontstaan vanuit de pluimveehouderij, níet vanuit de wilde vogel. Zij zijn slachtoffer van iets dat door de mens ontstaan is, niet andersom.”

In stedelijk gebied valt het in verhouding tot andere delen van het land nog wel mee. Maar, zegt Vanhaeren: „Wie in een gebied woont met veel watervogels, doet er goed aan zijn kat binnen te houden. Dat zou ik doen. Het is zo besmettelijk.”

Een volgende grauwe gans wordt in Holysloot uit het water gehaald.

BRANDBRIEF

AAN DE FORMERENDE PARTIJEN

Stop fossiele subsidies

Geachte formerende partijen,

Twee jaar geleden stemde de Tweede Kamer, inclusief CDA en D66, voor de afbouw van **fossiele subsidies**. Het huidige kabinet heeft dit niet opgepakt. Dat betekent dat nog steeds tientallen miljarden per jaar uit de samenleving wegvloeien naar vervuilende bedrijven.

Onze brandbrief uit 2023, **gesteund door meer dan 300 bedrijven en organisaties en meer dan 50.000 burgers**, is daarom nog steeds actueel.

Nu zitten jullie, Rob Jetten en Henri Bontenbal, aan de formatietafel. Jullie hebben benadrukt dat Nederland behoefte heeft aan een

verantwoordelijke regering die keuzes niet langer voor zich uit schuift. Al twintig jaar wordt gepraat over het afschaffen van fossiele subsidies. **Jullie kunnen nu het verschil maken door deze afspraak waar te maken.**

Daarom vragen we jullie om in dit regeerakkoord te komen met een helder en ambitieus afbouwpad voor fossiele subsidies. Zodat er voor iedereen duidelijkheid komt. Pas als we vervuiling niet meer belonen, is er ruimte voor duurzame innovatie en kunnen we op een rechtvaardige manier de klimaatdoelen halen.

We rekenen op jullie.

Ondertekend door meer dan **300 bedrijven en organisaties en meer dan 50.000 burgers**

Teken ook op **BRANDBRIEF-FOSSIELE-SUBSIDIES.NL** of scan de QR-code

Dit is een politieke reclameboodschap over beleid of maatschappelijke thema's. Meer informatie op politiekereclame.nl

OVERNAME

PostNL mocht concurrent Sandd niet inlijven, zegt hoogste bestuursrechter

De ACM verbodde de ‘fusie’, maar met steun van staatssecretaris Mona Keijzer nam PostNL concurrent Sandd alsnog over.

Jan Benjamin
AMSTERDAM

PostNL had Sandd nooit mogen inlijven. ‘s Lands grootste post- en pakketbedrijf had zijn belangrijkste concurrent zes jaar geleden niet mogen overnemen. De Autoriteit Consument & Markt (ACM) heeft de overname in 2019 terecht verboden.

Dat heeft het College van Beroep voor het bedrijfsleven (Cbb), de hoogste bestuursrechter in Nederland, dinsdag bepaald. Alle vier de beroepsgronden van PostNL falen. Het is de definitieve uitspraak in de al jaren slepende procedure over de overname van Sandd door PostNL.

Het Cbb deed zijn uitspraak in een beroep dat was aangespannen door PostNL. Het post- en pakketbedrijf was het oneens met de blokkade tegen de fusie die de ACM in 2019 opwierp. Volgens PostNL en Sandd was de ‘fusie’, zoals beide partijen de overname voor 130 miljoen euro noemden, noodzakelijk om de dagelijkse brievenbezorging in Nederland overeind te houden.

Toezichthouder ACM stelde destijds dat de overname de concurrentie op de postmarkt zou beëindigen. PostNL zou een teststerke marktpositie krijgen en de prijzen voor zakelijke klanten en consumenten zouden fors stijgen, met wel 30 tot 40 procent. Sandd - kort voor ‘Sort And Deliver’ - had destijds een aandeel van ongeveer een kwart van de markt voor zakelijke post. Elke grote overname moet in Nederland worden voorgelgd aan de ACM. Als de toezichthouder hem verbiedt, mag hij niet doorgaan. In het geval van Sandd is dat toch gebeurd.

ACM overruled

Gesteund door toenmalig staatssecretaris Mona Keijzer (Economische Zaken, destijds CDA) heeft PostNL de overname alsnog doorgezet. Keijzer gebruikte een nooit eerder gebruikt artikel in de Mededingingswet om de ACM te overrulen. Volgens haar was het in het algemeen belang dat de universele postdienst (UPD) - de bezorging van brieven en kaarten van consumenten en kleine zakelijke verzenders - gehandhaafd zou blijven.

Een overname van Sandd door PostNL was volgens Keijzer de enige manier om de UPD te kunnen handhaven. Maar dat was niet het geval, zo had de ACM al in 2019 vastgesteld; het College van Beroep voor het bedrijfsleven volgt nu de toezichthouder. Ook zonder overname van Sandd zou PostNL nog steeds de consumentenpost „onder economisch aanvaardbare omstandigheden” kunnen blijven bezorgen in een periode van drie tot vijf jaar na het besluit, aldus het Cbb. Dat PostNL het afgelopen jaar verlies zegt te hebben geleden op de UPD, is niet relevant voor de beoor-

Sorteercentrum van postbedrijf Sandd in Apeldoorn. FOTO'S BART MAAT/ANP

deling van het verbod op de fusie in 2019, vindt het Cbb.

Keijzers beroep op het obscure artikel 47 van de Mededingingswet bleek eerder al illegaal. Het Cbb gaf haar hiervoor in 2022 een tik op de vingers. Van het argument dat de overname van Sandd door PostNL goed zou zijn voor de werkgelegenheid voor postbodes, bleef eveneens weinig over. Het aantal postbezorgers

Mona Keijzers beroep op het obscure artikel 47 bleek eerder ook al illegaal

daalde van 24.000 (2020) naar 16.000 (2024). Ook stegen de prijzen en nam de kwaliteit van de dienstverlening af. PostNL eist inmiddels subsidie voor het uitvoeren van de UPD, of weigert dat nog langer te doen.

Keijzer wil niet reageren op de uitspraak van het Cbb en op de prominente rol die zij heeft gespeeld in het

postdossier. Een woordvoerder van haar huidige ministerie verwijst naar Economische Zaken.

Dat departement geeft dinsdagmiddag geen reactie op de uitspraak van het Cbb, omdat het „geen deelnemende partij was in de zaak”. Die was immers tussen PostNL en de ACM. Volgens de woordvoerder is het vonnis van het Cbb geen extra aanleiding om fundamenteel te gaan nadenken over de marktordeening voor de post. „De Tweede Kamer heeft het debat en de behandeling [van de Postwet] tot nader order uitgesteld.”

PostNL stelt in een eerste reactie dat de uitspraak duidelijkheid geeft „over de toepassing van het beoordelingskader door de ACM van de situatie die zes jaar geleden voorlag”. Volgens een woordvoerder gaat deze zaak „niet over de rechtsgeldigheid van de fusie”. Die vond immers plaats nadat Keijzer haar akkoord had gegeven.

Maarten Pieter Schinkel, hoogleraar mededingingseconomie & regulering aan de Universiteit van Amsterdam, pleit al langer voor een structurele hervorming van de Nederlandse

postmarkt. Hij noemt het gelijk van ACM vandaag „volledig en zeer terecht” en vindt dat Economische Zaken nu moet doorpakken. „De postmarkt moet op de schop: óf streng reguleren, ook ten behoeve van zakelijke gebruikers, óf de markt herinrichten: de infrastructuur voor brievenpostbezorging losknippen en aanbesteden.” In 2019 waarschuwde Schinkel al dat de consument de dupe zou worden van de acquisitie van Sandd.

Monopolie

Schinkel: „Deze uitspraak van het Cbb is nu het sluitstuk van het debat: dit monopolie had nooit gecreëerd mogen worden. Het ministerie zat fout onder Mona Keijzer destijds, en nog steeds. In de voorliggende nieuwe Postwet wordt PostNL nog meer marktmacht gegeven, door de bescherming van de regionale bezorgers tegen monopolieprijzen af te bouwen. We hebben een nieuwe visie op de postmarkt nodig.”

De overname van Sandd is niet meer ongedaan te maken. Het bezorgbedrijf is geïntegreerd in PostNL. De

verwachting is nu dat grote zakelijke klanten van PostNL, zoals drukkerijen en uitgeverijen, de schade die zij zeggen te lijden door de hoge posttarieven willen verhalen. Volgens het Koninklijk Verbond van Grafische Ondernemingen, de brancheorganisatie van drukkerijen, zijn de tarieven voor zakelijke post de afgelopen jaren met 150 tot 200 procent gestegen.

„Nu definitief vaststaat dat het huidige monopolie van PostNL onrechtmatig is ontstaan”, stelt het KVG in een reactie, „is het noodzakelijk dat de overheid zo snel mogelijk ingrijpt in de huidige ongereguleerde monopoliepositie van PostNL [...] en duidelijkheid biedt over de schaderegeling richting bedrijven die jarenlang de rekening hebben betaald.”

Hoogleraar Schinkel benadrukt dat ook de overheid financieel schade leed. Vanwege de juridische procedures maar vooral omdat de overheid mogelijk te veel heeft betaald of gaat betalen aan PostNL voor overheidspost als belastingenveloppen, stembiljetten en, laatst nog, het overheidsboekje met noodmaatregelen.

Vindt u dat zelf normaal?

Is het cookiebeleid van uw organisatie op orde? Denk goed na over welk soort cookies u gebruikt, welke gegevens u daarmee verzamelt en waarom. Zo respecteert u de privacy van bezoekers.

Check de richtlijnen op autoriteitpersoonsgegevens.nl/cookies

INTERVIEW **MARYNA VOROTYNTSEVA** EN **DENYS KAZANSKY** JOURNALISTEN

‘Donbas weggeven? Dan vallen ze de volgende regio aan’

De Russische oorlog in Oekraïne begon in 2014, niet in 2022. Twee Oekraïense auteurs beschrijven hoe Rusland eerst met propaganda en corruptie Oekraïne ondermijnde, voor het tot militair geweld overging.

Door **Floris Akkerman** Fotografie **Kostyantyn Chernichkin**

KYIV

Vladimir Poetin viel Oekraïne niet binnen in 2022. Het is een volkomen onjuist verhaal dat nog altijd leeft in het Westen en zelfs onder Oekraïners, meent Maryna Vorotyntseva. De oorlog begon in 2014 in de Oost-Oekraïense regio Donbas, schrijft ze samen met Denys Kazansky in een boek. „Alsof er sindsdien niet al doden en vluchtelingen waren”, onderstreept Vorotyntseva hun punt.

Rusland bereidde zich al jaren voor op de inname van de Donbas, stellen ze. De oorlog wordt vaak gezien als een reactie op de pro-Europese Majdanrevolutie van 2013 en 2014. In hun boek, dat verscheen in 2020 en sinds vorig jaar ook in het Engels verkrijgbaar is als *How Ukraine lost Donbas*, beschrijven ze hoe Rusland al voor ‘Majdan’ stookte en wroette in de regio. Moskou had invloed in Oost-Oekraïne door middel van paramilitaire organisaties, separatistische bewegingen, corruptie en Russische politici die politieke bijeenkomsten in de regio bezochten, onder wie toenmalig burgemeester van Moskou Joeri Loezjkov en Poetins adviseur Sergej Glazjev.

„Dit waren psychologische operaties. Bedoeld om de publieke opinie te sturen”, zegt Vorotyntseva (39) tijdens een gesprek in een café in het centrum van Kyiv samen met Kazansky (41).

Illegaal referendum

In gelekte telefoongesprekken met een Russische onderhandelaar, uit oktober, stelde Witkoff dat hij wel wist wat er nodig was voor vrede: de Donbas overdragen aan Rusland. Dit standpunt verdedigde hij al eens publiekelijk in een interview met voormalig Fox-presentator Tucker Carlson door te suggeren dat de regio aan Rusland toebehoort. Witkoff bestempelde de regio als Russischtalig en stelde dat in een referendum een „overgrote meerderheid van de bevolking heeft aangegeven dat ze onder Russisch bestuur wil staan”. Dat referendum was illegaal en werd gehouden in het Oost-Oekraïense deel waar Rusland het in 2014 voor het zeggen had.

De jaren tot de uitbraak van de oorlog in 2014 maakten Kazansky en Vorotyntseva van dichtbij mee. Ze werkten als journalist respectievelijk in Donetsk en Loehansk. Beide steden, hoofdsteden van de gelijknamige provincies, zijn bezet door Rusland. Tegenwoordig is Vorotyntseva strategisch communicatieadviseur. Kazansky heeft een Russischtalig YouTube-kanaal met 994.000 abonnees. „Ik richt me tot de vele Russischsprekende mensen in de wereld. Want het is belangrijk om te laten zien wat er werkelijk gebeurt in Oekraïne.”

Hoe kan iemand steden en hun inwoners aan de tsaar overdragen, alsof mensen slaven zijn

Denys Kazansky journalist

Waarom besloten jullie dit boek te schrijven?

Vorotyntseva: „Het belangrijkste is te voorkomen dat iemand of de Russische propaganda de geschiedenis verandert en de feiten vervangt. Waarbij iemand over vijf of tien jaar zegt: ‘Oh, dit is niet gebeurd. Dit is een nepverhaal.’”

Witkoff oordeelt over de Donbas op basis van de taal en een zogenaamd referendum. Gaat hij voorbij aan wat zich al jaren afspeelde in Oost-Oekraïne?

Kazansky: „Het is Russische propaganda. Het Kremlin probeert deze oorlog heel simpel te maken: er zijn Russischspreekende mensen in Oost-Oekraïne en Oekraïense nationalistten proberen ze te doden. Dus moet Rusland ze beschermen. Dat is natuurlijk niet waar. Wij, Maryna en ik, zijn deze Russischspreekende mensen uit Donetsk en Loehansk. We wilden geen bescherming van Rusland. We voelden ons Oekraïens. De meeste mensen in de Donbas spraken Russisch en wilden in Oekraïne wonen. Ze wilden zich niet afscheiden of deel uitmaken van Rusland.”

In het voorjaar van 2014 ontstonden de zogenaamde Volksrepublieken Loehansk en Donetsk, die zich afscheidden van Oekraïne. Toen werden die zogenaamde referenda gehouden. Jullie stellen dat er geen sterke afscheidsbeweging bestond in de Donbas. Hoe groot was die groep?

Vorotyntseva: „Afscheidsbewegingen bestonden, maar waren marginaal. Er was in de Donbas geen sterk separatistische stroming zoals in Catalonië of in Schotland. Als er toen legale en goede georganiseerde verkiezingen waren gehouden, dan had 5 tot 10 procent van de kiezers in Rusland willen wonen. Toenertijd woonden in Loehansk 500.000 mensen en bij een pro-Russische bijeenkomst op het centrale plein kwamen 5.000 mensen opdagen. Dat is geen meerderheid. Dat is niet eens genoeg voor een zetel in de gemeenteraad.”

Kazansky: „De mensen in Donetsk en Loehansk waren loyaal en vriendelijk tegenover Rusland. Dat ze Russisch spreken was een tragedie, een speling van het lot. Dit alles maakt hen niet tot separatisten. Nu haten ze Rusland, omdat Rusland Oekraïne is binnengevallen en burgers doodt.”

Uit onderzoek in 2016 en 2019 van ZOI's, het Duitse centrum voor Oost-Europese en Internationale studies, blijkt dat slechts 7,6 procent voor aansluiting bij Rusland was. Een onderzoek van het Oekraïense onderzoeksbureau KIIS toonde in september aan dat de helft van de inwoners in het oosten van Oekraïne positief dacht over Rusland. Na het Russische ‘bevrijdings-’ en annexatie-offensief kelderde dit naar bijna 90 procent negatief.

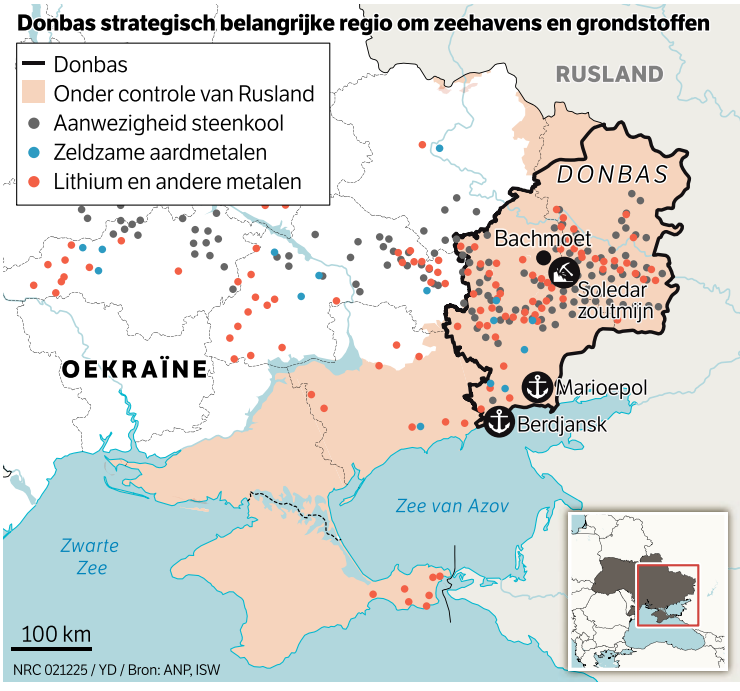

Door een Russische raketaanval verwoest huis in het 150.000 inwoners tellende **Kramatorsk** in Donetsk.

Denys Kazansky en **Maryna Vorotyntseva** in het centrum van Kyiv.

Donbas omvat provincies Donetsk en Loehansk

In Oost-Oekraïne komen deze ‘volksrepublieken’ van de grond met geweld. Jullie zien dat als het begin van de oorlog?

Vorotyntseva: „In het voorjaar van 2014 steekt Igor Girkin [voormalig kolonel bij de FSB, de Russische geheime dienst] de grens over. Hij zegt direct dat zijn belangrijkste taak is om de oorlog te beginnen. Dus om iemand te doden. Wanneer het eerste bloed vloeit in welk conflict dan ook, kan je niet terug. Wanneer iemand wordt gedood, breekt een nieuwe fase van het conflict aan. Girkins voornaamste doel was de oorlog te beginnen, want niemand wilde oorlog voeren in Oekraïne.”

Kazansky: „Hij zei trots in interviews dat hij dit conflict heeft ontketend. En hij zei: ‘Ik was de eerste die schoot. Als we de regio Donetsk niet waren binnengevallen, was de oorlog nooit begonnen. En was alles afgelopen zoals in Odesa of Charkiv.’”

Van wie kreeg Girkin dit bevel?

Kazansky: „Daar gaat hij niet op in.”

Vorotyntseva: „Je kunt geen voormalig officier van de FSB zijn. Jij blijft voor altijd iemand van de geheime dienst. Er werd gedaan alsof hij een privé militair bedrijf leidde, maar eigenlijk had hij een eigen paramilitaire eenheid die onderdeel was van het Russische leger. Hij ontving wapens van Rusland en kreeg geld van de pro-Kremlin oligarch Konstantin Malofeev. Het is hun taak het vuile werk op te knappen. Zo lijkt het alsof het Kremlin er zelf niet achter zit.”

Girkin werd in 2022 in Den Haag tot levenslang veroordeeld vanwege zijn rol in het neerhalen van vlucht MH17 in 2014. Later werd hij ook in Rusland veroordeeld na kritiek op Poetin.

Eind vorige maand eiste Poetin dat Oekraïne de Donbas verlaat. Met het oog op de huidige gesprekken zei hij: „Als de Oekraïense troepen zich terugtrekken uit de gebieden die ze ‘bezetten’, zullen de gevechten stoppen. [...] Als ze zich niet terugtrekken, zullen we hetzelfde bereiken met militaire kracht.” Kyiv heeft nog delen van de Donbas in handen, zoals de steden Slovjansk en Kramatorsk. Voor Oekraïne is het afstaan van de Donbas een schending van de soevereiniteit en de territoriale integriteit.

De Donbas opgeven lost het probleem van Rusland als agressieve staat niet op

Maryna Vorotyntseva journalist

Waarom kan en wil Oekraïne de Donbas niet afstaan?

Kazansky: „Het is pure waanzin. Hoe kan iemand in de 21ste eeuw de steden en hun inwoners aan de Russische tsaar overdragen, alsof mensen slaven zijn? Ik begrijp dat de Amerikaanse regering zich misschien niets aantrekt van Oekraïners. Maar de Russische erkenning van de Donbas zou betekenen dat elk land zomaar een deel van het grondgebied van een ander land in zijn grondwet kan opnemen. Als Poetin dit kan, waarom anderen dan niet?”

Vorotyntseva: „Het stelt Rusland in staat de veiligheid van omringende landen te bedreigen, verwijzend naar het feit dat dit al heeft gewerkt in de oorlog tegen Oekraïne. De Donbas opgeven lost het probleem van Rusland als agressieve staat niet op.”

Vorotyntseva: „Het draait voor Rusland niet om de Donbas. Ze willen Oekraïne als land vernietigen. Als we de Donbas afstaan, vallen ze Charkiv aan. Als we Charkiv weggeven, vallen ze Dnipro aan. En dan zullen ze zeggen: Poltava is een deel van de Russische geschiedenis, geef ons de provincie Poltava. vervolgens stellen ze: Kyiv is de moeder der Russische steden, geef ons Kyiv. Rusland stopt niet met het afstaan van de Donbas.”

Kazansky: „We hebben geen keus. Het enige wat we kunnen is ons land zo goed mogelijk verdedigen.”

Dat gaat toch Oekraïense levens kosten?

Vorotyntseva: „Het kost sowieso levens. Als we de Donbas weggeven, vallen ze de volgende regio aan.”

Kazansky: „De oorlog zal doorgaan, maar alleen in de volgende regio. Dan sterven mensen daar. Niet in Kramatorsk, maar wel in Charkiv of Dnipro.”

Vorotyntseva: „Niemand wil vechten. 99 procent van de mensen wil thuis blijven.”

Kazansky: „Iedereen wil dat de oorlog stopt. Onze Oekraïense regering zegt er klaar voor te zijn de huidige frontlinie te bevriezen. De Europeanen en Amerikanen staan daarachter. Alleen Poetin wil iets anders.”

ANALYSE VREDESPLAN

‘Crunchtime’ in hoofdkwartier van de NAVO

De NAVO sprak maandag over de Amerikaanse plannen voor vrede in Oekraïne. Probleem is dat Europa niet aan tafel zit en de Amerikanen weinig belangstelling tonen voor Europese bedenkingen.

Michel Kerres

BRUSSEL

Het is „crunchtime” zeggen ze op het NAVO-hoofdkwartier. NAVO-ambassadeurs vergaderen in de regel niet op maandag, maar op 1 december riep secretaris-generaal Mark Rutte de Noord-Atlantische Raad, het hoogste politieke orgaan van het bondgenootschap, bijeen voor een extra vergadering. Het nieuwe Amerikaanse vredesinitiatief voor Oekraïne leidt tot diplomatieke piekbelasting – weer eens.

Er zit vaart in de onderhandelingen tussen de VS en Oekraïne over een vredesplan, al heeft de Russische president Vladimir Poetin nog geen enkele bereidheid tot concessies getoond. Integendeel. Dinsdag zei hij dat de Europeanen geen agenda voor vrede hebben. „Ze zijn voor oorlog.”

Tweede rij

Elk vredesplan heeft vergaande gevolgen voor de veiligheid van Europa én voor de NAVO zelf. Vervelend is wel dat maar één NAVO-bondgenoot de gesprekken voortde: de VS. De rest van het bondgenootschap zit op de tweede rij. Rutte opende maandag formeel de interne discussie over de NAVO-belangen in het vredesproces.

Europese ministers maakten er twee weken geleden geen geheim van dat ze niets wisten van het Amerikaanse vredesplan van 28 punten dat via nieuwssite Axios in de openbaarheid kwam. Het las als een Russisch dictaat voor capitulatie van Oekraïne. Europese leiders waren des duivels, blijkt uit reconstructies in onder andere *The New York Times*. De Duitse bondskanselier Friedrich Merz belde onmiddellijk met president Donald Trump. In een diplomatieke stormloop probeerden de Europeanen vervolgens het pro-Russische plan bij te buigen in het voordeel van Oekraïne.

Europa zit niet aan tafel, zegt een hoge NAVO-diplomaat, maar de Europese ideeën liggen wel op tafel. De vraag is natuurlijk of die Europese ideeën ook gezien worden.

Na Europese druk werden de voorstellen die de NAVO aangaan uit het 28-puntenplan gehaald. De NAVO mag meepraten over NAVO-kwesties. Deze woensdag zullen de Europese NAVO-ministers van Buitenlandse Zaken hun randvoorwaarden voor een vredesdeal overbrengen aan de VS.

Rubio afwezig

Pijnlijk is wel dat de Amerikaanse functionaris in Team Trump die nog een beetje oog lijkt te hebben voor het Europese belang, minister van Buitenlandse Zaken Marco Rubio, er niet is om de Europese zorgen in ontvangst te nemen. Hij laat de NAVO-vergadering over aan zijn plaatsvervanger Christopher Landau.

Het is zeer uitzonderlijk dat een Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken een halfjaarlijkse NAVO-minister-

raad mist. In 2017 wilde de toenmalige minister Rex Tillerson een bijeenkomst overslaan, toen heeft de NAVO zich aangepast aan zijn agenda en de vergadering verplaatst.

NAVO-diplomaten en Mark Rutte wuifden vragen over de afwezigheid van Rubio weg: hij heeft het druk met Oekraïne en Venezuela, zijn ‘no-show’ is geen teken van Amerikaanse desinteresse in de NAVO. Er is voortdurend contact met de VS, zei Rutte.

Nu moeten de Europeanen hun zorgen overbrengen aan Landau, die niet alleen lager in rang is dan Rubio, maar die in juni, schreef persbureau Reuters, op X het bestaansrecht van de NAVO in twijfel trok. Het bericht is later verwijderd, suste Rutte.

Rubio's ‘no-show’ is geen teken van Amerikaanse desinteresse in de NAVO

Sinds het aantreden van Trump begin dit jaar vrezden de Europeanen dat de VS Oekraïense en Europese belangen verkwanselen in de hoop op een snelle overeenkomst met Rusland. Het team van Trump wekt herhaaldelijk de indruk dat het meer oog heeft voor toekomstige zakelijke transacties met Moskou dan voor de soevereiniteit van Oekraïne en de veiligheid van Europa.

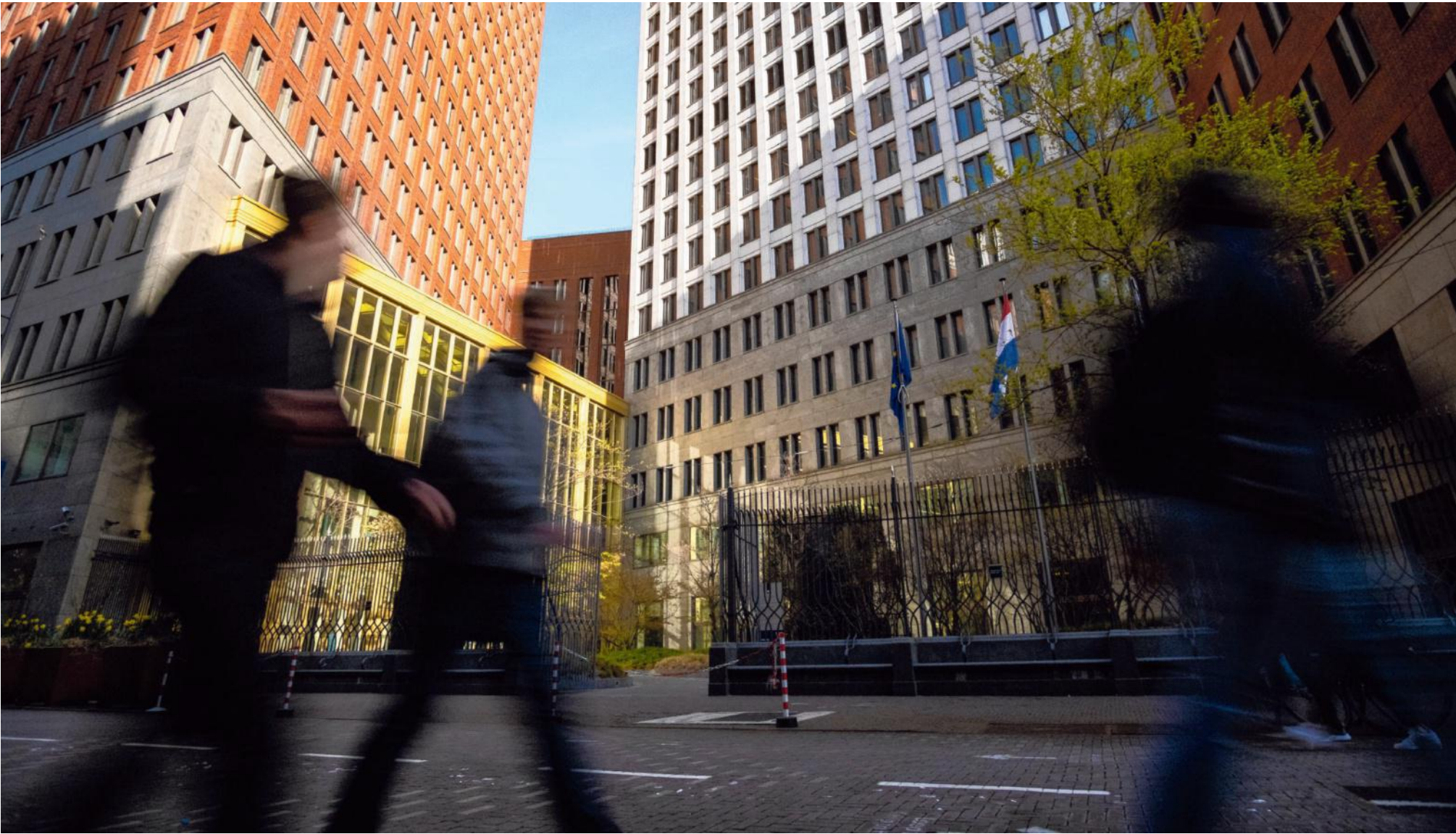
Het oorspronkelijke Amerikaanse voorstel voedde die vrees opnieuw. Zo moest de NAVO verklaren niet verder uit te breiden en moest in het NAVO-verdrag opgenomen worden dat Oekraïne geen lid mag worden. Ook mochten geen NAVO-militairen in Oekraïne worden gestationeerd.

‘Onomkeerbaar pad’

Voor Oekraïens lidmaatschap van de NAVO is op korte termijn geen politieke steun in het bondgenootschap, maar de NAVO heeft zwart-op-wit verklaard dat Oekraïne op „een onomkeerbaar pad” richting lidmaatschap zit. Zwaar weegt ook het principe: de NAVO staat open voor nieuwe leden en alleen de NAVO zelf gaat over lidmaatschap.

De NAVO-kwesties raken aan de kern van de onderhandelingen. In essentie moeten partijen het eens worden over de vraag hoeveel grondgebied Oekraïne moet afstaan en welke veiligheidsgaranties er komen die Oekraïne de zekerheid bieden dat Rusland niet opnieuw zal aanvallen.

Als NAVO-lidmaatschap er niet inzit moet er een andere oplossing komen. Een garantiemacht is dat Europese landen een garantiemacht op de been brengen, maar buiten de NAVO om. De VS, die geen manschappen willen leveren voor zo’n macht, willen wel bijdragen aan de veiligheidsgaranties.

Ministerie van Justitie in Den Haag, waar ook de NCTV is gevestigd. FOTO DAVID VAN DAM

INTERVIEW **BIBI VAN GINKEL** CONTRATERRORISME-EXPERT

‘Extremistische online content is lastig aan te pakken en vaak awful but lawful’

Extremistische content is lastig van sociale media te verbannen zonder bijvoorbeeld de vrijheid van meningsuiting in te perken.

Mark Lievisse Adriaanse
AMSTERDAM

De gedachte is simpel: verban gewoon alle extremistische content van sociale media. Haatdragende plaatjes en filmpjes, waarin geweld wordt verheerlijkt of wordt opgeroepen, worden dan gefilterd.

Maar toen Bibi van Ginkel en vier andere onderzoekers zich wierpen op die taak, constateerden ze dat het helemaal niet zo simpel is, zo blijkt uit een dinsdagochtend verschenen onderzoek. „Veel informatie kun je op meerdere manieren interpreteren“, zegt Van Ginkel. „Je houdt daardoor altijd een grijs gebied. Er is geen raamwerk waar je alles doorheen kunt gooien waarna alleen nog de content overblijft die er mag zijn en die niet stiekem extremistisch is.”

Daarmee heeft het WODC wellicht een verrassend antwoord gekregen op de vraag die het Van Ginkel stelde. Het wetenschappelijk instituut van het ministerie van Justitie en Veiligheid had gevraagd naar de mogelijkheid van zo’n „universeel toetsingskader”. Dat is ambtelijke taal voor ‘duidelijke richtlijnen’ voor wat van sociale media verwijderd kan worden omdat het extremistisch zou zijn.

Van Ginkel - expert contraterrorisme en onder meer verbonden aan

het International Centre for Counter-Terrorism - en haar team trokken daarop de sociale media Reddit, TikTok en Instagram leeg. Ze bekeken posts over de rellen rondom Ajax-Maccabi Tel Aviv en de ‘White Lives Matter’-projectie op de Rotterdamse Erasmusbrug.

Fundamenteel recht

„Veel extremistische content was eenvoudig te filteren“, zegt Van Ginkel. Maar daarna werd het ingewikkelder. „Veel content is satirisch, humoristisch of heeft een verborgen extremistische boodschap. Zelfs toen we probeerden die boodschappen te herkennen, kwamen we vaak niet tot dezelfde conclusie of het echt extremistisch was.”

Verwijder je de content uit dat „grijze gebied“, zegt ze, dan botst dat met een fundamenteel recht als vrijheid van meningsuiting. Dat maakt universele richtlijnen zo ingewikkeld, stelt Van Ginkel. „Content is bijvoorbeeld *awful but lawful*. En je wilt niet het kind met het badwater weggoien.”

De context van posts is bovendien altijd anders, zegt ze. „Wat we hier normaal vinden, kan in een ander land heel anders geïnterpreteerd worden. Het denken is anders, of de humor. Satire en ironie zijn voor computers heel lastig te lezen, dus je moet de lokale context kennen waar in iets geplaatst is. Je moet goed op

”
Veel content is satirisch, humoristisch of heeft een verborgen extremistische boodschap

de hoogte zijn van trends en van hoe uitdrukkingen gebruikt en misbruikt worden door groepen. Daar zijn grote AI-modellen nog niet goed toe in staat.”

Tegelijkertijd, vervolgt Van Ginkel, „zetten grote socialemediaplatformen wel de mensen op straat die dat wel kunnen. En ze geven geen helderheid over hoe ze besluiten nemen over wat ze wel of niet verwijderen. Door rechtszaken leren we daar langzaam wel iets over, maar dat gaat traag. We lopen achter de feiten aan.”

We weten, zegt ze, „dat de echte betekenis van posts soms verborgen blijft en dat extremistische groepen daar tactisch gebruik van maken. Je probeert door die agenda heen te prikken. Maar dat gaat razendsnel. Een emoji van een beker witte melk lijkt onschuldig, maar staat voor *white supremacy*. Mensen delen zoiets gemakkelijk, het ziet er grappig uit. Maar de boodschap eronder is extremistisch.”

Als je dit hoort kun je denken: het is dus onmogelijk om grip te krijgen op online extremisme. Is dat zo?

„Nee, er zijn wel opties. Allereerst door jongeren online weerbaarder te maken. Ze worden online heel gemakkelijk meegenomen in extremisme, er wordt gespeeld met hun emoties. Op scholen moeten ze nog meer dan nu leren over mediawijsheid. Daarnaast kan de overheid het debat stimuleren over de rol van grote techbedrijven. Dat gesprek moet echt meer gevoerd worden.”

„Ik merk ook dat overheden het ingewikkeld vinden om van content die in het grijze gebied valt vast te stellen dat het over een grens gaat. Vaak uit angst verweten te worden de vrijheid van meningsuiting te beperken. En er zijn strakke regels nodig voor techplatforms. Dat is niet alleen aan Nederland, het moet Europees. Eis meer transparantie over hoe er gemodereerd wordt bijvoorbeeld.”

„Je kunt daarbij denken aan een soort online keurmerk dat ouders duidelijk maakt hoe bedrijven hun content modereren, of niet. Daarin mogen ook best verschillen bestaan tussen platformen, dat zijn reflecties van een pluriforme maatschappij. Maar het moet wel duidelijk zijn hoe ze modereren. En vanuit het maatschappelijk middenveld moet je scherp blijven op de achterliggende problemen, welke taal en codes worden gebruikt om extremisme te verhullen, en die kennis delen met de bedrijven.”

Dat alles veronderstelt wel dat die bedrijven wetwillend zijn. Maar aan uw onderzoek wilden ze niet meewerken.

„Klopt, ze speelden mooi weer bij de NCTV. Wij wilden ze graag uitnodigen voor interviews en expertsessies. Dan mailden ze de NCTV dat wij ze best mochten benaderen. Maar letterlijk een minuut nadat ze die mail verstuurd hadden ze ons weten niet mee te willen werken. Alleen: *money talks*. Als zo’n keurmerk over moderatie ontbreekt, gaan mensen misschien wel naar andere platformen. Je ziet nu al dat mensen van WhatsApp overstappen naar Signal en dat WhatsApp vervolgens campagnes begint om mensen terug te halen, dat ze methodes aanpassen en tegemoet proberen te komen aan de gevoelens van onveiligheid.”

NECROLOGIE **MICHEL VAN HULTEN (1930-2025)** OUD-STAATSSECRETARIS

Michel van Hulten gaf kleur aan het kabinet-Den Uyl als het ‘christen-radicalen’ geweten

Als medeoprichter van de PPR stond Michel van Hulten midden in de progressieve politiek van de jaren zeventig.

Mark Kranenburg
AMSTERDAM

Op hun jaarlijkse reünie met de bewindslieden van het kabinet-Den Uyl, begin vorige maand, had Michel van Hulten al gewaarschuwd: „We moeten ervan uitgaan dat het nu is gebeurd. Alles wat me nu nog gegeven is, is een zegen.”

En het is gebeurd: oud-politicus Michel van Hulten, in 1968 medeoprichter van de Politieke Partij Radikalen (PPR) - een van de partijen waaruit GroenLinks is voortgekomen - overleed maandag op 95-jarige leeftijd.

De oud-staatssecretaris en toenmalige representant van het ‘christen-radicalen geweten’, was een van de weinig overgeblevenen uit het legendarische kabinet. En als dat weer eens werd besproken dan wel gevierd, was Van Hulten stevast van de partij. Het kabinet-Den Uyl (1973-1977) was zijn kabinet, in de tijd toen nog ruimte bestond voor „revolutionair denken”, zoals Van Hulten dat uitdrukte.

Een „onvermoedbaar voorvechter van gratis openbaar vervoer die zijn kennis en ervaring inzette voor een betere wereld”, noemt Van Hultens familie hem in de overlijdensadvertentie, daarmee verwijzend naar die revolutionaire opvattingen.

Van Hulten was opgeleid als soci-aalgeograaf en gepromoveerd op de marxistisch-collectivistische landbouw in Polen. Onder meer werd hij van 1973 tot 1977 staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat in het kabinet-Den Uyl. De in 1968 mede door hem opgerichte PPR (zeven zetels in de Tweede Kamer) leverde twee minis-

ters en een staatssecretaris.

Van Hulten was, zoals zoveel leden in de begintijd van de PPR, afkomstig uit de Katholieke Volkspartij (KVP), waar hij behoorde tot de groep christen-radicalen die wilden dat de confessionele partijen zich „progressief” gingen opstellen. Hun „breekijzerwerk” mislukte, met als gevolg dat de radicalen de KVP na een nachtelijke vergadering verlieten. Een maand later werd de PPR geboren. Van Hulten voerde vanuit zijn nieuwbouwwoning in het toen 160 inwoners tellende Lelystad het secretariaat van de nieuwe partij.

Van Hulten was erop tegen dat de Oosterschelde zou veranderen in een zoetwaterbassin

Hij kwam in 1971 in de Eerste Kamer en verhuisde anderhalf jaar later voor korte tijd naar de Tweede Kamer, totdat hij staatssecretaris werd. Dankzij die portefeuille van Verkeer en Waterstaat raakte hij indirect betrokken bij een van de hoofdpijndosiers: de afsluiting van de Oosterschelde als onderdeel van het Delta-plan. Van Hulten was uit milieuoverwegingen erop tegen dat de zee-inham omwille van de dam zou veranderen in een zoetwaterbassin. Hij dreigde op te stappen uit het toch al wankle kabinet.

De oplossing was typisch Nederlands: een compromis. De Oosterschelde bleef niet open, maar werd ook niet afgesloten. Er kwam een watterdoorlaatbare dam waarvan de schuiven bij extreem hoog water konden worden dichtgeschoven. De rekening bedroeg 5,5 miljard gulden (2,5 miljard euro), het vijftienvoudige van het oorspronkelijke plan, maar Nederland was wel een over de

hele wereld bewonderd waterbouwkundig hoogstandje rijker.

De tot dan toe weinig opvallende Van Hulten kreeg door het Oosterschelde-standpunt politiek profiel. Overigens was zijn minister, KVP-politicus Tjerk Westerterp de hoofdverantwoordelijke voor het dossier. Van Hultens uitgesproken opvatting kwam de toch al broze verhouding tussen de staatssecretaris en diens politieke ‘baas’ niet ten goede.

Eerder had Westerterp al het onderdeel luchtvaart naar zich getrokken, nadat Van Hulten had gezegd dat het aantal vluchten wel gehalveerd kon worden. Toen Van Hulten zich tijdens de oliecrisis van eind 1973 liet ontvallen dat de autolose zondag kon worden voortgezet, nam Westerterp hem de verantwoordelijkheid voor het pas opgezette systeem van benzinedistributie af.

Tachograaf

Van Hulten kreeg in 1975 te maken met protesten van binnenvaartschippers die zich keerden tegen een nieuw systeem van vrachtverdeling. Ook joeg hij door de invoering van de tachograaf - die snelheid en rijtijden registreert - vrachtwagenchauffeurs tegen zich in het harnas. In Den Haag trof hij PTT-ambtenaren tegenover zich die zich keerden tegen hun gedwongen verhuizing als Rijksdienst naar Groningen.

Na het kabinet-Den Uyl ging hij voor de VN werken in onder andere Mali, Maleisië en New York. Partijpolitiek gezien begon Van Hulten te dolen. Hij voelde zich al snel niet meer thuis bij de PPR, die zich volgens hem te ver verwijderde van het midden. Er volgde een reeks van partijen, wat Van Hulten het predicaat „partijkameleon” opleverde, van de nooit tot wasdom gekomen nieuwe partij Alliantie, naar D66, 50Plus en ten slotte de PvdA. Voor de PvdA werd Van Hultens zoon Michiel lid van het Europees Parlement en partijvoorzitter.

Michel van Hulten (links) met Erik Jurgens op een congres van de PPR in Amersfoort in 1981. FOTO ROB CROES / ANEFO

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Vakanties & Reizen

Europa

Ierland

De prachtige natuur van
IERLAND
Beleef je met

BBI
TRAVEL
EXPERIENCE

12-daagse
autorondreis
Ierland in een
Notendop vanaf
€1056 pp*

Ierland

*Incl. vluchten, huurauto en verblijf in vakantiewoningen en een 3-sterren hotel. Vanaf-prijs o.b.v. voordeligste vertrekdatum en 4 personen. Onder voorbehoud van drukfouten en/of prijswijzigingen.

www.bbi-travel.nl/ierland | 050-3136000

Zaken & Transacties

28 JAAR ERVARING

CURSUS DAYTRADEN 675 ex btw

2e persoon half geld

Cursus in Hotel vd Valk Breukelen

Acht weken live meekijken

Gratis handelsrobot

Gewoon winst, geen gedoe

Zie onze Google-reviews

Sinterklaas reacties cursisten

Zak vol kansen
Elke ochtendsessie voelt als de zak van Sinterklaas: je weet niet wat je eruit haalt, maar meestal is het winst.

Dak-navigatie

De spreadsheet is echt mijn rekenool geworden. Ik gebruik hem als navigatie, net als de Sint op het dak.

Rustig aan jongen
Met zes procent op vijftiengduizend sta ik er netjes bij. Sinterklaas fluistert: "Rustig aan, jongen, meer inzet komt later wel voorbij."

Volgende cursusdata in Hotel vd Valk Breukelen:
maandag 8 dec, vrijdag 19 dec en maandag 29 dec
Let op! U kunt snel winst boeken maar net zo snel veel verlies lijden

www.robwessels.nl 010 519 21 15

Adverteren? Zakline Media - info@zaklinemedi.nl - Telefoon 010 - 436 91 24 - De brieven onder nummer sturen naar: Lange Nieuwstraat 109 B1, 3111 AE Schiedam onder vermelding van br.o.nl

Advertentie

Ontdek de mooiste cadeaus

VIRTUFIT Loopband

Adviesprijs
1.499,-
1.149,-

- › Breed en krachtig loopvlak
- › Geschikt voor wandelen tot serieus hardlopen met hellingshoek tot 15%
- › Hoogwaardig fitnessapparaat voor thuisgebruik

APPLE Refurbished MacBook Pro 16 inch met Touch Bar

Adviesprijs
2.500,-
799,-

- › 16 inch laptop met indrukwekkend Retina-display en krachtige prestaties
- › Ideale keuze voor professioneel én dagelijks gebruik
- › Zo goed als nieuw

SONY Nekbandspeaker BRAVIA Theatre U

Adviesprijs
299,-
209,-

- › Persoonlijk surroundsound zonder hoofdtelefoon
- › Perfecte oplossing voor slechthorenden
- › Ideaal voor ontspannen films en televisie kijken

AVOLT Stekkerdoos

Adviesprijs
69,90
54,-

- › Geniet zorgeloos van stroom overal in huis
- › Drie stopcontacten en twee USB-C poorten
- › Stijlvol design in meerdere kleuren

SENNHEISER Koptelefoon Momentum 4

Adviesprijs
369,-
229,-

- › Draadloze over-ear koptelefoon
- › Ultiem draagcomfort met premium geluidskwaliteit
- › 60-uur batterijduur, adaptieve ruisonderdrukking

APPLE Refurbished iPhone SE 2022

Adviesprijs
529,-
249,-

- › 64 GB opslaggeheugen met beschermhoes en beschermfolie voor je beeldscherm
- › Uitstekende camera-kwaliteit in handig formaat
- › Op meer dan 50 punten gecontroleerd

AENO Infrarood verwarming

Adviesprijs
329,-
229,-

- › Geschikt tot 30 m² met een laag energieverbruik
- › Eenvoudige installatie, vereist geen extra gereedschap
- › Zowel bevestiging aan de muur of vrijstaand op de vloer te plaatsen

REPORTAGE STAATSBEZOEK SURINAME

Aan de Surinamerivier wordt de koning vergiffenis geschonken

Na een plengoffer om de voorouders te betrekken, kreeg koning Willem-Alexander maandag in Suriname vergiffenis voor de rol die zijn voorouders speelden in de koloniale tijd.

Titia Ketelaar en Nina Jurna

PARAMARIBO

Aan de Surinamerivier in Paramaribo neemt koning Willem-Alexander plaats op een met doek beklede stoel, met tegenover hem marronleider Leslie Valentijn van het Matawai-volk en Gaama Jimmy Toeroemang, leider van de Trio, een van de inheemse volkeren van Suriname. Drie leiders op een plek waar de aarde, water en lucht samenkomen, en het contact met voorouders volgens Surinamers het sterkst aanwezig is.

In 2023 bood de koning excuses aan voor het slavernijverleden en als hoofd van de familie Van Oranje-Nassau vroeg hij om vergiffenis, omdat zijn voorouders niet hadden gehandeld „tegen deze misdaad tegen de menselijkheid”.

Maar die excuses waren in Nederland gemaakt. Niet hier, op de plek waar drie eeuwen lang de slavernij zich afspeelde en waar de effecten nog altijd voelbaar zijn. Inheemse leiders, nazaten van tot slaaf gemaakten en marronvertegenwoordigers hadden de koning een brief gestuurd. Ze zouden de vraag om vergiffenis „in overweging” nemen. En de excuses zouden moeten worden herhaald in Suriname, zodat de voorouders via bepaalde rituelen meegenomen konden worden in het besluit tot vergiffenis.

Siegmen Staphorst, gekleed in een mintgroene koto (traditionele jurk) en bijpassende angisa (hoofddoek), vertegenwoordiger van de Afro-Surinaamse gemeenschappen, noemt de koning „moedig”, omdat hij is gekomen. „Ik denk dat het ook voor hem een emotionele dag is. Ook bij hem gaat het om zijn voorouders, ook hij stelt vragen.”

Iedereen aan de rivier, van wie velen al ruim een jaar met elkaar in gesprek zijn over wat ze van de koning verlangen, is doordrongen van het bijzondere aspect van de middag. Een jaar lang werden er door het hele land zogeheten *krutu's* (traditionele vergaderingen) gehouden, met aan het einde een *gran krutu*.

De koning voelt zelf ook het belang. Hij luistert aandachtig, knikt, vraagt. Als hij later in een kringgesprek het woord krijgt, zegt hij dat hij eerst wil luisteren naar wat de aanwezigen te zeggen hebben.

‘Producten van slavernij’

De winti-priester die het ritueel aan de rivier leidt, zegt: „Wij zijn allen producten van slavernij.” Het doel van de middag is het innerlijk te zuiveren. De priester zegt: „We kunnen het verleden niet ongedaan maken, maar wel de groei en bloei van onze nakomelingen bewerkstelligen.”

Er worden stukken rode stof verscheurd en bladeren verkruid. Willem-Alexander krijgt het ene uiteinde van een katoenen koord in zijn linkerhand, Jimmy Toeroemang en Leslie Valentijn het andere uiteinde. Dan beloven ze plechtig „hard te zullen werken aan de toekomst”.

Vergiffenis moet de koning dan nog krijgen tijdens een kringgesprek met een aantal inheemse en afro-Surinaamse vertegenwoordigers en marronleiders, in aanwezigheid van de Surinaamse president Jennifer Simons. Koning Willem-Alexander zegt dat hij heel goed beseft dat de pijn doorwerkt. En dat hij aan de rivier stond als verantwoordelijke.

Eerder op de dag, in de Nationale As-

Tijdens het bezoek van Koning **Willem-Alexander** en koningin Máxima waren ze in Paramaribo ook in Villa Zapakara, een stichting die zich richt op jongeren en hun ontwikkeling door middel van kunst, cultuur en educatie. FOTO REMKO DE WAAL/ANP

semblée, zegt Willem-Alexander al: „Bouwen aan de toekomst is alleen zinvol als we rekening houden met het fundament waarop we staan. Dat fundament is ons gedeelde verleden.”

In het kringgesprek vertelt hij ook over zijn eerste buitenlandse bezoek na zijn huwelijk met Máxima, in 2002. Ze gingen naar Ghana, het land van waaruit veel slaven naar Suriname werden vervoerd. Hij stond toen bij Fort Elmina, nu vlak naast Fort Zeelandia. De cirkel is rond, zegt Willem-Alexander. En nogmaals zegt hij dat hij zich verantwoordelijk voelt, ook voor het helingsproces.

Niet correct

Als degene die het kringgesprek leidt wil afronden, breekt de koning in. Hij kijkt Jimmy Toeroemang aan en zegt dat de inheemse volkeren niet correct zijn meegenomen bij het onafhankelijkheidsproces. Toeroemang heeft eerder verteld dat de Nederlandse aanwezigheid in Suriname „verregaande consequenties” heeft gehad. Inheemse groepen strijden nog altijd om landrechten: „We moeten nu westerse juridische spelletjes spelen om terug te krijgen wat historisch en spiritueel van ons was.”

In 2015 werd de staat Suriname veroordeeld nadat inheemse groepen een rechtszaak hadden aangespannen bij het Inter-Amerikaanse Hof voor de Rechten van de Mens (ACHR) in Costa Rica voor de erkenning van hun collectieve grondenrechten. Volgens die veroordeling moet Suriname die erkennen en investeren in de ontwikkeling van dorpen. Tot nu weigeren opeenvolgende Surinaamse regeringen uitvoering te geven aan dit zogeheten Kali'na en Lokono-vonnis.

Suriname verwacht een gesprek over verdere herstelbetalingen

Hesdy Ommen, die namens alle aanwezigen bij het kringgesprek als eerste het woord voert, zegt tegen de koning dat hij „ontroerd” is door diens woorden. De excuses die Willem-Alexander herhaalt voor het gezelschap van nazaten worden tenslotte aanvaard, de vergiffenis geschonken.

Voor de aanwezige Surinamers is het hiermee echter niet afgelopen. Ommen zegt dat nu de weg naar herstel kan beginnen: „Excuses vraag je niet met lege handen.” De leiders verwachten een gesprek over verdere herstelbetalingen. President Simons zegt: „De achterstanden zijn groot. Er zijn nooit betaalde lonen. Daar gaan we geen ruzie over maken, maar dat bestaat wel.”

Nederland heeft 66 miljoen euro opzeggend om, zoals de regering zegt, „geen punt” achter het verleden te zetten maar „een komma”. Demissionair minister David van Weel (Buitenlandse Zaken, VVD) zei dat over de invulling van dat geld de komende jaren wordt gesproken.

Tegen het einde van de middag schudde de aanwezigen elkaar de hand. Het koningspaar trekt, terwijl het bootje met daarin het vat (mata) met de gebruikte bladeren en het stof in het water wordt gelaten. Een laatste symbolische handeling in de Surinamerivier: de eb zal het verleden wegwassen, de vloed zal zuivering brengen.

Bekijk alle cadeaus online > nrcwebwinkel.nl/cadeaus

De Egyptische zangeres **Oum Kalthoum** rond haar benefietconcert in Parijs in 1967. FOTO GAMMA-KEYSTONE VIA GETTY IMAGES

CULTURELE TOE-EIGENING

Wat moet muziek van Oum Kalthoum in Israël, vraagt men zich af in Egypte

Het Israëlische orkest Firqat Alnoor wil muziek van Oum Kalthoum uitvoeren in Israël, om haar vijftigste sterfjaar te herdenken.

Toef Jaeger
AMSTERDAM

Terwijl 2025 in Egypte was uitgeroepen tot Oum Kalthoumjaar – het was vijftig jaar geleden dat de beroemdste zangeres uit Egypte overleed – bedacht het Israëlische Firqat Alnoor Orkest dat het die viering ook in Israël met meerdere concerten luister wilde bijzetten. Egyptische culturele instellingen maken bezwaar tegen gebruik van haar muziek in Israël, en de familie van Oum Kalthoum dreigt een rechtszaak aan te spannen, meldt de Israëlische krant *Haaretz*. Het orkest had geen toestemming gevraagd aan de familie voor het gebruik van haar muziek of om beeld van haar af te drukken in het programma. Los van de juridische eisen is de Egyptische toorn vooral gewekt omdat Kalthoum, het nationale symbool van Egypte, zo zou worden gebruikt voor culturele toe-eigening.

Aanvankelijk was het concert gepland in juni, maar dat werd uitgesteld na de Israëlische aanval op Iran en de luchtaanvallen die als reactie daarop vanuit Iran volgden. Het orkest – bestaande uit Joodse en Arabische musici – voert vaker klassieke Arabische muziek uit, het wil een groot Israëliisch publiek laten kennismaken met de „grandeur van het

rijke muzikale erfgoed uit het Midden-Oosten”, aldus de website van het orkest. Dit alles vanuit het idee dat „muziek tijdloos en universeel” is.

Het orkest kreeg al wel vaker kritiek op het uitvoeren van werken met Arabisch nationalisme en culturele trots, aldus *Haaretz*, maar met Oum Kalthoum roept het nog meer weerstand op. Is hier inderdaad sprake van culturele toe-eigening, of is ‘The Lady of the Nile’ inmiddels een mondiaal icoon dat niet meer exclusief aan Egypte gekoppeld kan worden?

‘Bevecht het imperialisme’

Kalthoum is inderdaad wereldwijd een icoon en staat inmiddels voor meer dan Egyptische muziek. Tegelijkertijd zijn weinig zangers zo nadrukkelijk verbonden aan hun land. Oum Kalthoum – die namen kreeg als ‘De nachtegaal van de Nijl’, ‘Opium van het Arabische volk’, ‘De ster van het oosten’, ‘Moeder van de Arabieren’ en zelfs ‘Egypte’s vierde piramide’ – werd geboren in een klein dorp in de Nijldelta tussen 1898 en 1904 (haar exacte geboortedatum is niet geregistreerd).

Haar vader zong als imam religieuze liederen en nam zijn dochter al vroeg mee om Koranverzen te reciteren. Als kind viel ze al op wanneer ze

zong, en toen het gezin naar Caïro verhuisde maakte ze als tiener al snel breder naam als zangeres. Haar stem was zo krachtig dat microfoons kapot gingen en er werd beweerde dat ze zo hoog kon zingen als 14.000 hertz, een toonhoogte die voor veel mensen al niet meer te horen is.

Bijna veertig jaar lang – van 1934 tot 1972 – bracht ze de Egyptenaren op de eerste donderdag van de maand in vervoering wanneer haar urenlange live-concerten werden uitgezonden

”

Zij is Egypte, haar stem kan niet in Israël zijn

Jihan El-Desouki familielid

Ze trad ook meermaals op in Palestijns gebieden en sprak bij concerten de hoop uit dat op een dag „de bevrijding van de Palestijnen zou eindigen”. Steeds meer ging het haar om zowel de muziek als om politieke doelen, waarbij ze doelde op „het bevrijden van de dierbare bezette gebieden, het zuiveren van Palestina van de smet van het zionisme en het terugbrengen van Arabische Palestijnen naar hun thuisland”.

Zoals vaak bij culturele uitingen – ongeacht of het muziek, kunst of literatuur is – gaat het ook bij deze concerten niet alleen om wat er ten ge-

Kalthoum werd na de Tweede Wereldoorlog politiek uitgesproken: ze steunde de Egyptische revolutie en tot 1960 bestond haar repertoire voor de helft uit patriottische liederen. Haar lied ‘Walla Zaman ya Selahy’ (‘Oh, mijn wapen’, 1956) werd beschouwd als het volkslied van Egypte. Nadat in 1967 Egypte de Zesdaagse Oorlog van Israël had verloren, waarbij elfduizend Egyptenaren waren gedood, zamelde ze geld in voor Egypte met een internationale concerttour. Die vond niet alleen plaats in de Arabische wereld, maar ook in Parijs – haar enige Europese show – waar ze ruim twee miljoen dollar ophaalde.

‘Bevrijding bezette gebieden’

Ze trad ook meermaals op in Palestijns gebieden en sprak bij concerten de hoop uit dat op een dag „de bevrijding van de Palestijnen zou eindigen”. Steeds meer ging het haar om zowel de muziek als om politieke doelen, waarbij ze doelde op „het bevrijden van de dierbare bezette gebieden, het zuiveren van Palestina van de smet van het zionisme en het terugbrengen van Arabische Palestijnen naar hun thuisland”.

Zoals vaak bij culturele uitingen – ongeacht of het muziek, kunst of literatuur is – gaat het ook bij deze concerten niet alleen om wat er ten ge-

hore wordt gebracht, maar ook om het waarom. Dat Kalthoum vijftig jaar dood is, wordt in Egypte uitgebreid herdacht en internationaal uitgedragen met verschillende concerten, films en activiteiten. „We willen haar geest nieuw leven inblazen als een artistiek en cultureel fenomeen, waarmee we bevestigen dat Egypte altijd een baken van schone kunsten en muzikale creativiteit zal blijven”, aldus Ahmed Hanno, de Egyptische minister van Cultuur.

De muziek van Kalthoum is en was bovendien overal in Gaza te horen, en diverse Palestijnse zangers hebben aangegeven hoe belangrijk haar muziek voor ze is. Door de muziek in Israël ook op te voeren wordt haar muziek als het ware ‘onschadelijk’ gemaakt door het te ontdoen van haar politieke visie en louter uit te gaan van de compositie. Haar muziek mag universeel zijn in schoonheid, haar teksten en bedoelingen waren dat niet.

Er wordt dan ook vanuit Egyptische culturele instanties gesproken van „misbruik van Arabisch muzikaal erfgoed”, „uitbuiting van de Arabische cultuur” en een „aanval op Egyptisch erfgoed in Israël”. Een nicht van Kalthoum legde aan de krant Asharq Al-Awsat uit: „Oum Kalthoum is Egypte, en haar stem kan niet in Israël zijn.”

VIJF VRAGEN OVER GRATIEVERZOEK

Na zes jaar onderzoek probeert Netanyahu gratie te krijgen. Lukt dat?

Aangespoord door Donald Trump heeft de Israëlische premier Benjamin Netanyahu officieel om gratie verzocht.

Irith Fuks
AMSTERDAM

Sinds 2020 verdeelt de corruptiezaak tegen premier Benjamin Netanyahu de Israëlische samenleving. Zijn aanhangers – de ‘bibisten’ – zien hem als slachtoffer van een politieke heksenjacht, terwijl een groot deel van het land vindt dat hij vanwege de juridische processen had moeten aftreden. Afgelopen zondag vroeg Netanyahu president Isaac Herzog officieel om gratie in de drie zaken die nog tegen hem lopen. Vijf vragen en antwoorden.

1 | Waarvan wordt hij beschuldigd?

Netanyahu, die sinds 1996 drie gescheiden termijnen als premier heeft gehad, werd in 2019 aangeklaagd voor omkoping, fraude en vertrouwensbreuk in drie met elkaar verweven zaken.

In zaak 4000, beschouwd als de zwaarste aanklacht, zou Netanyahu als premier gunstige regelgeving hebben doorgedrukt voor telecomgigant Bezeq, goed voor honderden miljoenen euro’s aan voordeel voor eigenaar Shaul Elovitch. In ruil daarvoor zou Elovitch via nieuwssite Walla positieve berichtgeving over Netanyahu hebben laten publiceren.

Zaak 2000 draait eveneens om mediabeïnvloeding: Netanyahu zou hebben onderhandeld met Amnon Mozes, eigenaar van de krant *Yedioth Ahrenoth*, die bereid was vriendelijker over hem te berichten als de regering een concurrerende krant zou afremmen.

Zaak 1000 gaat over het aannemen van dure cadeaus – luxe sigaren, champagne en sieraden – van vermogende relaties in ruil voor politieke gunsten.

De premier ontkent de aanklachten en noemt ze al jaren een poging van een liberale „*deep state*” om hem politiek uit te schakelen.

2 | Waarom vraagt Netanyahu juist nu om gratie?

Nu alle nog levende gijzelaars zijn teruggedraaid, lijkt Netanyahu het politieke momentum wat meer aan zijn kant te hebben. Eerder dit jaar, tijdens het staakt-het-vuren, riep voormalig president Trump al dat Netanyahu gratie zou moeten krijgen. Half november herhaalde Trump dit in een brief aan president Herzog, opnieuw zonder juridische onderbouwing. Ook binnen de regering krijgt Netanyahu steun: minister Israel Katz (Defensie) stelt, net als de premier zelf, dat gratie de nationale verdeeldheid zou kunnen vermindern.

Netanyahu zelf wijst als reden op zijn frequente rechtbankbezoeken: sinds oktober moet hij drie keer per week verschijnen, eerder was dat twee keer. Volgens hem ondermijnt deze verplichting het landsbelang, gezien Israëls „veiligheidsuitdagingen”. Gratie zou bovendien „de broodnodige nationale verzoening bevorderen”.

Het verzoek is uitzonderlijk. Het corruptieproces sleept al meer dan vijf jaar voort en bevindt zich nog steeds in de bewijsfase. In Israël wordt gratie normaal pas overwogen na een veroordeling, en vrijwel altijd nadat iemand

Premier **Benjamin Netanyahu** hoopt op gratie. FOTO RONEN ZVULUN/EPA/ANP

schuld heeft bekend of berouw heeft getoond. Netanyahu doet geen van beide en riskeert theoretisch tot tien jaar gevangenisstraf.

3 | Hoe groot is de kans dat hem gratie wordt verleend?

De kans dat Netanyahu gratie wordt verleend is klein. Het Israëlische gratrecht is bedoeld voor veroordeelden die berouw tonen, niet voor een zittende premier die een lopend proces wil beëindigen. Netanyahu doet geen schuldbekentenis, aanvaardt geen verantwoordelijkheid en weigert af te treden. President Herzog zelf noemde het verzoek „uitzonderlijk” en sprak van aanzienlijke implicaties voor de rechtsstaat.

Oppositieleiders Yair Lapid en Naftali Bennett zijn kritisch, en benadrukken dat gratie alleen denkbaar is als Netanyahu zich volledig uit de politiek terugtrekt – een voorwaarde die hij afwijst.

4 | Wat betekent dit voor het juridische systeem?

Gratie tijdens een lopend proces ondermijnt het principe van gelijke behandeling voor de wet. Het precedent van Ehud Olmert, premier van 2006 tot 2009, laat zien hoe uitzonderlijk Netanyahu’s verzoek is. Ook Olmert werd tijdens zijn premierschap geconfronteerd met meerdere corruptieonderzoeken – steekpenningen, belangenverstrengeling en fraude bij campagnefinanciering. Toen in 2008 duidelijk werd dat procureur-generaal Menachem Mazuz hem zou vervolgen, trad Olmert af, nog voordat er formele aanklachten waren geformuleerd. Hij werd, na een hoger beroep, veroordeeld tot een celstraf van 18 maanden, maar kreeg geen gratie.

Critici zien het gratieverzoek als onderdeel van een bredere poging van Netanyahu’s coalitie om de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht te beperken. Sinds januari 2023 waren er regelmatig grootschalige protesten tegen de plannen van de regering om de macht van het Hooggerechtshof in te perken. Deze plannen beogen onder andere dat het Hooggerechtshof minder beslissingen van de regering kan terugdraaien, meer politieke invloed op de benoeming van rechters en de bevoegdheid om met een parlementaire meerderheid uitspraken van het hof te negeren.

5 | Wat zijn de politieke gevolgen?

Het gratieverzoek verscherpt de politieke verdeeldheid in Israël. Netanyahu’s aanhangers vinden dat de premier slachtoffer is van een politiek gemotiveerde heksenjacht. Zij zien de rechtszaak als een afleidingsmanoeuvre die de premier verhindert zich volledig te richten op veiligheid en buitenlandse betrekkingen.

Voor zijn critici is het verzoek juist het bewijs dat Netanyahu zijn persoonlijke belangen boven die van het land stelt. Het feit dat hij weigert af te treden terwijl hij onder vervolging staat, ondergraaft volgens hen het vertrouwen in democratische instituties. Oppositiepartijen vrezen dat een eventuele gratie een precedent schept waarbij toekomstige leiders zich aan vervolging kunnen onttrekken.

Dictator **Francisco Franco** (links) en toen nog prins **Juan Carlos** in oktober 1975 in Madrid. FOTO AFP

MEMOIRES

Video Juan Carlos valt verkeerd bij Spaans koningshuis

De memoires van koning Juan Carlos I, die in 2014 aftrad, verschijnen woensdag. Het koningshuis zal er niet op reageren.

Veerle Schyns
AMSTERDAM

Zijn onverwachte videoboodschap duurt amper anderhalve minuut, maar daarmee heeft de voormalige koning van Spanje Juan Carlos I de aandacht weer op zich weten te vestigen. Aan de vooravond van de publicatie van zijn memoires getiteld *Reconciliación* (Verzoening) in Spanje, verscheen een video van Juan Carlos zittend voor een wapperende Spaanse vlag. „Ik wil een korte boodschap achterlaten voor jonge Spanjaarden, vooral voor iedereen die de geschiedenis van Spanje niet kent”, zei de oud-koning. „Ik wil dat jullie weten dat jullie ouders, grootouders en vele andere Spanjaarden zich verenigd hebben om een voorbeeldige transitie te bewerkstelligen”, verwijzend naar het einde van de dictatuur van Franco in 1975. Lang niet alle Spanjaarden zaten op die geschiedenisles te wachten. Het koninklijk huis nam afstand van de video. De Spaanse krant *El País* schrijft op basis van bronnen dat het koningshuis niet op de hoogte was van de video en het de boodschap „noch noodzakelijk, noch gepast” acht.

In de video zegt Juan Carlos (87) zijn memoires, die hij schreef met de Franse auteur Laurence Debray, te publiceren om de recente geschiedenis van Spanje te vertellen. Het Spaanse koningshuis maakte vorige maand al bekend er niet op te reageren.

‘Enorm respect’ voor Franco
Juan Carlos speelde een belangrijke rol in de overgang naar democratie, omdat hij twee dagen na het overlijden van generaal Franco in 1975 aantrad als koning. Franco had Juan Carlos persoonlijk tot zijn opvolger benoemd. In het boekschrijft de oud-koning onder meer „enorm respect” te hebben voor de fascistische dictator. Hoewel Juan Carlos veel populariteit genoot vanwege zijn rol in de transitie en het voorkomen van een militaire coup in 1981, eindigde zijn koningschap in grote controverse. Na beschuldigingen van corruptie en belastingontduiking en onvrede over een extravagante jachtpartij op olifanten in Botswana tijdens de financiële crisis, werd zijn positie onhoudbaar. In 2014 trad hij af, in 2020 veraste hij zelfs zijn zoon koning Felipe door naar Abu Dhabi te verhuizen. In het boek spaart de oud-koning zijn zoon niet. „(...) het kwetste me dat hij zo ongevoelig was”, schrijft hij over Felipe’s beslissing in 2020 om de jaarlijkse toeslag van 200.000 euro voor zijn vader in te trekken. Hij schrijft ook te hopen dat hij voor zijn dood weer een „harmonieuze relatie” met Felipe kan opbouwen.

Advertentie

BijzondereZaken.nl

Consumenten
Kunst & Antiek

TE KOOP GEVRAAGD klassieke of antieke auto's ook defect
Venema Antiques & Classic Cars
Rijksweg 17 te Drempit. Geopend op afspraak 06-53331279
info@venemaantiques.nl
www.venemaantiques.nl

Plaats ook uw advertentie in onze rubriek Bijzondere Zaken. Dit is heel gemakkelijk, geef online op en betaal direct via IDEAL!

Go naar:
WWW.ZADKINEMEDIA.NL
Geef je oproep vóór de deadline van desbetreffende editie op!

M/V/X IN HET NIEUWS **BAJKONOER**

Ongeluk toont verval Russische ruimtevaart

De ooit machtige Russische ruimtevaartinfrastructuur stort langzaam in elkaar door corruptie, geldtekort en nalatigheid.

Bruno van Wayenburg
AMSTERDAM

Een kruising tussen het decor van een apocalyptische *Mad Max*-film en het hoofdkwartier van een Bond-slechterik. Zo kun je het „kosmodroom” Bajkonoer in Kazachstan omschrijven, de uitgestrekte Russische ruimtebasis in de steppe. Vorige week raakte een lanceerplatform er zwaar beschadigd bij de lancering van een Sojoez-raket, waardoor bemenste vluchten vanuit Bajkonoer voorlopig van de baan zijn.

Vanaf de bijna mythische ruimtevaartbasis werd in 1957 de eerste satelliet, de Spoetnik, gelanceerd en in 1961 de eerste mens in de ruimte gebracht, Joeri Gagarin. De ooit machtige Russische ruimtevaartinfrastructuur wordt tegenwoordig geplaagd door slecht onderhoud, laksheid, corruptie en gebrek aan geld en onderdelen.

Afgelopen donderdag bracht vlucht MS-28 twee Russen en een Amerikaan naar het internationaal ruimtestation ISS. Kort na de lancering verschenen op Russische sociale media dronebeelden van een geblakerde hoop verwrongen metaal onder Lanceerplatform 31. Bij het lanceren van de Sojoez-raket blazen de vijf raketmotoren hun gloeiend hete uitlaatgassen in een groot gat, de vlammeengoot. Vóór de lancering hangt in dat gat een serviceplatform, zodat technici bij de onderkant van de raket kunnen. Dat platform, een soort grote uitrolbare lade, is vermoedelijk niet op tijd weggehaald of tijdens de lancering weer onder de raket gerold, en vernietigd door de vlammenzee van de raket.

Kamelen tussen de hardware
Het verval is in Bajkonoer duidelijk te zien, ervoer Philippe Schoonejans. „Je moet er zeker een keer naar toe, maar meer dan één keer is ook weer niet nodig”, kreeg hij te horen over de ruimtevaartbasis. Schoonejans was projectleider bij de ESA, onder meer van de Europese robotarm ERA die in 2021 naar het ISS gebracht werd. Hij bezocht Bajkonoer inderdaad één keer, in 2021.

„Het is een uitgebreid complex in de steppe, met grote afstanden tussen de installaties: fabrieken, lanceerplatformen, schotelantennes, en hier en daar liggen onderdelen van raketten. Alles is oud en roestig, en oogt vervallen. Van sommige schotelantennes was niet duidelijk of ze afgedankt zijn of nog in functie”, zegt Schoonejans. Tussen de ruimtevaarthardware lopen kamelen, verder lijkt het er behoorlijk leeg, al is zeker niet alles te zien voor buitenstaanders. Schoonejans: „Je kunt nergens heen zonder toestemming en begeleiding.”

Alleen in het kleine houten huisje waar Joeri Gagarin de nacht vóór zijn ruimtevlucht sliep, en dat omgebouwd is tot ruimtevaartheiligdom, zijn bezoekers altijd welkom. Het kosmodroom begon in de jaren

vijftig tijdens de Koude Oorlog als een geschikte plek om intercontinentale ballistische kernraketten te testen, in de afgelegen steppes van wat toen nog de Kazachstaanse Socialistische Sovjetrepubliek was. Om de Amerikanen niet wijzer te maken, werd het complex genoemd naar het mijnwerkersstadje Bajkonoer, een paar honderd kilometer verderop. Die afleidingsmanoeuvre werkte niet: het Amerikaanse U-2-spionagevliegtuig dat in 1960 boven de Sovjet-Unie werd neergeschoten, vloog over Bajkonoer. Naast de Sojoez-raketten werden ook

”Tussen de ruimtevaarthardware lopen kamelen

Philippe Schoonejans
oud-projectleider ESA

De raketlancering van donderdag vanaf **Bajkonoer** die een platform vernietigde. FOTO PAVEL MIKHEYEV/REUTERS

nrc
WOENSDAG 3 DECEMBER 2025

de gigantische maanraket N-1, de Space Shuttle-kopie Boeran en alle onderdelen van het Russische ruimtestation Mir gelanceerd vanuit Bajkonoer. In 1991, toen de Sovjet-Unie uiteenviel, bevond de technologische trots van Rusland zich ineens in het buitenland. Rusland sloot een huurcontract met buurland Kazachstan voor het gebruik van Bajkonoer voor 115 miljoen dollar per jaar. De relatie is niet altijd vlekkeloos. Zo vallen er regelmatig gebruikte rakettrappen, met giftige raketbrandstof, terug in de Kazachse steppes. Pas in de jaren negentig, toen de Russische ruimtevaartindustrie ging samenwerken met de Amerikaanse NASA, werden westerlingen toegelaten. Russische ruimtevaartbedrijven legden zich toe op de internationale markt voor het lanceren van satellieten en astronauten. Samen met de Verenigde Staten, Japan en Europa bouwde Rusland ruimtestation ISS.

André Kuipers
In 2004 en 2011 werd de Nederlandse astronaut André Kuipers gelanceerd vanuit Bajkonoer. Die lancering vond plaats vanaf lanceerplatform 1, waar ook Joeri Gagarin in 1961 vertrok. Dit platform, ‘Gagarins Start’, werd in 2019 gesloten. Het zou omgebouwd worden voor lanceringen van de grotere Sojoez-2-raket, maar financiering daarvoor bleef uit. In 2023 werd aangekondigd dat het lanceerplatform een museumstuk wordt. Concurrentie van westerse ruimtevaartbedrijven zoals SpaceX, regelmatig mislukkende lanceringen, corruptie en teruglopende binnelandse investeringen deden de Russische ruimtevaart langzaam de das om. In 2002 stortte een hangar in met daarin het enige

vluchtexemplaar van de Boeran, dat vernietigd werd. Acht mensen kwamen daarbij om. De Russische inval in Oekraïne in 2022 beëindigde vrijwel alle nog lopende westerse samenwerkingen. Alleen die in het internationale ruimtestation ISS bleef noodgedwongen overeind, zodat er nog regelmatig westerse astronauten via Bajkonoer gelanceerd werden.

Alleen terugreis mogelijk
Sinds het recente incident kunnen geen ruimtevaarders vertrekken uit Bajkonoer. De eerstvolgende bemenste vlucht vanaf platform 31 staat pas voor juli 2026 gepland, maar een vrachtvlucht met een Progress-ruimtevrachtschip op 19 december kan vrijwel zeker niet doorgaan. Alleen de Amerikaanse Falcon 9-raket van SpaceX kan nu nog mensen naar het ISS brengen. Wel is de terugreis naar de aarde nog altijd mogelijk, waarbij de Sojoez-capsule met parachutes landt in de Kazachse steppe. De Russische ruimtevaartorganisatie Roskosmos zegt dat de schade snel gerepareerd kan worden, maar de in de VS werkende Russische ruimtevaartjournalist Anatoly Zak citeerde anonieme bronnen die op twee jaar vertraging rekenen. Volgens hen is de vernieling van het platform te wijten aan het niet naleven van procedures en slecht onderhoud. Een dag na het incident op de ruimtevaartbasis, op vrijdag, explodeerde een raket die gelanceerd werd vanuit een ondergrondse silo bij het Russische stadje Jasnij bij de grens met Kazachstan. Volgens kernwapendeskundige Pavel Podvig van het VN-ontwapeningsinstituut UNIDIR was dit een mislukte test van de nieuwe Russische intercontinentale ballistische kernraket Sarmat.

COLUMN
CAROLIEN ROELANTS

Klein beetje goed nieuws uit Gaza

Regende het vorig jaar rond deze tijd nou ook zo hard in de Gazastrook? Of was Israël toen zo vernietigend aan het bombarderen dat de regen maar een bijkomstigheidje was? Niet dat de Israëlische oorlog geen dagelijkse Palestijnse levens meer eist – volgens Amnesty International 350 doden bij 500 schendingen van het staakt-het-vuren van 10 oktober. Maar zolang genocide staakt-het-vuren heet, heeft het een heel andere gevoelswaarde. Een stuk minder dwingend. Er zijn genoeg andere onderwerpen die ruimte opeisen (en de krant is niet van elastiek zoals een vroegere collega altijd opmerkte).

Op videobeelden en foto's stortregent het; check maar ‘rain Gaza’ op X. Bijna 2 miljoen mensen zijn ontheemd; ze wonen in kapotgeschoten gebouwen of in tenten waar ze soppen in het regenwater. Van wederopbouw is nog geen sprake, afgezien van enkele bescheiden en omstreken aanstalten in de nog steeds door Israël bezette helft van de Gazastrook. Een conferentie in Caïro over plannen en geld voor wederopbouw is tot nader order uitgesteld. Niemand wil zijn goede miljarden in Gaza riskeren zolang in de andere helft Hamas nog aan de macht is. En niemand wil deelnamen aan de geplande internationale vredesmacht om namens Israël Hamas te ontwapenen.

Te midden van alle ellende is er ook goed nieuws. Relatief dan. De oorlog heeft scholen en universiteiten natuurlijk ook verwoest en de jeugd van Gaza heeft twee jaar onderwijs gemist. Een verlies van menselijk kapitaal dat volgens het VN-kinderfonds Unicef nog generaties zal doorwerken.

Maar op grotere en kleinere schaal wordt nu van het ‘staakt-het-vuren’ geprofiteerd om kinderen weer naar school te krijgen. Bij gebrek aan ordentelijke schoolgebouwen – wat nog min of meer heel is fungeert als opvang voor dakloze gezinnen – richten onder andere Unicef, UNRWA en Qatar ‘tijdelijke leerruimtes’ in om zoveel mogelijk kinderen weer een vorm van onderwijs te kunnen geven. UNRWA, de door Israël wegens vermeende banden met Hamas verboden VN-organisatie voor Palestijnse vluchtelingen, zou inmiddels 25.000 kinderen fysiek lesgeven; Unicef claimt er 109.000 en een Qatarrese stichting nog eens 100.000; opgeteld een derde van de ongeveer 750.000 kinderen van schoolgaande leeftijd in de Gazastrook.

Ik belde Ingrid Rollema van Stichting Hope, die al dertig jaar kunst voor de getraumatiseerde kinderen van de Gazastrook brengt maar nu ook basisonderwijs heeft opgezet, en die voor mij aptte met Karam ter plaatse. „Het is een plezier te praten over onze school”, antwoordde hij. Zijn school is vier tenten van in totaal 200 vierkante meter, waar veertien docenten 450 kinderen Engels, Arabisch, wiskunde en natuurwetenschappen doceren. Daarnaast zijn ze bezig met kunst en krijgen ze wat psychologische steun. Boeken zijn er niet meer, „dus we proberen de lessen op schoolborden te schrijven, wat kostbare tijd verspilt.” „Tenten bieden geen bescherming tegen luchtaanvallen, granaatscherven of puin. Scholieren en docenten voelen zich voortdurend onveilig. In de winter maken overstromingen en lekkages lesgeven onmogelijk. Twee weken geleden werden al onze tenten beschadigd door verschrikkelijk weer, maar gelukkig zijn we erin geslaagd ze weer te repareren.”

Hij heeft een wachtlijst met 900 namen. „Als je weet dat maar 30 procent van alle kinderen nu naar school kan, heb je een wonder nodig voor de andere 70 procent.” „Een stip aan de horizon”, noemt Rollema haar Hope, maar elk beetje helpt. De VN berekenden in december 2024 110 miljoen dollar nodig te hebben voor eerste hulp aan het onderwijsfront in Gaza. Maar daarvan was een paar maanden later nog maar 8 procent binnengekomen. Voor zover donors nog geld geven doen ze dat liever voor levensredende sectoren als voedsel en gezondheid, las ik. Alsof onderwijs niet levensreddend zou zijn. Wat vindt u, lezer?

Carolien Roelants is Midden-Oostenexpert. Ze schrijft om de week een column.

SYDNEY

Dani Sinclair (33) was achttien toen ze zich aansloot bij de Australische marine, op zoek naar een avontuurlijk leven. „Ik wist niet goed wat ik wilde, behalve dat ik niet in een kantoor wilde zitten. Je land dienen, dat is iets om trots op te zijn. Minder dan 3 procent van de Australiërs dient in het leger. Het was een eer om daarbij te horen.”

Ze groeide op in een klein kustplaatsje in de Australische deelstaat Queensland. „Ineens was ik ver weg van familie, vrienden en alles wat ik kende. Je geeft je privéleven, je bezittingen en kleding op, in ruil voor een uniform. Het is alsof je helemaal opnieuw begint.”

Haar trainingsgenoten waren vooral mannen; van de negentig nieuwe rekruten waren een stuk of twintig vrouw. Al gauw werden haar collega's haar nieuwe familie. „We zaten allemaal in hetzelfde schuitje, dus je bouwt snel heel hechte relaties op. Je ziet elkaar op je beste en slechtste dagen. Het is onmogelijk om jezelf te verbergen, zij zien wie je echt bent.”

Maar een jaar later werd haar rotsvaste vertrouwen verbrijzeld. Haar eerste baan was bij de Australische grensbewaking vanuit een basis in Darwin, in het noorden van het land. „Tijdens mijn training had ik nooit mijn deur op slot gedaan, dus dat deed ik hier ook niet. Ik voelde me veilig op de basis. Op een nacht kwam ineens een mannelijke marinier mijn kamer binnen. Hij was naakt, kroop bij mij in bed en betastte me. Ik schreeuwde zo hard ik kon, schopte en sloeg om me heen. Ik dacht dat ik de mensen met wie ik werkte kon vertrouwen. Maar ik had ongelijk.”

Gebrek aan bescherming

Sinclair's verhaal staat niet op zichzelf. Duizenden vrouwen die in het Australische leger dienen of hebben gediend zijn slachtoffer van seksueel geweld, intimidatie en discriminatie.

Onlangs werd een baanbrekend massaproces aangespannen tegen het Australische leger. Onder leiding van vier hoofd-aanklagers wordt defensie aansprakelijk gesteld voor het systematische gebrek aan bescherming van vrouwen bij het leger tegen seksueel misbruik tijdens hun dienst. De rechtszaak start volgend jaar, een datum is nog niet bekend.

Er zijn zo veel slachtoffers dat alle vrouwen die tussen 2003 en 2025 hebben gediend, automatisch meedoen. De vrouwen die zich niet herkennen in de aanklacht, kunnen zich afmelden. De aanklagers zijn uit op een rigoureuze cultuurverandering en schadevergoeding. De verwachting is dat het gaat om duizenden slachtoffers.

Toch hadden de meeste slachtoffers jarenlang geen idee dat ze niet alleen waren. De zaken werden door de legerleiding systematisch onder het tapijt geschoven. Dat gebeurde ook bij Sinclair. „Ik had tijdens mijn opleiding geleerd dat je nooit zo maar naar buiten treedt, maar het intern moet aanpakken. Het leger heeft een divisiestructuur en een eigen rechtssysteem. Daarom ging ik direct naar mijn leidinggevende. Hij luisterde naar mijn verhaal, maar vervolgens gebeurde er niets.”

Met gewrongen handen zit Sinclair op de

INTERVIEW **DANI SINCLAIR** EX-MARINIER

Zij sloot zich als 18-jarige aan bij het leger en werd seksueel misbruikt

Opnieuw ligt het Australische leger onder vuur wegens seksueel geweld en massaal misbruik. Alle vrouwen die tussen 2003 en 2025 hebben gediend, doen automatisch mee, tenzij ze zich afmelden.

Door **Meike Wijers**

Dani Sinclair diende in het Australische leger en kreeg daar meermalen te maken met seksueel geweld. Nu is ze aangesloten bij The Athena Project, een organisatie die slachtoffers van seksueel geweld in de strijdkrachten bijstaat.

FOTO JESSICA HROMAS

bank in haar woonkamer in een wijk vlak bij het strand in Sydney. Ze wil niet alleen aandacht voor haar eigen ervaring. Want hoe traumatisch dat ook was, het is vooral de reactie van de legerleiding die haar heeft beschadigd. „In plaats van voor mij op te komen, beschermden ze de man die mij pijn had gedaan. Tegen mij werd gezegd dat ik er met niemand over mocht praten. Mijn collega's wisten dat ik iemand had aangegeven, maar niet waarom. Vervolgens werd ik buitengesloten, ze zagen me als een klikspaan.”

Ze besloot haar mond te houden en verder te gaan met haar leven. Maar een paar jaar later was er opnieuw een incident, dit keer tijdens een avond uit met collega's. „Ik was als enige nuchter omdat ik de volgende dag moest werken. De hele avond werd ik betast en lastiggevallend door een collega. Iedereen zag het, inclusief mijn leidinggevenden. Toen ik naar huis wilde gaan, volgde die man me de wc in.” Haar leidinggevenden hadden hem naar binnen zien gaan en kwamen achter hem aan. „Er waren twee sterke mannen voor nodig om hem van me af te trekken”, herinnert ze zich. Hakkelend komen de woorden uit haar mond. Ook dit keer waren er geen gevolgen voor haar aanval. „Sterker nog, hij was die avond zo dronken dat hij niet in staat was om de volgende dag te werken. Vervolgens was ik degene die werd opgedragen om zijn dienst over te nemen.”

Jarenlang kon ze niet praten over wat ze had meegemaakt. In april 2023 werd ze om medische redenen ontslagen uit het leger. Ze worstelt nog steeds met een posttraumatisch stress-syndroom, angsten en depressie. Pas toen ze zwanger raakte van haar eerste kind, kon ze haar verhaal niet meer voor zich houden. Toch duurde het nog lang voordat ze er open over kon vertellen. „Het duurde drie jaar voordat ik het hele verhaal tegen mijn therapeut had verteld”, zegt ze.

Toen ze lotgenoten ontmoette, begon er iets te veranderen. Ze hoorde van The Athena Project, een non-profitorganisatie die veteranen ondersteunt die slachtoffer zijn van seksueel geweld. „Als je niet in het leger hebt gezeten, begrijp je niet hoe het is. Daarom is het van zo'n groot belang dat de organisatie wordt geleid door veteranen die zelf ook slachtoffer zijn.” Inmiddels is ze als vrijwillig bestuurslid betrokken bij het project, dat is vernoemd naar de Griekse godin van de wijsheid. Sinds de oprichting hebben ze contact gehad met ruim zeshonderd vrouwen en enkele mannen. „Dit is een veilige plek waar slachtoffers gezien, gehoord en geloofd worden nadat het systeem hen in de steek heeft gelaten.”

Oorlogsmisdaden

Het is al jaren bekend dat seksueel geweld een groot probleem is in het Australische leger. Een langlopend parlementair onderzoek naar zelfmoord onder Australische militairen wees uit dat seksueel geweld veel voorkomt en vaak niet of nauwelijks gevolgen heeft. In het onderzoek, dat in 2024 gepresenteerd werd, stonden in totaal 750 aanbevelingen voor hervormingen, waaronder verplichte trainingen voor leidinggevenden, strengere maatregelen voor daders en betere zorg voor slachtoffers. Tot nu toe is slechts een handjevol geïmplementeerd.

Die gebrekkige cultuurverandering is de reden dat het leger nu wordt aangeklaagd. „De afgelopen dertig jaar zijn er

verschillende rapporten en onderzoeken gedaan naar systematisch seksuele intimidatie binnen het leger. Het leger heeft zich wel ingezet voor culturele veranderingen, maar heeft nooit voor een betekenisvolle verandering gezorgd”, stellen de advocaten die het groepsproces leiden in hun aanklacht. Daar is Sinclair het mee eens. „De systemen zijn erop gericht om het instituut te beschermen, terwijl vrouwen monddood worden gemaakt.”

Bovendien is het niet voor het eerst dat een giftige cultuur bij de Australische defensie onder de aandacht komt. Een ander vierjarig onderzoek concludeerde in 2020 dat Australische militairen oorlogsmisdaden hebben begaan in Afghanistan. Tussen 2005 en 2016 hebben Australische elitetroepen zeker 39 ongewapende Afghaanse gevangenen en burgers geëxecuteerd. Na de moord werden wapens bij de slachtoffers neergelegd om het te doen lijken op een gevechtssituatie; dat is in strijd met internationale oorlogswetgeving. Uit het onderzoek bleek dat er een „egocentrische krijger-cultuur” heerst, en een „extreme cultuur van geheimhouding”.

Maar ook in dit geval zijn er weinig gevolgen voor de daders. Vijf jaar later is nog niemand berecht voor de oorlogsmisdaden. Alleen klokkenluider David McBride zit sinds 2024 in de gevangenis. Hij lekte documenten naar de Australische publieke omroep ABC die de misstanden openbaar maakte. McBride werd veroordeeld voor het delen van staatsgeheime informatie en zit een gevangenisstraf uit van bijna zes jaar.

Ondanks wat ze heeft meegemaakt, voelt Sinclair zich nog steeds betrokken bij het leger. „Mijn beste vrienden zitten bij de marine, hier heb ik mijn man ontmoet. De peetouders van mijn kinderen zijn militairen.”

Toch weet ze dat ze nooit meer terug kan. Overleven is een dagelijkse, lange strijd. „Ik denk niet dat je ooit helemaal herstelt als je zoiets meemaakt. Maar ik word elke dag sterker.” Haar kinderen zijn haar drijfveer. Omdat zij en haar man hebben gediend in het leger, acht ze de kans groot dat haar kinderen dat ook willen. „Daarom strijd ik voor verandering; niet voor mezelf, maar voor hen. Ik wil dat zij nooit mee hoeven maken wat ik heb meegemaakt.”

”

Er waren twee sterke mannen voor nodig om hem van me af te trekken

nrcwebwinkel

Adviesprijs
v.a. 169,-

139,-

CORTAZU

Veelzijdige gevoerde jas

- Volledig winddicht, waterafstotend en ademend
- Gevoerd - ideaal als warme (tussen)jas
- Uiteenlopende handige features

Volledig winddicht, waterafstotend en ademend, biedt deze gevoerde jas comfort en maximale bewegingsvrijheid tijdens outdoor activiteiten. De gevoerde jas is perfect om te dragen als warme jas of als tussenlaag bij koudere omstandigheden. Gemaakt om er aan de buitenkant goed uit te zien, terwijl de binnenkant vol zit met handige features. Verkrijgbaar met en zonder capuchon.

Bestel nu nrcwebwinkel.nl/cortazu

Ontdek de mooiste cadeaus

&KLEVERING Kandelaar per stuk

Adviesprijs
45,-
39,95

Kerstboomkaars set van 12 stuks

Adviesprijs
45,-
30,-

Kunstkerstboom met verlichting

Adviesprijs
vanaf
199,-

- › Niet van echt te onderscheiden, zonder naalduitval
- › Gaat jarenlang mee, onderhoudsvrij én stijlvol
- › Verkrijgbaar in de hoogtes 185 en 215 cm

Led kaarsenset 7-delig

Adviesprijs
29,95

Kunstboom met verlichting

Adviesprijs
79,-

&KLEVERING Waxinelicht- houders set van 2 stuks

Adviesprijs
37,45
29,45

AMNESTY INTERNATIONAL Kerstkaarten set van 32 stuks

Adviesprijs
30,-
25,-

BLOOMING GOOD Luxe kunst- kerstkrans

Adviesprijs
59,-
49,-

Bekijk de gehele kerstselectie online > nrcwebwinkel.nl/kerst

Filiaal van Lidl in Huizen. Van de zes onderzochte supermarkten is Lidl de enige met een routekaart voor terugdringing van de uitstoot van broeikasgas voor de korte en lange termijn. FOTO RAMON VAN FLYMEN/ANP

SUPERMARKTEN

Lidl doet van supermarkten het meest aan duurzaamheid, Dirk het minst

Lidl heeft de beste plannen om de eigen uitstoot terug te dringen, blijkt uit een vergelijking van de zes grootste supermarkten.

Martine Kamsma

AMSTERDAM

De Nederlandse supermarkten halen hun klimaatdoelen bij lange na niet. Ze stippelen steeds beter uit hoe ze de doelen van 'Parijs' willen halen, maar het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen verloopt moeizaam. Dat laat de nieuwste Superlijst Groen van onderzoeksbureau Questionmark zien. Bij Aldi en Lidl steeg de uitstoot zelfs.

Tegelijk ziet Questionmark, dat onder meer de duurzaamheid van supermarkten onderzoekt, dat Lidl het verst voorop loopt. „Lidl heeft als enige een routekaart voor de korte en lange termijn, tot 2050. Ze laten goed zien hoe ze hun uitstoot willen terugdringen en of ze dat halen”, zegt hoofdonderzoeker Gustaaf Haan.

Questionmark onderzocht behalve de aanpak van uitstoot ook hoe supermarkten doelen voor een plantaardiger eetpatroon proberen te halen, hoe ze duurzame (biologische) landbouw stimuleren en of ze plastic verpakkingen genoeg terugdringen en overbevissing tegengaan.

Dirk onduidelijk over uitstoot

Alles bij elkaar genomen doet Lidl het meest om consumenten duurzamer boodschappen te laten doen. Albert Heijn staat op twee en dan volgen Jumbo, Plus, Aldi en Dirk. De laatste rapporteert als enige niet over zijn volledige uitstoot. Deze zes supermarkten zijn gekozen omdat 80 pro-

cent van de Nederlanders hier boodschappen doet.

Mooie plannen zijn iets anders dan resultaten, zo blijkt. Alle supermarkten hebben zich verbonden aan het doel van het klimaatakkoord van 2015 om de opwarming van de aarde te beperken tot 1,5 graden Celsius. Maar alleen Jumbo en Plus zagen de uitstoot tussen 2022 en 2024 dalen. „Toch betekent dat niet dat zij het beter doen dan Lidl”, zegt Haan. „Een lagere uitstoot kan ook het gevolg zijn van minder omzet.”

Aldi en Lidl zien dat ook zo. „De stijging weerspiegelt vooral het groeiend aantal klanten: de absolute uitstoot neemt toe hoewel we het assortiment en de keten voortdurend verduurzamen”, zegt een woordvoerder van Lidl. Aldi zegt dat de uitstoot-groei door nieuwe rekenmethodes groter lijkt dan die werkelijk is, al geldt ook voor deze supermarkt dat meer verkoop tot meer uitstoot heeft geleid.

De Superlijst laat zien hoe moeilijk supermarkten te vergelijken zijn: ze doen allemaal iets anders om doelen te halen. Ook verzamelen en publiceren ze hun data op verschillende manieren. Zo is Albert Heijn de enige die de uitstoot van methaan apart rapporteert. „Belangrijk”, zegt Haan, „omdat dit broeikasgas, vooral afkomstig van koeien, heel sterk is. Maar het breekt ook snel af, dus met methaanreductie draag je op korte termijn veel bij aan het verlagen van de opwarming.”

Lidl gaat het verst om te voorko-

men dat bos wordt gekapt voor de productie van soja (voor veevoer) en palmolie. Achterblijver Aldi loopt dan weer voorop in koffie, thee en chocoladeren: die hebben bij deze discounter altijd een topkeurmerk (Fairtrade en Rainforest Alliance).

Een belangrijke graadmeter voor duurzaamheid is wat supermarkten doen om consumenten minder vlees en zuivel en meer plantaardige eiwitten te laten eten – niet alleen vegaburgers en havermelk, ook peulvruchten en paddenstoelen bijvoorbeeld, of ve-

Het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen verloopt moeizaam

getarische verspakketten. Minder dierlijke consumptie levert een lagere uitstoot op en is beter voor de gezondheid.

Nu is bijna 60 procent van de verkochte eiwitbronnen in supermarkten dierlijk. Dat wil de branche terugbrengen naar 40 procent in 2030, maar ook hiervoor doet elke keten iets anders, en hun doelen zijn nog lang niet in zicht.

Questionmark en de aangesloten organisaties Milieudefensie en Mighty Earth vinden dat supermarkten samen moeten optrekken. „Ze zitten nu in de klem van de hevige concurrentie”, zegt Haan. „Jumbo is bij-

voorbeeld als enige gestopt met tijdelijke kortingen op vlees en heeft daar echt last van gehad. Supermarkten kunnen onderling afspreken dat ze stoppen met vleespromoties of bulk-aanbiedingen. Toezichthouder ACM heeft al gezegd geen boetes te geven voor onderlinge afspraken die duurzaamheid stimuleren.”

Naast klimaatdoelen zijn er ook doelen voor het behoud van natuur en biodiversiteit. Die willen supermarkten onder meer halen met biologische producten. Ook daar ligt de praktijk nog ver van wat volgens Questionmark nodig is.

Landelijk is afgesproken dat 15 procent van de landbouwgrond in Nederland in 2030 voor biologische productie wordt benut. Daar blijven de doelen en prestaties van de supermarkten ver bij achter. Soms halen ze wel hogere omzetten in afzonderlijke categorieën. Zo verkoopt Plus alleen biologische melk, karnemelk, yoghurt en kiloverpakkingen aardappelen. „Dat hoeft niet duurder te zijn”, zegt Haan, „en je maakt het consumenten makkelijker.”

Ten slotte verpakkingen, een doorn in het oog van veel mensen. Alleen Albert Heijn is het gelukt om 20 procent minder verpakkingsmateriaal in huismerken te gebruiken vergeleken met 2018. Lidl heeft het doel voor reductie in huismerkproducten gehaald en AH komt het dichtst bij het doel dat de branche voor gerecycled plastic heeft afgesproken: 35 procent minder verpakkingen voor huismerken.

Wat kun je als consument nu met

de Superlijst? Moet je elke supermarkt uitvlooien op alles wat ze doen en laten? Dat is niet de bedoeling, zegt Haan. „Je zou naar de dichtstbijzijnde winkel moeten gaan en erop kunnen vertrouwen dat jouw supermarkt bijdraagt aan een duurzamer voedselsysteem. Als burger heb je ook een verantwoordelijkheid, maar het doel van deze lijst is om de supermarkt te laten veranderen.”

Transparanter

Haan is nu tien jaar bezig met het onderzoek naar supermarkten. In die periode, zegt hij, zijn supermarkten veel transparanter geworden. „Het is best gek dat supermarkten tot voor kort een black box waren, terwijl zij een grote rol spelen in een voedselsysteem dat sterk verbonden is met grote problemen, zoals klimaatverandering of eerlijke beloning.”

Inmiddels heeft de overheid ook een dashboard waarop supermarkten inzicht geven in wat zij doen tegen onder meer verspilling, ontbossing en uitstoot. Hoewel dit niet betekent dat Nederlandse supermarkten ook beter presteren dan supermarkten in andere Europese landen, loopt Nederland volgens Haan qua transparantie voorop.

Supermarkten zijn er inmiddels van doordrongen dat de verantwoordelijkheid voor gezonde en duurzame keuzes niet alleen bij de consument ligt. „Zij zien inmiddels ook wel in dat zij hier veel in kunnen betekenen. Er zitten daar echt mensen die zien dat het anders moet.”

REPORTAGE **FINANCIËLE EDUCATIE**

In de klas leren omgaan met geld: ‘deze kinderen zijn zó geldezel’

Veertien leerlingen van De Bloeiwijzer krijgen ‘geldles’, naast het vaste rekenen met euro’s. „Het zou veel beter zijn als deze kinderen leren dat als je 50 euro te besteden hebt, je geen 100 euro kunt uitgeven.”

Door **Eva Smal** Fotografie **Simon Lenskens**

Eurowijsdirecteur Hilde Krens laat zien aan klas MBA van De Bloeiwijzer in Amstelveen hoe je kan zien of een biljet echt is of niet.

AMSTELVEEN

Het lukt niet alle veertien leerlingen in klas MBA van De Bloeiwijzer in Amstelveen om steeds een ‘stille vinger’ op te houden tijdens de les deze woensdagochtend een stille vinger is een vinger opsteken zonder er meteen iets bij te roepen. Dat komt waarschijnlijk door enthousiasme: deze ochtend krijgen de drie meisjes en elf jongens een andere les dan normaal. Over geld. Over hoe je betaalt. En die les wordt ook nog eens niet gegeven door de eigen juf, maar door een gast: Hilde Krens van Eurowijs.

Bij de eerste opdracht voor de klas gaan veel, niet zo stille, vingers omhoog: welk land heeft een dier op zijn 1-euromunt staan? De kinderen hebben allemaal een placemat gekregen met daarop de munten van 26 eurolanden nieuwste lid Bulgarije komt er op de volgende druk bij.

De leerlingen gaan snel de munten af. „Kroatië!” roept de eerste: die heeft de marter gespot. „Litouwen” is met de ridder te paard de tweede. De derde zegt Duitsland, want een adelaar en de vijfde ook, omdat die de derde niet had verstaan door al het enthousiasme geroep. De Griekse uil zit tussen die twee. En dan tot slot spot iemand de vogels op de Finse euro.

Krens is in Amstelveen op De Bloeiwijzer op uitnodiging van een van de twee leerkrachten van MBA, Bianca Kaneman. Ze kennen elkaar al een paar jaar; Kaneman heeft de Eurowijslessen op eigen initiatief al vaker gegeven aan haar klassen.

Placemat met euromunten

Het niveau van MBA komt ongeveer overeen met groep 5 van een reguliere school, maar in de klas zitten naast leerlingen van 8 en 9 ook kinderen van 10 jaar oud. De Bloeiwijzer is namelijk een school voor speciaal basisonderwijs. Kinderen leren hier wat moeizamer, bijvoorbeeld door

concentratieproblemen. En dus worden klassen meer ingedeeld op niveau dan op leeftijd.

De lichtblauwe placemats, met euromunten aan de ene zijde en spelletjes aan de andere zijde, zijn meegeleverd door Krens. Net als een boekje met negen opdrachten. Op het interactieve schoolbord laat ze filmpjes zien, over hoe munten en biljetten ge-

Kinderen leren hier wat moeizamer, vaak door concentratieproblemen

maakt worden, hoe je geld kan verdienen met klusjes doen en op welke manieren je kan betalen: met cash, pas en telefoon. En horloge – maar niet elk horloge. Alleen smartwatches.

Krens: „Favoriet is altijd het filmpje met de boef die met een biljet van 32 euro snoep wil kopen.” Een domme boef, is iedereen het over eens.

De kinderen mogen van Krens voor het bord zelf de opdrachten bekijken. „Wel met je gezicht naar de klas!”, zegt ze tegen ‘meesters’ Rayan, Nethanel en Eléna, die naar voren mogen komen bij een oefening om munten en biljetten op te tellen. En om die vervolgens als prijskaartje op te schrijven: twee euro’s en twee 20 centmunten maken ‘4 komma 40’. Ook de moeilijkste gaat bij de meesten goed: drie keer een 50 centmunt met een tientje maakt 11,50.

De Eurowijsles die aan MBA wordt gegeven zou op een reguliere school worden gedaan bij groep 4. Kaneman: „En je zag nog dat de aandachtspanne te kort was.” De negen opdrachten uit het boekje worden dan ook niet afge-maakt, dat doet de klas later.

Leren budgetteren

Financiële lessen zijn geen verplicht onderdeel van het curriculum in Nederland. Wel optellen en aftrekken van bedragen dat heeft klas MBA net gedaan, dus dat gaat ze goed af. „Ja, ze leren rekenen”, zegt Kaneman

buiten de klas, als de kinderen na de pauze het *Sinterklaasjournaal* kijken tijdens het fruitmoment. „Leuk, denk ik dan, maar daar hebben deze kinderen hun telefoon later voor op zak. Het zou veel beter zijn als deze kinderen leren dat als je 50 euro te besteden hebt, je geen 100 euro kan uitgeven.”

Budgetteren, leren wat vals geld is, leren dat een geldezel of katvanger zijn voor een ‘vriend’ een slecht idee is, oftewel leren omgaan met geld, dat is geen verplichte kost op basisscholen. Krens: „Terwijl kinderen zó een geldezel zijn. Zeker deze kwetsbare en gemakkelijker beïnvloedbare kinderen.”

Geldezel zijn – het door een crimineel laten gebruiken van je bankrekening – is op niveau 4 nog geen onderwerp, maar wel voor de hoogste klassen van de basisschool. Dan hebben veel kinderen namelijk al een bankrekening.

Dat omgaan met geld ontbreekt in het verplichte lesmateriaal, is volgens Krens een echt haat in het Nederlandse onderwijs. Het was voor haar de reden om in 2013 onder de vleugels van de Volksbank (wat nu ASN Bank is) Eurowijs op te richten. Inmiddels staat Eurowijs als ANBI-stichting, grotendeels een onwomanshow, op eigen benen. ASN is nog wel partner, net als verzekeraar ASR en drukkerij Koninklijke Van der Most.

De placemats en boekjes die Eurowijs verstrekt zijn dan ook gratis. Scholen en leerkrachten kunnen er zelf mee aan de slag maar af en toe geven Krens of medewerkers van betrokken partners een gastles. Naast speciaalonderwijsscholen kunnen basisscholen aankloppen voor de placemats, boekjes en filmpjes, al vanaf groep 1/2. Ook voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs is er materiaal.

Dit jaar zegt Krens 300.000 kinderen te bereiken, waarvan zeker 10 procent uit het speciaal onderwijs. Kaneman, die al acht jaar gebruikmaakt van het materiaal, snapt dat goed: „Het is aantrekkelijk, kleurrijk en prettig dat het ook fysiek materiaal is. En niet onbelangrijk: het is gratis.”

Maar: er zitten elk jaar meer dan 2 miljoen kinderen op school, en of een klas van school bij Eurowijs aanklopt, is afhankelijk van de leerkracht of de schooldirecteur.

Week van het Geld

Er zijn meer initiatieven om financieel onderwijs van de grond te krijgen. Zo is er de Week van het Geld in maart. Die wordt georganiseerd door Wijzer in Geldzaken, een platform dat een initiatief is van het ministerie van Financiën en mede mogelijk wordt gemaakt door de koepelorganisaties van banken, verzekeraars en pensioenfondsen. Allemaal hoge pieken van die financiële instellingen komen tijdens die week gastlessen

geven. Scholen werken dan regelmatig met Eurowijsmateriaal – zoals de andere De Bloeiwijzer-klassen. Wijzer in Geldzaken heeft ook zelf materiaal op geldlessen.nl staan.

Wijzer in Geldzaken lobbyt voor een permanentere plek in het curriculum, net als budgetplatform Nibud. Dat heeft wel geleid tot een subsidie voor scholen om financiële educatie te organiseren, maar waarschijnlijk blijft het daarbij. Krens snapt dat ook wel. „Er zijn heel veel wensen: gezonder eten, meer bewegen. Niet alles kan je vastleggen in het curriculum.”

Klas MBA komt uiteindelijk tot opdracht vier: tel het geld in de kluis en reken uit hoeveel euro het is. Aangezien de leerlingen óók net hebben ge-

De leerlingen hebben net ook geleerd hoe je vals geld kunt ontdekken

leerd hoe je vals geld kan ontdekken, komt een aantal tot het juiste bedrag van 20 euro. Een jongetje schuift, als hij hoort van de twee valse euro-briefjes van 5 in de kluis – herkenbaar aan het verkeerde gebouw op het biljet – gefrustreerd zijn stoel naar achteren. Maar al heel snel herpakt hij zich, schuift weer aan en pakt zijn gum.

Eléna (9 jaar)
uit Aalsmeer

„Ik heb thuis wel muntjes, maar die vergeet ik vaak mee te nemen naar de winkel. Dus dan vraag ik aan mijn moeder of ik iets mag, en dan betaalt zij. Ze zegt meestal geen nee. Ik bewaar die muntjes in een spaarpot, een varken. Daar doe ik mijn zakgeld in. Ik hou heel erg van Paw Patrol, Elsa en Mickey Mouse, daar zou ik wel een knuffel van willen kopen. En ik wil graag een nieuwe pen.

„Ik vraag wel eens of ik mag betalen met de pas van mijn moeder. Dat mag dan, dan houd je de pas er zo tegen-aan, tot het piepje klinkt. Ik weet ook wel de pincode. Maar die ga ik niet vertellen!”

Nethanel (8 jaar)
uit Amstelveen

„Ik heb al eerder zo’n les over geld gehad. Daar wist ik nog van dat 50 cent plus 50 cent 1 euro is. Ik heb wel eens met een pas betaald, dat mocht van mijn oma. Toen heb ik mijn eigen appelsap afgerekend.

„Ik heb thuis een spaarpot, van Harry Potter. Daar zit 2 euro in en nog wat kleine muntjes. Ik spaar voor een racebaan met autootjes. Ik doe wel klusjes om wat extra spaargeld te krijgen. Dat doe ik dan met mijn broer. En je moet goed zoeken op straat! Gisteren vond ik nog 10 cent op de stoep. Die heb ik niet meteen uitgegeven, nee. Die zit nu in mijn spaarpot.”

Het **materiaal voor de geldlessen** van Eurowijs is gratis. **Boven:** Financiële educatie door Stichting Eurowijs bij de Bloeiwijzer, school voor speciaal onderwijs.

nrcwebwinkel

Adviesprijs
169,-
149,-

FREDERIK ROIJÉ

Vogelhuis

- » Fantasierijk ontwerp met twee formaten huizen
- » Ontworpen door Frederik Roijé, gemaakt in Nederland
- » Gemakkelijk te monteren, inclusief stok van 195 cm

De Size Matters is een modern vogelvoederhuis met een architecturale twist ontworpen door Frederik Roijé. Het vogelhuis biedt in alle jaargetijden een praktische oplossing om vogels een veilige haven te bieden. In de twee huizen van verschillende formaten, die elkaar kruisen, kunnen vogels van verschillende groottes eten en zich tegelijkertijd beschermd voelen. Het fantasierijke ontwerp doet ook dienst als tuinsculptuur die er, afhankelijk van de kijkhoek, telkens anders uitziet.

Bestel nu » nrcwebwinkel.nl/vogelhuis

Overleden

Met verslagenheid hebben we kennisgenomen van het overlijden van onze collega

Prof. dr. mr. Stijn Franken
Hoogleraar straf(proces)recht

Stijn Franken was vanaf 2002 verbonden aan het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen. Met zijn overlijden nemen we afscheid van een betrokken collega, een gerespecteerde wetenschapper en een bevlogen docent. Stijn was heel geliefd bij zijn studenten. Hij kon moeilijke stof helder, prikkelend en voorzien van veel praktijkvoorbeelden uitleggen. Altijd benadrukte hij het grote belang van aandacht voor de mens achter de verdachte. Hij leerde studenten om voorbij de letter van de wet en het systeem van strafrecht te kijken. Ook in zijn publicaties heeft hij wetenschap en rechtspraak voortdurend met elkaar in verbinding gebracht.

Ons medeleven gaat uit naar zijn familie en allen voor wie hij dierbaar was. Wij wensen hen veel sterkte bij het verwerken van dit grote verlies.

Namens de faculteit Recht, Economie, Bestuur en Organisatie,
Prof. dr. mr. Elaine Mak, decaan
Prof. dr. mr. Eddy Bauw, hoofd departement Rechtsgeleerdheid
Prof. dr. mr. Michiel Luchtman, voorzitter Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen

Geluk, emotie,
herinnering

Op een eenvoudige, snelle en zekere manier uw familiebericht samenstellen en plaatsen in NRC.

nrcadverteren.nl/familieberichten

Tijdelijk
Gelukkig stierf hij
op de laatste dag
van zijn leven.

Elk ietsje eerder
was zonde geweest,
al was het maar heel even.

- Tim Hofman

Met heel veel onuitwisbare herinneringen moeten wij met
ontroostbaar diep verdriet afscheid nemen van onze zeer
hardwerkende, humoristische, kunst-minnende, lieve

Giovanni

Gerardus Leonard Franciscus Thérèse
van Eijl

*Tilburg, 9 december 1943 †Bussum, 30 november 2025

Weduwnaar van Elizabeth Driessen

Echtgenoot van Doret Huibers

Brussel
Henriette & Sebastiaan

Amsterdam
Kaspar
Stan, Max

Relleu, Spanje
Tibor & Sanne
Odin, Káio

Sint Maarten
Safiere & Maarten
Ozéa, Azúa

Maastricht
Arvid & Riki-Ann
Kay

Heiloo
Wilma

Correspondentieadres:
Monuta Bussum t.a.v. familie Giovanni van Eijl
Nieuwe Hilversumseweg 59, 1406 TR Bussum

De mis vindt plaats op zaterdag 6 december om 12.00 uur
in de Vituskerk, Emmastraat 7 te Hilversum.

In plaats van bloemen, gelieve een donatie aan het
Engelenfonds op NL 50 RABO 0158 4225 62.

EXTREEM WEER

Weerfenomenen die eerder ondenkbaar leken, komen samen in ‘perfecte storm’

De cyclonen, stortbuien en overstromingen in Zuid-oost-Azië zijn het gevolg van een samenloop van diverse weerfenomenen.

Felix Voogt

AMSTERDAM

De „perfecte storm”, dat is waar meteorologen van spreken als een uitzonderlijke samenloop van weersomstandigheden tot verwoestende gevolgen leidt. Het extreme weer dat sinds afgelopen week over Zuidoost-Azië trekt, voldoet in veel opzichten aan die omschrijving.

Twee cyclonen en één tyfoon, alle drie grootschalige tropische wervelstormen, zorgen voor zware windstoten en hevige regenval in de Aziatische kustregio's. Overstromingen en aardverschuivingen hebben in Indonesië, Sri Lanka, Thailand en Maleisië inmiddels meer dan 1.300 mensen het leven gekost en nog veel meer mensen uit hun huis verdreven. Honderden mensen zijn vermist.

Het weer kon zich de afgelopen dagen zo extreem ontwikkelen omdat het normale regenseizoen door allerlei invloeden is versterkt. Naast klimaatverandering die het zeewater opwarmt zijn er ook nog twee afzonderlijke oceancycli die dit jaar ongelukkig samenvallen. Het is de optelsom van die verschillende effecten, die nu dodelijke gevolgen heeft.

Kerstkind

Dat heeft alles te maken met de watertemperatuur in de oceanen. Vissers in Peru gaven ooit de naam *El Niño*, ‘De kleine jongen’, aan de jaarlijkse opwarming van het zeewater voor de Peruaanse kust die een einde maakt aan het visseizoen. De naam is een verwijzing naar het kerstkind, omdat het fenomeen altijd rond de kerstperiode plaatsvindt. Tegenwoordig spreken we alleen van *El Niño* als die opwarming sterker is dan normaal. Dat gebeurt eens in de twee tot zeven jaar en kan enkele jaren aanhouden. Omgekeerd spreken we van *La Niña*, het meisje, als het water juist kouder is dan normaal.

Op dit moment is *La Niña* aan zet. Dat betekent dat het water voor de Zuid-Amerikaanse kust kouder is

Een huis in **Kangar, Maleisië**, is omringd door een watervloed. FOTO MOHD RASFAN/AFP

dan normaal, waardoor warm water richting Zuidoost-Azië wordt geduwd. Het warme zeewater zorgt daar voor opstijgende lucht, die bovendien bijzonder vochtig is, waardoor wolken in een kolom oprijzen met uitzonderlijk hevige regenval tot gevolg.

Het toeval wil dat het warme water uit de Indische Oceaan, ten westen van Zuidoost-Azië, tegelijkertijd in tegengestelde richting beweegt, dus eveneens richting Sri Lanka, Thailand, Maleisië en Indonesië. Dat komt door een vergelijkbaar weerfenomeen genaamd de Indian Ocean Dipole (IOD), soms ook wel de „Indiase *Niño*” genoemd. In tegenstelling tot het origineel, beweegt de Indiase variant in relatief korte periodes van weken tot maanden, waardoor beide fenomenen nu kunnen samenvallen en het warme water van twee kanten tegelijk komt.

Dat zorgt voor weerfenomenen die

tot kort voor kort ondenkbaar leken. In de Thaise stad Hat Yai viel eind november 335 millimeter water in één dag, een gebeurtenis die volgens het Thaise landbouwministerie slechts eens in de 300 jaar voorkomt. Ter vergelijking: in Nederland valt er gemiddeld 850 mm neerslag per jaar. Maleisië werd getroffen door cycloon Senyar die in de straat van Malakka ontstond, terwijl de wetenschapper tot nu toe van overtuigd was dat cyclonen niet zo dicht bij de evenaar kunnen ontstaan.

In Indonesië zorgt de aanhoudende regen voor modderstromen en aardverschuivingen. De Gadjah Mada universiteit in Yogyakarta waar schuwde in september al voor dat effect, verwijzend naar de zeldzame samenloop van oceaanstromingen in de Indische en Stille Oceaan. De Indonesische aardverschuivingen zijn niet alleen het gevolg van de toenemende regen, maar ook van ontbossing, waardoor wortels van sterke bomen niet langer de bodem op zijn plek houden.

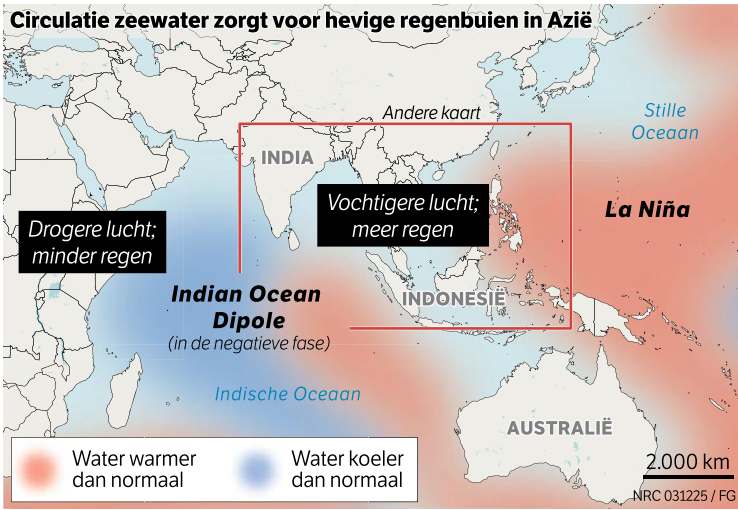
Meer vocht in atmosfeer

Het geheel wordt versterkt door klimaatverandering, waardoor de oceanen al langer opwarmen. Warmer zeewater zorgt voor een sterkere opwaartse luchtstroom en maakt bovendien dat de lucht boven de oceaan meer vocht vasthoudt. Elke graad opwarming van de aarde, zorgt voor 7 procent meer vocht in de atmosfeer.

De warmte stuwt nu al dat water op boven de oceaan, om vervolgens genadeloos over de landen in Zuidoost-Azië uit te storten.

Nu het weer in Indonesië opklaart, wordt langzaam duidelijk hoe groot de verwoesting is. In totaal zijn 3,2 miljoen mensen getroffen door de overstromingen en 2.600 mensen gewond geraakt. Zeker vierhonderd mensen zijn nog vermist.

Indiase ‘Niño’ treedt tegelijk op met La Niña

DE OPMARS VAN HUURLINGEN

Overal ter wereld duiken huurlingen op in oorlogen. Hoe werkt de moderne huurlingenindustrie? En wat betekent de toename van huursoldaten voor de toekomst van oorlogsvoering?

Luister elke dinsdag een nieuwe aflevering bij NRC en in alle podcast-apps. Ga naar nrc.nl/wereldzaken voor meer over de podcast

WERELDZAKEN

ONTDEK DE DIGITALE SCHATKIST VAN NRC

Doorzoek alle artikelen **vanaf 1 oktober 1970** in het NRC-archief op onderwerp of op datum.

Ga naar nrc.nl/archief

Commentaar

KLIMAATBERAAD

Belangrijkste moment voor het burgerberaad begint nu

Zet 175 burgers bij elkaar om te praten over één complex vraagstuk, laat ze zelf experts raadplegen, overleggen, debatteren, wikken, wegen. Het zijn gewone burgers zonder specifieke kennis over de maatschappelijke kwestie waarmee ze aan de slag gaan, zonder politieke ervaring, zonder de professionele bagage van ambtenaren en bestuurders. Kan daar iets zinnigs uitkomen?

Dat was de afgelopen maanden het experiment dat werd uitgevoerd in het Nationaal Burgerberaad Klimaat. De 175 burgers werden geselecteerd via een gewogen lotingsprocedure waarbij rekening is gehouden met zowel demografische als ideologische diversiteit. Zij kregen de vraag voorgelegd: hoe kunnen we als Nederland eten, spullen gebruiken en reizen op een manier die beter is voor het klimaat?

Maandag werden de aanbevelingen gepresenteerd aan het kabinet en als eerste valt op hoe zinnig ze klinken. Wat dat betreft is het experiment op het eerste oog geslaagd. Tegelijkertijd laten de aanbevelingen ook zien dat het beraad nu pas écht de cruciale fase ingaat: de fase waarin politici de grote verantwoordelijkheid hebben om te besluiten hoe ze de aanbevelingen behandelen.

Het burgerberaad heeft serieuze uitkomsten, die moeten bestuurders, en bijvoorbeeld de formerende partijen, daarom ook serieus overwegen. Politieke opvolging is doorslaggevend voor succes. Het betekent dat de aanbevelingen serieus moeten worden afgewogen en waar mogelijk moeten worden ingevoerd.

Wat zijn de aanbevelingen? Het burgerberaad vindt onder meer dat de landbouw veel duurzamer moet worden en dat duurzaam boeren financieel moet lonen. Ook voedselverspilling moet fors omlaag: restaurants zouden standaard doggybags moeten aanbieden, supermarkten hun onverkochte producten moeten afprijzen en doneren. Elektronica en huishoudelijke apparaten zouden zes jaar wettelijke garantie moeten krijgen. Repareren moet eenvoudiger en goedkoper worden via een reparatiefonds. Op het gebied van vervoer wil het beraad dat Nederland pleit voor een wereldwijde belasting op kerosine. Internationale treintreizen moeten goedkoper worden dan vliegen en Europese treinverbindingen beter aansluiten.

Politieke opvolging is doorslaggevend voor succes

Als alle voorstellen worden uitgevoerd, leidt dat volgens onderzoeksbureau CE Delft tot 10 à 15 procent minder CO-uitstoot. Het bureau noemt de aanbevelingen opmerkelijk goed uitgewerkt voor een groep niet-specialisten.

Maar het zijn ook voorstellen die duidelijk ambitieuzer zijn dan het huidige duurzaamheidsbeleid, voorstellen waarvoor vaak grote, systemische, veranderingen nodig zijn en waarvoor gevestigde belangen zullen moeten wijken. Dat zal politieke daadkracht vergen, voordat ze in concreet beleid kunnen worden gevat. De aanbevelingen van zo'n divers samengestelde groep tonen aan dat er verrassend breed draagvlak is voor zulke veranderingen. Het is te hopen dat alle besluitvormers dat goed tot zich laten doordringen.

Het eindrapport werd enthousiast ontvangen en dat optimisme is terecht. Het laat zien dat burgerberaden een nuttige aanvulling kunnen zijn op de democratische gereedheidskist. Maar: de uitverkoren burgers kunnen dit niet alleen. Zij hebben de steun en slagkracht nodig van politici die de aanbevelingen omarmen, de achtergrond ervan op waarde schatten en eerlijk communiceren over wat er mee gaat gebeuren en hoe. Gebeurt dat niet, dan kan dit burgerberaad alsnog eindigen in een kater, die het vertrouwen in de politiek en het draagvlak voor moeilijke maatschappelijke besluiten juist vermindert. Dat zou eeuwig zonde zijn.

FOTO SEAN CHARLTON WHITE

Logisch dat de burger een onbetrouwbare overheid niet vertrouwt

De oorzaak van het lage vertrouwen in de Haagse politiek ligt niet bij de burgers, maar bij de politiek zelf, betoogt *Tom van der Meer*.

Het vertrouwen van Nederlanders in de nationale politiek is sinds het voorjaar van 2021 fors gedaald. Recent concludeerde het Sociaal en Cultureel Planbureau dat slechts zo'n 40 procent van de Nederlanders vertrouwen had in de regering. Dat lage vertrouwen blijft niet zonder gevolgen. Het maakt het moeilijker om ingewikkeld beleid door te voeren. Kiezers die het vertrouwen hebben verloren, stemmen vaker op nieuwe of radicale partijen. En burgers zullen roepen om meer inspraak.

Wie het vertrouwen wil herstellen, moet allereerst de oorzaken kennen van het gebrek eraan. Vaak is politiek vertrouwen een directe reactie op het functioneren van politiek en overheid. Het vertrouwen is hoog als het overheidsapparaat integer en onpartijdig is, en als het parlement burgers goed (evenredig, inhoudelijk) tegenwoordigt. Het vertrouwen stijgt wanneer de overheid problemen effectief aanpakt. En het vertrouwen daalt door schandalen die het hart van de democratie raken, zeker als daar de vingerafdrukken op zitten van zowel regeringspartijen als oppositiepartijen - denk aan de toeslagenaffaire.

Het is daarom logisch dat het vertrouwen laag ligt. Ten eerste liet de politiek grote schandalen als de toeslagenaffaire of het dossier over de Groningse aardbevingsschade te lang doorwoekeren. Dat schaafde direct de integriteit van de overheid. Ten tweede schoof Den Haag de aanpak van grote problemen als wonen,

stikstof, en migratie jarenlang voor zich uit.

En ten derde kenmerkt de landelijke politiek zich al jaren door onderling geruzie. Dat werd het zichtbaar vanaf de kwestie rond Pieter Omtzigt's 'functie elders' in het voorjaar van 2021, waarna de toenmalige formatie een half jaar tot stilstand kwam. Daarna bleven politici ruzie maken, getuige de val van Rutte IV, de moeizame formatie van het kabinet-Schoof, en het in meerdere etappes uiteenvallen van dat kabinet.

De eindconclusie: burgers worden al jarenlang inhoudelijk niet goed vertegenwoordigd.

Het gedaalde vertrouwen is dan ook geen teken van een vertrouwenscrisis, maar van een betrouwbaarheidscrisis. Sterker nog, vanuit democratisch oogpunt is het gezond dat het vertrouwen daalt wanneer de politiek en de overheid niet functioneren. We zouden ons pas echt zorgen moeten maken als mensen ondanks alle schandalen, uitstelgedrag en geruzie vertrouwen bleven houden in de politiek.

Wie zoekt naar oplossingen voor die betrouwbaarheidscrisis, komt daarom al snel uit bij politiek gedrag. Daar ligt de bron van het lage vertrouwen, dus daar ligt ook de uitweg. Er zijn geen makkelijke institutionele knoppen die we kunnen indrukken om het vertrouwen te herstellen.

Toch stelde staatsrechtgeleerde Paul Bovend'Eert in NRC enkele institutionele aanpassingen voor (*Met alleen een 'stabiel kabinet' los je het vertrouwensprobleem niet op*, 27/11), waaronder een hogere kiesdrempel.

Dat slaat de plank mis. De vertrouwensdaling sinds 2021 wordt niet veroorzaakt door het kiesstelsel, dat al ruim honderd jaar bestaat. Sterker

Er is geen reden voor al te verregaand pessimisme over de Nederlandse burger

nog, juist de gemengde kiesstelsels van Bovend'Eert bedrukken het politiek vertrouwen. Evenredigheid stimuleert het vertrouwen, omdat burgers zich beter vertegenwoordigd weten, zelfs als grotere partijen verzanden in waardenloze politiek of onderling geruzie. Sterker nog, het zijn de afgelopen vijftien jaar juist herhaaldelijk kleine partijen geweest die bereid waren over hun schaduw heen te springen, die coalitiebereid waren, en die regeringen in de problemen uit de brand hielpen.

Er is geen reden voor al te verregaand pessimisme over de Nederlandse burger. Nederland is niet opeens veranderd in een laagvertrouwenssamenleving. De daling van het vertrouwen is gericht wat betreft het object (de landelijke politiek), tijd (vanaf het voorjaar van 2021), en oorzaak (de betrouwbaarheid van de Nederlandse politiek).

Nieuws van RTL dat slechts 4 procent van de Nederlanders de politiek nog zou vertrouwen, werd afgelopen zomer weliswaar breed opgepikt, maar blijkt bij nadere inspectie van het onderzoek een groteske karikatuur. Ja, het politiek vertrouwen is voor Nederlandse begrippen laag. Maar zelfs op dit dieptepunt ligt het vertrouwen in onze volksvertegenwoordiging (de Tweede Kamer) op een vergelijkbaar niveau als in Duitsland en België, en aanzienlijk hoger dan in Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Bovendien hebben we wel vaker zulke lage vertrouwenscijfers gehad, zoals tijdens Balkenende II (2003-2006).

De burger is dan ook niet degene over wie we ons zorgen moeten maken. Het doel is niet een herstel van het vertrouwen, maar een herstel van de betrouwbaarheid. De politiek moet de grote problemen van onze tijd aanpakken en niet voor zich uit schuiven.

Politici moeten de integriteit van de overheid ondersteunen. De gedragscodes in het parlement moeten versterkt worden. En wie de vertegenwoordiging wil verbeteren, moet dat op basis van inhoud doen, en niet op basis van machtsspelletjes.

Deze oplossingen vergen vooral partijpolitieke wil. Het is hoopvol dat de twee formerende partijen op dit moment inzetten op de aanpak van enkele grote problemen, en willen breken met een cultuur van moeizame partijpolitieke verhoudingen. De vraag is of andere partijen die inzet volgen.

DE RECHTSSTAAT

Folkert Jensma

Yesilgöz' boetebeleid is schadelijk

Van de meeste nieuwe ministers in het kreukelkabinet-Schoof wil ik de namen liever niet onthouden, in de hoop dat ze dan extra snel ophoepelen. En dat geldt dus ook voor Foort van Oosten (VVD, Justitie). Maar nu moet ik wel. De man beging in z'n korte loopbaan een tweede blunder, na het wegwuiven van de relen op het Malieveld omdat hij een NCTV-analyse vergat te lezen. Helaas kan ik 'm deze nieuwe blunder niet al te zwaar aanrekenen omdat dat standaard wanbeleid is van opeenvolgende ministers van Justitie. Namelijk het exploiteren van een onredelijk en rechtsstatelijk twijfelachtig verkeersboetstelsel ten bate van de eigen begroting.

Alleen loopt die nu onder zijn interimbevel uit de rails, zoals verwacht en voorspeld. Hij kan het dus in theorie nog corrigeren. Aanleiding: de scheidend directeur van het Centraal Justitieel Incasso Bureau trok in de *Leeuwarder Courant* het laken weg. De jaarlijks 8 miljoen administratieve verkeersboetes zijn duidelijk te hoog en bij iedere verhoging volgens hem minder in verhouding met wat in het strafrecht wordt opgelegd. In het bijzonder geldt dat de verhogingen, tot 300 procent, bij niet betalen. Dat gaat zo niet langer. Iedereen in 'de justitieketen' weet dit, ook omdat de Raad van State het al vaker zei. Maar alleen wie met pensioen gaat durft het kennelijk hardop te herhalen.

Dat je acht miljoen verkeerszaken eenvoudig en buiten de rechtszaal wil afdoen kan ik billijken, mits er natuurlijke voldoen-de bezwaarmogelijkheden bij de rechter zijn. Dat Justitie de opbrengst van de bestuurlijke boetes naar de eigen kas laat vloeien, was van meet af aan een ontwerpfout, met dubieuze gevolgen. Het maakt van iedere agent een collectant voor Justitie: het departement wordt er de gevangene van. Het wekt bij de verkeersdeelnemer de indruk dat rekeningrijden tóch is ingevoerd, maar dan alleen voor de zondaars. En het is een obstakel voor al die handhavers die burgers moeten othullen wat je telefoon vasthouden achter het stuur wel niet is aan kosten (439 euro).

Verantwoordelijk is Van Oostens voorganger Yesilgöz, die wat mij betreft daarmee kwalificeert als de minst capabele minister van Justitie in decennia. Zij trok een al dubieus stelsel nog verder uit balans door dermate onredelijke verhogingen in te voeren dat ze het Openbaar Ministerie tegen zich kreeg. Die moet met de (eigen) strafrechtelijke boetes immers in de pas blijven om geloofwaardig te zijn. En er bijvoorbeeld voor zorgen dat de 'droge klap' in de kroeg (400 euro) bij de politierechter niet lager uitvalt dan fout parkeren op een invalidenplek (450 euro). Dat is hierbij dus mislukt en nog verergerd door Yesilgöz' draconische verhogingen bij wanbetalen. Dat brengt Van Oosten nu in het nauw. Het OM trok destijds de handen af van

Yesilgöz' verhogingen door haar demonstratief niet te volgen. Wat zij natuurlijk nooit had mogen laten gebeuren. Sindsdien straft de overheid met twee maten: de OM en rechter enerzijds en de minister van Justitie anderzijds. Ieder met eigen ideeën over wat proportioneel is. Dat een minister van Justitie de eigen begroting boven het gelijkheidsbeginsel laat gaan, het is onbestaanbaar.

Keert de wal nu het schip? De Kamer heeft de disproportionele boetepraktijk ook in de gaten en vroeg recent per motie om een correctie. Wat Van Oosten weigerde, want dan zou hij op z'n begroting 300 miljoen tekortkomen. Zelfs voor het niet indexeren van z'n boetes volgend jaar heeft-ie geen geld. Er bleef hem niks anders over dan de burger halfhartig aan te raden zich aan de verkeersregels te houden, exact wat z'n voorgangers ook al zeiden. Alsof dát nog de kern is - de minister heeft geld nodig, daar zijn die boetes voor bedoeld. De boodschap is paradoxaal - geef liever wat extra gas, want dat is goed voor de kas van Justitie. Kunnen we 'samen' de politie blijven financieren.

Verkeershandhaving is een smoes geworden. Wat de burger haarfijn aanvoelt. Ook rechters laten zich inmiddels kritisch uit. De rechtbank Den Haag stelde de Hoge Raad al een 'prejudiciële vraag' omdat het „serieuze aanwijzingen ziet” dat er „geen sprake is van een *fair balance* tussen het algemeen belang en de bescherming van individuele belangen”. Hier dreigt straks strijdigheid met het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens te worden geconstateerd. Dat zou pas een echte afgang zijn. De minister schendt in jaarlijks 8 miljoen zaken het EVRM. Goed gedaan, Dilan.

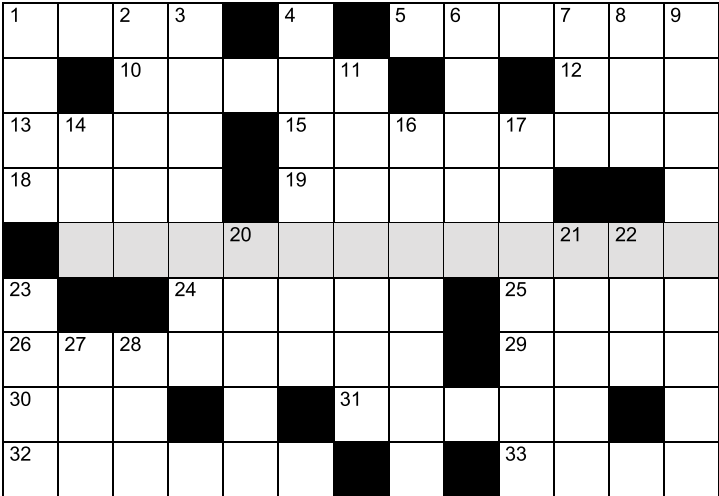
Ik durf te stellen dat aan de drie plagen die de verhouding burger-overheid de afgelopen jaren bedierven (gaswinning Groningen, toeslagen en overlast Schiphol) Yesilgöz' boetebeleid kan worden toegevoegd.

Verkeershandhaving is een smoes geworden. Wat de burger haarfijn aanvoelt

Folkert Jensma is jurist en journalist en schrijft om de week op woensdag.

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Horizontaal: 1. Geluid van een ontevreden beer **5.** Grieks eiland **10.** Wedstrijd voor speculanten **12.** Nieuw leventje **13.** Waar **15.** Stimulans **18.** Daar woonden de Inca's **19.** Zong 'A Change is Gonna Come' **24.** Wens om te drinken **25.** Zit in een pijp **26.** Brengt je voor te veel geld **29.** Wat een __ vent... **30.** Levert vakmensen **31.** Oud en nieuw **32.** Tabaksplant? **33.** Schrijfmiddel waarin je kunt staan

Verticaal: 1. Bindmiddel **2.** Herbergt vier restaurants en drie Michelinsterren **3.** Ternate, Tidore en Batjan zijn __ eilanden **4.** 'Jumbo-familie Van Eerd neemt ook resterende 50 __ van HEMA over' **6.** Bestaat uit 17 lettergrepen **7.** Past voor bed of mantel **8.** __ Piece, anime **9.** Dwingend **11.** Partij-dier met een scherp oog **14.** Stimulans **16.** Past voor ploert of tuin **17.** Eigenschap **20.** Was te horen en nu ook te zien in Ademnood **21.** Stem **22.** Bar **23.** Moes **27.** Werd geleid door James Comey **28.** Moedermelk

Oplossing puzzel: 2 december **Horizontaal:** 1. ASHES 4. GITAAR 9. IJSBEREN 11. ALLES 13. ONLANGS 15. XIV 16. JULI 21. HOPE 22. NEE 23. RENTREE 26. BLOND 27. TOENDRA 28. SERRES 29. KOMEN **Verticaal:** 1. AJAX 2. HALVE 3. SIJSJE 4. GENIEP 5. IRL 6. TEARS 7. ANN 8. RAS 10. BOLHOED 12. LIJPE 14. GATEN 17. TUTOR 18. GEBAK 19. ENORM 20. HEDEN 21. HENS 23. RUS 24. NTR 25. REE **In het midden:** PETE HEGSETH

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

FEDDE SCHURER

Ongeveer vijfenzestig jaar geleden vertelde onze geschiedenisleraar in Sneek de volgende anekdote.

De Friese literator en politicus Fedde Schurer speelde voor Sinterklaas op een school in Bolsward. Het was in de jaren vijftig.

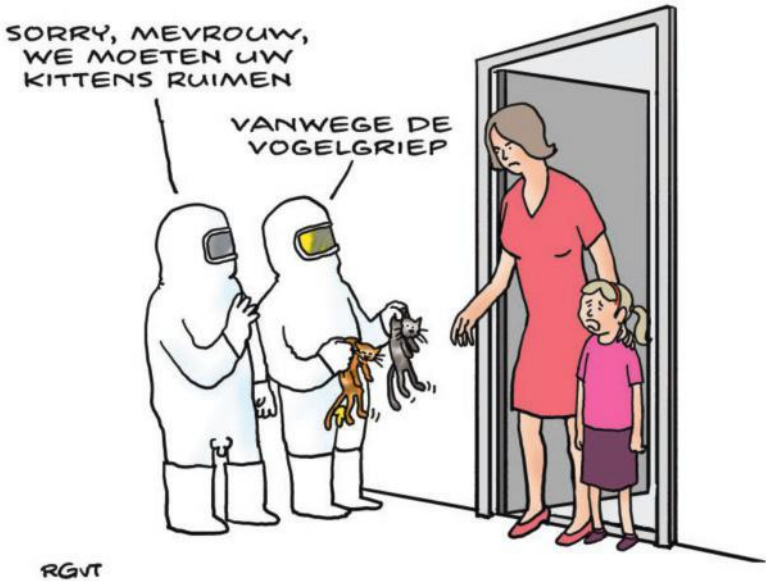
Jongetje: „Sinterklaas bestaat helemaal niet!”

Sinterklaas: „Zo jongetje, kom jij maar eens even bij Sinterklaas. Sinterklaas bestaat niet? Ja, dat zei ik vroeger ook. Maar kijk nu eens, nu ben ik het zelf!”

Gerrit Tjallema

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

FOKKE & SUKKE
KUNNEN ER OOK NIETS AAN DOEN

nrc > puzzels

NRC brengt je elke dag de leukste en meest (ont)spannende puzzels

Speel ze allemaal op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

		3						
5	7	4			8			
1	6							
					2		6	3
							7	
9			8		4		5	
							9	2
				3				
		5		1			4	

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken.

© Peter Ritmeester PZZL.com

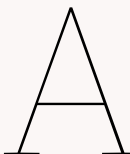
Rechts: de oplossing van gisteren.

3	4	6	9	8	2	5	7	1
7	9	8	5	3	1	6	4	2
5	1	2	6	4	7	8	3	9
6	7	4	3	1	5	9	2	8
9	8	3	7	2	6	4	1	5
2	5	1	8	9	4	7	6	3
1	6	9	4	5	3	2	8	7
8	3	7	2	6	9	1	5	4
4	2	5	1	7	8	3	9	6

COLUMN
FRITS ABRAHAMMS

Hoe nu verder, Ajax?

ch, Ajax. Hoe moet dat nu verder? Onlangs schreef ik al een droevig stukje over de club, niet vermoedend dat de situatie nog veel droeviger kon. Dat drong zondag vooral tot mij door toen ik de reactie van de Ajax-leiding op de vuurwerkmisère in het eigen stadion zag.

Niemand meldde zich bij de microfoon om de actievoerders in het publiek toe te spreken, de algemeen directeur Menno Geelen was nergens te bekennen en liet later een ander directielid het vuile werk in de media opknappen. Ook een dag later was Geelen niet beschikbaar voor vragen, hij kwam alleen via het eigen Ajax-kanaal met een mat toespraakje. Geelen is de lieveling van de sportredactie van *De Telegraaf*, las ik in het net uitgekomen boek *Het Ajax-DNA* van *Parool*-journalisten Jop van Kempen en Bas Soetenhorst. Ik betwijfel of dat Ajax zal helpen.

Een interessant boek overigens over de oorzaken van het verval van Ajax, al miste ik wel een beschrijving van een van de belangrijkste oorzaken: het gedrag van ‘de harde kern’, de fanatieke, vaak jeugdige, supporters van de F-side. Dergelijke kernen zijn ook in andere stadions een groot probleem, maar die van Ajax lijkt wel de meest agressieve.

De bestuurders van voetbalclubs zijn bang voor dit type supporter, ze voelen zich bedreigd. De begrijpelijke neiging is om zich soepel op te stellen en eisen in te willigen. Het is een tactiek die zich op den duur tegen de club keert, zoals nu bij Ajax overduidelijk het geval is. Bedreiging mag nooit lonen, de clubs zullen van zich af moeten bijten.

Ajax wil nu de F-side tegen Feyenoord afsluiten. Maar waarom alleen tegen Feyenoord? Waarom die F-side niet de hele rest van het seizoen afsluiten? Voor het volgende seizoen zou de ruimte kunnen worden bestemd voor ouders met kinderen - een symbolisch gebaar dat

voor zichzelf spreekt. En die fanatieke F-siders? Probeer ze zoveel mogelijk te weren, eventueel door een scherpe controle op identiteit bij het verstrekken van seizoenkaarten. Alleen met rigoureuze maatregelen zal Ajax de ondergang kunnen voorkomen.

Het gebeurde al steeds vaker dat wedstrijden op verzoek werden stilgelegd omdat er een of andere oud-speler of trouwe supporter was overleden; dan werd je geacht als toeschouwer te treuren om iemand van wie je veronderstelde dat hij al jaren geleden naar de eeuwige voetbalvelden was vertrokken. Bij de F-side ging het vaak om mensen die bekender werden met hun bijnaam dan met hun echte naam - iets wat niet altijd in het voordeel van de overledene spreekt.

De rouwdouwers rukken op, is dat toeval of spreekt de tijdgeest mee?

Op de tv hoorde ik iemand vertellen dat de situatie in de voetbalstadions van Brazilië en Argentinië nog veel ernstiger is met uitzinnig fanatieke supportersscharen en maffiose invloeden. Die kant lijkt het in Nederland ook op te gaan. Feyenoord-directeur Mark Koevermans stapte al in 2021 op na bedreigingen in de privésfeer door supporters. Bij Ajax vertrokken, om vaak onbekende reden, ook veel bestuursleden.

De intimidatie door voetbalsupporters valt in Nederland samen met de agressie tegen burgemeesters en raadsleden die in hun gemeente een asielzoekerscentrum moeten plaatsen. De rouwdouwers rukken op. Is dat toeval of spreekt de tijdgeest hier een ongemakkelijk woordje mee?

Mads Mikkelsen zoekt de grenzen van de slapstick op

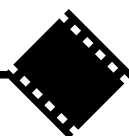
INTERVIEW 'THE LAST VIKING'
PAGINA C2-3

FOTO ROLF KONOW

Cultuur

FILM & SERIES

FILM & SERIES

ZAP

De Israëlische premier Benjamin Netanyahu in 'Media-logica' BEELD HUMAN

Onderminning van de journalistiek

Koning voetbal staat boven de wet. En de clubs zitten in de zak van de hooligans. Daarom wordt het endemische geweld rondom de wedstrijden nooit werkelijk aangepakt. Maandag werd in de talkshows en nieuwsrubrieken nagepraat over het inferno waarmee de F-side zondag een wedstrijd van Ajax torpedeerde.

Opmerkelijk was de verdediging. De F-side bracht toch ook veel sfeer bij de wedstrijden, vonden jonge Ajacieden in *Nieuwsuur* (NPO 2). Een keurig geklede heer die de supporters van Nederland vertegenwoordigde, pleitte voor het gedogen van vuurwerk in stadions. Hij had juist zo genoten van het vuurwerk bij Ajax. Op een foto zag je twee gemaskerde, in zwarte hoodies geklede supporters met een soort vuurwerkbazooka's gericht op het veld schieten. Genieten! Ik meende ze te herkennen van de veldslag op het Malieveld, maar dat is misschien omdat ik tegenwoordig overal fascisten denk te zien.

Nieuwsuur stelde de retorische vraag: „Wie is er de baas in de voetbalstadions?” Paul Depla van de Regiegroep Voetbal en Veiligheid zei: „Het vergt veel moed om tegen het geweld naar voren te treden.” Journalist Sam van Raalte sprak in *Eva* (NPO 1) van een „ongezonde maffiose relatie”. Goed gezien, dacht ik. Maar hij bleek te praten over de Argentijnse voetbal, waar het volgens hem veel erger is. „Hier heb je dat niet.” Nee? NOS-hoofdredacteur Giselle van Cann vertelde dat ze vrijwel geen mensen voor de camera kreeg om over het voetbalgeweld te praten. Betrokkenen waren „bang voor represailles” van de F-side. Dat klinkt toch echt als georganiseerde misdaad.

Giselle van Cann zat bij *Eva* om te reageren op de aanval van minister Mona Keijzer op NOS Nieuws. Volgens de vicepremier van Nederland is de NOS een doorgeefluik van Hamas-propaganda. Van Cann vond dat de verdachtmakingen van zo'n hooggeplaatste bestuurder het vertrouwen in de NOS ondermijnden. Politiek commentator Joost Vullings noemde het „een rechtstreekse aanval vanuit het kabinet op de journalistiek”.

De hoofdredacteur benoemde het niet, maar ongegronde beschuldigingen als die van Keijzer lijken ook invloed te hebben op de verslaggeving zelf - bijvoorbeeld op de absurd voorzichtige manier waarop het achtuurjournaal bericht over de Israëlische genocide in Gaza. Het journaal lijkt zo bang te zijn om van partijdigheid te worden beschuldigd dat het Gaza liever als een soort natuurramp behandelt. *He said, she said* en klaar is ons werk.

Medialogica (NPO 2) had de moed om zondag de invloed van de Israëlische propagandamachine op Nederland te belichten. Casus was de foto van de dreumes Mohamed Zakariya Ayyoud al-Matouq in de armen van zijn moeder; slachtoffer van de hongersnood in Gaza. Volgens Fabio Cristiano, universitair docent Conflict Studies, markeerde de wereldwijde publicatie van de foto eind juli een kantelpunt in de perceptie van Gaza.

De Israëlische regering sloeg meteen terug. Het was een fakefoto. De dreumes leed aan hersenvlamming, daarom was hij zo mager. „Niet representatief” voor de situatie in Gaza, zei CIDI-directeur Naomi Mestrum in *Medialogica*. Onzin natuurlijk. Ja, er was sprake van „onderliggend lijden” maar levensbedreigend mager werd Mohamed toch echt van geen eten krijgen. En dat er hongersnood was in Gaza omdat Israël de grenzen dichtviel, werd door vele organisaties beaamd.

Maar de Israëlische stunt sloeg aan. De foto werd controversieel verklaard. Nieuwsplatform NU.nl haalde hem snel van de site. In *De Telegraaf* beschuldigde columnist Leon de Winter de NOS en andere nieuwsmidia van het verspreiden van „antisemitische” propaganda waarmee ze „pogroms” zouden uitlokken. Daarna ging Mona Keijzer er nog eens overheen. Zie als NOS dan nog maar je rug recht te houden.

Wilfred Takken

Sabeth Snijders

VENETIË

In *The Last Viking* katapulteert Mads Mikkelsen (60) zichzelf als levende lappenpop constant uit auto's en ramen. Het ziet er gruwelijk, geestig en absurd uit, zoals wel meer in deze tragikomedie. Mikkelsens personage Manfred heeft een psychiatrische aandoening waardoor hij zich John Lennon waant. Gaan anderen daar niet in mee? Dan krijgt hij suicidale neigingen. Ook blokkeert hij herinneringen. Zoals waar hij de miljoenenbuit heeft verstoep van een overval die zijn broer Anker pleegde. Dat levert problemen op als zijn broer na 15 jaar uit de gevangenis komt en zowel hij als een gevaarlijke crimineel dat geld terug wil. Anker (Nikolaj Lie Kaas) heeft geen zin meer om Manfred te beschermen, zoals hij jarenlang deed tijdens hun traumatische jeugd.

De spectaculaire valpartijen in *The Last Viking* speelde Mikkelsen zelf, vertelt hij na de première op het filmfestival in Venetië, eind augustus.

„Maar een geheimpje: dat raam zat niet echt op de twintigste verdieping.”

Hij doet nog altijd veel stunts zelf, zegt de Deense acteur. Voor hij rond z'n dertigste in Denemarken zijn acteerdebuut maakte als dealer in de cultfilm *Pusher* (1996) was hij gymnast en danser. Hij vergaarde wereldfaam toen Hollywood hem als *bad guy* castte: geraffineerde Eurotrash als Le Chiffre in Bondfilm *Casino Royale* (2006), kannibaal in *Hannibal* (2013-2015) en schurken van verschillende al-loom in de werelden van Star Wars, Marvel, Harry Potter en Indiana Jones.

Manfred in *The Last Viking* is mijlenver verwijderd van Hollywoods schurken en psychopaten. Met zijn kinderlijke reacties, schuchtere houding en vettige krullen doet Mikkelsen meer denken aan een kwetsbaar omaatje. Dat kapsel was een permanentje, vertelt Mikkelsen in Venetië - tijdens ons gesprek op een zonnig terras steekt hij een sigaret op en nodigt hij de aanwezige journalisten uit vooral hetzelfde te doen. „Ik heb veel mededogen met vrouwen in de jaren tachtig: met zo'n permanentje ruik je continu naar riool. Het was goed voor het personage, maar slecht voor mijn seksleven.”

Veichtpartij

Voor én nadat Hollywood hem in het vizier kreeg, speelde Mikkelsen de meest uiteenlopende rollen bij regisseurs die vanaf midden jaren negentig de Deense film opschudden. Outcasts bij Nicolas Winding Refn (*Pusher*, *Bleeder*, *Valhalla Rising*), tragische helden bij Nikolaj Arcel (*A Royal Affair*, *Promised Land*), doorsnee mannen in nood in Thomas Vinterbergs gelauwerde *Jagten* (2012) en Oscarwinnar *Druk* (2020). En dan ook nog een stoet schlemielen in de absurde zwarte komedies van regisseur Anders Thomas Jensen. Het gevoel dat hij als acteur in een bepaalde richting werd gedrukt, had hij nooit, vertelt Mikkelsen. „Mogelijk wist ik soms niet exact wat ik wilde doen. Dan deed ik maar wat tot ik besepte: dit is niets voor mij.”

Met geen regisseur werkte Mikkelsen vaker samen dan met Jensen. *The Last Viking* is hun zesde samenwerking. Op de persconferentie in Venetië noemen ze elkaar goede vrienden, la-

Manfred (**Mads Mikkelsen**, rechts) waant zich John Lennon in Anders Thomas Jensens 'The Last Viking'. FOTO ROLF KONOW

'Voor we het wisten rolden we vechtend de trap af'

INTERVIEW **MADS MIKKELSEN** ACTEUR

In het absurde 'The Last Viking' speelt Mikkelsen een man die zich John Lennon waant. Erkent iemand dat niet? Dan springt hij uit ramen en auto's. „Als je het met liefde voor je onderwerp doet, kun je om alles lachen.”

ter op het terras vertelt Mikkelsen dat hun eerste ontmoeting uitliep op een veichtpartij. „We waren op een feestje, een beetje dronken. Hij was in die tijd een enorme provocateur en ik had ook nogal een grote mond. Voor we het wisten rolden we vechtend de trap af.” Twee weken later ontmoetten ze elkaar opnieuw en niet veel later werkten ze samen aan Jensens debuut *Flickering Lights*.

Tijdens de voorstelling van *The Last Viking* werd in Venetië gebulderd van het lachen. Toch raakt de film tussen alle slapstickgrappen door aan serieuze thema's: psychiatrische problemen en identiteitskwesties. Hoe paktten ze die combinatie aan en zorgden ze dat de humor niet simpelweg bestond uit het uitlachen van Manfred?

„Het is altijd een balanceeroefening bij Anders Thomas Jensen”, zegt Mikkelsen. „Hij schrijft enorm grappig, we zoeken met personages altijd grenzen op en ik zou dit niet durven met een andere regisseur of andere acteur dan Nikolaj Lie Kaas. We hebben vaker samengewerkt en bekijken elkaar met mededogen. Als iemand te ver gaat zeggen we: 'Even pas op de plaats.'” We letten er ook altijd op dat de humor karaktergedreven is. Sommige grappen gooie je uiteindelijk weg omdat het niet past bij een personage om zo ironisch of slim te zijn.

„Het belangrijkste voor ons allemaal was dat het hart van de film bestond uit het verhaal van twee broers. Alle films van Anders Tho-

mas gaan uiteindelijk over familie. De jongste broer, Nikolajs personage, heeft nooit een jeugd gehad, ook omdat hij voor mijn personage zorgde. Hij wil dus vrijheid. Mijn personage is dan weer altijd een kind gebleven, ook al is hij nu 58, en wil gewoon zijn broer terug. Als je die kern hebt, kun je daaromheen waanzin creëren.”

Research naar Manfreds 'aandoening' deed Mikkelsen niet. „Dat was ook niet nodig bij deze film. Hij heeft ook geen specifieke diagnose, als je dat doet komen er allerlei mensen die zeggen: dit klopt niet. Daar zijn we niet in geïnteresseerd. Wij zagen Manfred als een kind dat wegens een niet nader bepaalde diagnose zijn hele leven een vijfjarige blijft. Daar komt zijn narcisme vandaan, maar ook hoe puur hij de wereld ziet en hoe hij dingen zegt tegen volwassene die je niet hoort te zeggen.”

Identiteit

Angst dat het publiek hun ludieke omgang met psychiatrische aandoeeningen niet zou pikken, had hij niet. En als mensen de film op die manier willen benaderen, ligt dat buiten mijn macht. Als je het met liefde voor je onderwerp doet, kun je om alles lachen.”

The Last Viking trekt ook de actuele discussie over (zelf)identificatie en (zelf)acceptatie door tot in het absurde. Manfred en andere personages 'identificeren zich' als leden van The Beatles. Daarnaast begint de film

met een geanimeerd sprookje over een Viking-koning die zijn mannen opdraagt een arm af laten te hakken, zodat zijn eenarmige zoon zich niet alleen voelt. Mikkelsen zegt dat zijn personage zelf weinig heeft met die hedendaagse discussies: „Hij weet dat zijn vader van John Lennon hield, en dat iedereen van John hield. Dus denkt hij dat als hij John zou worden, zijn broer mogelijk van hem zal houden. Zo simpel is dat in zijn wereld.”

Maar mist de acteur humor in hedendaagse gesprekken over identiteit? „Een serieus gesprek hierover bevat per definitie weinig humor. Ik ben van een bepaalde generatie, dat natuurlijk kijk ik soms naar dingen en denk: 'Wat?' Maar dat betekent niet dat ik niet luister. Anders Thomas vertelt twee verhalen. Enerzijds een verhaal waarin een bepaalde hoeveelheid acceptatie zit, niet alleen van mijn personage, ook van anderen. En anderzijds een verhaal over Vikingen, waar veel acceptatie is én veel slachtoffers vallen. Hij geeft geen antwoorden, maar gooit gewoon een muntje op en zegt: 'Het is aan jullie om te beslissen. Kan het te ver gaan?' Of zijn we nog niet ver genoeg gegaan? Laten we het erover hebben.”

Was er ook iets van zichzelf dat Mikkelsen in Manfred herkende? „Zijn puurheid heb ik niet meer, maar die kinderlijkheid zit nog wel wat in mij. Het kan zeer moeilijk zijn om dagen achtereenvolgend met een kind te zijn, maar je kunt er ook moeilijk echt kwaad op worden.”

Ik heb niet meer Manfreds puurheid, maar van zijn kinderlijkheid heb ik nog wel wat

De 'Beatles' samenbrengen voor een miljoenenbuit

Recensie Tragikomedie

The Last Viking. Regie: Anders Thomas Jensen. Met: Mads Mikkelsen, Nikolaj Lie Kaas, Nicolas Bro, Sofie Gråbøl. Lengte: 116 minuten. ●●●●○

Coen van Zwol

AMSTERDAM

De bruut Anker (Nikolaj Lie Kaas) heeft een probleem. Vijftien jaar geleden maakte hij 41,2 miljoen Deense kroon (5,5 miljoen euro) buit bij een overval. Toen de politie voor de deur stond, gaf hij zijn labiele broer Manfred (Mads Mikkelsen) instructies om die buit te begraven. Nu is Anker weer op vrije voeten. Maar Manfred lijdt aan een dissociatieve identiteitsstoornis: hij denkt dat hij John Lennon is. Nog vervelender: spreekt Anker hem als Manfred aan, dan verminkt hij zichzelf of doet hij een zelfmoordpoging.

Het is een geslaagde running gag in *The Last Viking*, opnieuw zo'n onnavolgbare, hilarische zwart-komische slalom door filmgenres van regisseur en scriptschrijver Anders Thomas Jensen. Bij hem verwacht je humor op en over het randje, slapstick, shockerend geweld en moraalfilosofie. Tonaal zwabbert ook deze film alle kanten op: gruwelen zijn grappig en absurditeiten ontroeren.

Als scriptschrijver draait Jensen zijn hand niet om voor een moralistisch drama als Oscarwinnar *In A Better World* of een romkom, maar voor zichzelf als regisseur reserveert hij de rare scripts waarin buitenbeentjes samenklonteren tot familie, met vaste krachten Mads Mikkelsen, Nicolas Bro en Nikolaj Lie Kaas. Mikkelsen tekent altijd, vertelde hij eerder. Tenzij Jensen normale films gaat maken.

Dat is bij *The Last Viking* zeker niet het geval. Mikkelsen speelt Manfred als een heilige idioot wiens stoornis eigenlijk hogere wijsheid is: zie ook dominee Ivan, die in *Adam's Apples* het kwaad nog ontkent als dat hem in het gezicht slaat. Doorgaans worden dissociatieve stoornissen toegeschreven aan jeugdtrauma, maar Manfred had zijn stoornis als kind al, toen hij zich Viking waande.

Broer Anker moet hem eens te meer 'normaal' zien te krijgen. Als een moordlustige gangster zich aandient, vluchten de broers naar het ouderlijk huis, nu een Airbnb gerund door een stel in relatiecrisis. Anker, die vermoedt dat Manfred hier de buit begroeft, volgt het advies van een psychiater om in Manfreds waan mee te gaan door 'The Beatles te herenigen - ofwel andere 'gekkies' die denken dat ze Paul, George of Ringo zijn.

Je kan daarin satire zien op doorgedraaide identiteitspolitiek, met identiteit als vrije keuze en Manfred die zich gepijnigd uit een flatraam werpt zodra iemand zijn 'dead name' gebruikt. Maar bij Anders Thomas Jensen speelt meestal een filosofische kwestie. Overwin je het kwaad door het goede (*Adam's Apples*)? Is alles toeval of bestaat er een hoger plan (*Riders of Justice*)?

Hier is dat wat troebeler. In de geanimeerde proloog van *The Last Viking* verliest een jonge Vikingsprins zijn arm. Zijn vader hakt uit medelijden iedereen een arm af, want: „Heeft iedereen een gebrek dan heeft niemand een gebrek.” Dat lijkt te gaan over de eis je 'privilege' in te leveren voor minder bedenken. En zoeschiedt in *The Last Viking*. Anker leert dat hij aan een veel ergere dissociatieve stoornis lijdt dan zijn broer. Iedereen blij, iedereen gelijk. En waar dat toeleidt, zien we in de epiloog.

CLOSE-UP

Jackie Chan, Brett Ratner en Chris Tucker samen in 2007. FOTO ASSOCIATED PRESS

Door Donald Trump komt er een 'Rush Hour 4'

Al jaren rammelt de van seksueel misbruik beschuldigde regisseur Brett Ratner aan de poorten van Hollywood, in de hoop een vierde deel van zijn *Rush Hour*-reeks te mogen maken. Deze week werd bekend dat hij dan eindelijk geslaagd is. En de poorten werden geopend door niemand minder dan de Amerikaanse president Donald Trump.

Even terug, voor wie de hoogst vergeetbare eerdere *Rush Hour*-films is vergeten. In de succesvolle actiekomedieereeks werkten een Hongkongse (Jackie Chan) en Californische (Chris Tucker) detective samen om internationale zaken op te lossen – met evenveel klappen als raciale grappen. Ze deden al Los Angeles (1998), Hongkong (2001) en Parijs aan (2007). In een vierde deel misschien Washington?

Elke grote studio en streamingdienst heeft een vierde deel de afgelopen jaren (zeker ééns) geweigerd, schreef journalist en Hollywood-fluisteraar Matthew Belloni deze week. Vooral omdat geen studio zich wil verbinden aan Brett Ratner, die in 2017 onder de vlag van #MeToo werd beschuldigd van seksuele intimidatie en verkrachting.

Maar de afgelopen jaren klautert Ratner weer langzaam omhoog langs de broekspijpen van Donald Trump. Begin dit jaar werd al duidelijk dat Ratner een documentaire regisseert over *first lady* Melania Trump. Een film die Amazon voor een hallucinante 40 miljoen dollar kocht, naar verluidt om de president te paaien.

Ratner had al sinds *Hercules* in 2014 geen film geregisseerd. Maar volgens *Puck News* was hij de enige en eerste regisseurskeus voor *Melania*. Waarom is niet helemaal duidelijk. Ratner hangt al langer rond met de oligarchen, (toekomstige) ministers en media-machtsspelers die ook in Trumps kringen verkeren. Ook zou Melania een fan van Ratner zijn – ze zou het wel leuk vinden dat hij ‘een outcast’ is. Eerder dit jaar werd Ratner op Trumps golfresort Mar-A-Lago geïnstalleerd in een huis met acht slaapkamers.

Paramount zou nu inzetten op 'Amerika-centrische films'

Kennelijk zijn de Trumps tevreden over het beeldmateriaal (met onder anderen Melania, Donald en Elon Musk). Want Trump heeft het persoonlijk voor *Rush Hour 4* en Ratner opgenomen. Volgens *The Hollywood Reporter* lobbyde Trump rechtstreeks voor de film bij Larry Ellison: een van de rijkste mannen op aarde, donateur van Trump, de grootste aandeelhouder van de Hollywood-studio Paramount Skydance, én de vader van Paramount-topman David Ellison.

Deze week werd bekend dat Paramount Skydance *Rush Hour 4* zal distribueren. En dat de studio zo gewillig meebuigt is geen verrassing. Eerder dit jaar paaide Paramount Trump omdat het bedrijf zijn toestemming nodig had voor een fusie met studio Skydance. Nu heeft Paramount nog een overname op het oog: studio Warner Bros. Discovery. Ook die megadeal zal Trump moeten accorderen.

Het is dus niet geheel toevallig dat Paramount Skydance een kleine MAGA-makeover kreeg de laatste maanden. Zo schikte het bedrijf een rechtszaak die Trump had aangespannen tegen *60 Minutes* voor 16 miljoen dollar. *The Late Show with Stephen Colbert* wordt gecancelld. Topman David Ellison vulde topfuncties met conservatieven en installeerde de controversiële Bari Weiss als hoofd van CBS News. En volgens *Variety* zou het bedrijf inzetten op ‘Amerika-centrische’ films – stoere films met échte mannen: cowboys met honden, Tom Cruise in, op en aan voertuigen.

Het is de vraag hoe blijvend de invloed van Trump is. Paramount Skydance zou ná de goedkeuring van een eventuele overname van Warner Bros. Discovery best weer wat ‘neutraler’ kunnen worden. Bovendien is *Rush Hour 4* natuurlijk maar een vriendendienst. Maar het illustreert wel de invloed die Trump op grote mediabedrijven heeft. Zeker als die zijn hulp nodig hebben.

Tristan Theirlynck is filmrecensent.

‘Train Dreams’ is spirituele cinema op z’n best

BOEKVERFILMING ‘Train Dreams’ laat zien hoe aan de rand van mythes die Amerika graag over zichzelf vertelt ook andere verhalen bestaan. Die van de oorspronkelijke bewoners, en die van de immigranten uit Azië.

Dana Linssen
AMSTERDAM

Een van zijn vroegste herinneringen was dat er „honderd Chinese families werden gedeporteerd uit het stadje waar hij opgroeide“. Dat is ook een van de eerste dingen die we te weten komen over Robert Grainier, de houthakker die de hoofdpersoon is uit de nu verfilmde gelijknamige novelle van Denis Johnson. „Hij was verbijsterd door de nonchalance van het geweld“, vervolgt de vertelster. Hij vult de episodische levensgeschiedenis van Grainier – symbool voor de 20ste eeuw – in met korte terzjides.

Die zijn zowel betekenisvol als veelzeggend triviaal. Van meet af aan maken boek en film duidelijk dat er een grote paradox schuilt in het leven: misschien zijn de dingen wel niet zo belangrijk en absoluut als we denken. Maar het ontslaat ons bepaald niet van verantwoordelijkheid. Dat elegische karakter maakt dat deze schitterend gefilmde, heerlijk enigmatische film en hoofdrolspeler Joel Edgerton alom worden getipt voor de Oscars. *Train Dreams* ademt de spirituele cinema van Andrej Tarkovski en Terrence Malick.

Het boek *Train Dreams* had een ‘grote Amerikaanse roman’ kunnen zijn, als je het niet in een paar uur uit had. Nauwelijks langer dan deze film duurt. Maar tijd is bedrieglijk. Tussen de spaarzame taal en de contem-

platieve beelden ontstaat het gevoel dat je je hele leven met Grainier hebt doorgebracht. Aan het kampvuur gezeten. In de verte gestaard. En nog weet je niets van hem.

Lynchpartij
Grainier is een Elckerlyc, een alleen die ook een niemand is. Die als kind met een kaartje om zijn nek met de trein naar Idaho is gestuurd, maar niet weet wie zijn ouders waren. Als seizoenarbeider reist hij vervolgens door het Amerikaanse Noordwesten. Soms met de trein, soms om spoorlijnen aan te leggen. Het is bij een van die gelegenheden dat hij getuige is van de lynchpartij op een Chinese dagloner, een gebeurtenis die hem voor zijn leven tekent.

Zonder er veel woorden aan vuil te maken laat de filminterpretatie van de jonge regisseur Clint Bentley (1985) zien hoe aan de rand van mythes die Amerika graag over zichzelf vertelt – ruwe bolsters blanke pitten die het land eigenhandig zouden hebben opgebouwd – andere verhalen bestaan. Die van de oorspronkelijke bewoners van het continent, en die van de immigranten uit Azië. Niet iedereen was wit en kwam uit protestants Europa. De eerste die dat in een film zichtbaar maakte was Kelly Reichardt. Haar alternatieve ‘origin story’ *First Cow* (2019) begint nog ietsje verder naar het oosten, in Oregon, en honderd jaar eerder, want anders hadden de paden van vrienden Coo-kie en King-Lu dat van Grainier zo gekruist kunnen hebben in een van

die vele tijdelijke nederzettingen waar goud wordt gewonnen en bomen worden gehakt en het land wordt ontgonnen dat het een lieve lust is.

Train Dreams heeft ook wel wat te zeggen over die vroege dagen van het extractiekapitalisme in Amerika. Tijdens een van zijn klussen ontmoet Grainier een oudere houthakker die vertelt hoe hij toen hij jonger was, dacht dat de bomen altijd tot in de hemel groeiden. Kapte je de ene om, dan groeide er elders wel weer eentje omhoog. Maar sommige bomen die ze vellen zijn wel 500 jaar oud, zegt hij dan. Dat groeien duurt lang.

Net zoals het verhaal soms in de tijd springt – de spoorbrug waar de Chinese arbeider vanaf wordt gooid zal later worden vervangen door een moderner exemplaar – zo zet *Train Dreams* ook de deuren naar ons heden open. Grainier wordt achtervolgd door geesten: van de doden in zijn leven, maar ook van de toekomst. Hij ziet vlak voor zijn dood de eerste bemande maanvlucht vertrekken. En de film laat ons achter met de vraag wat het betekent om de zwaarte kracht te tarten in het grotere geheel der dingen.

Recensie Drama

Train Dreams. Regie: Clint Bentley. Met: Joel Edgerton, Felicity Jones, William H. Macy, Will Patton. Lengte: 103 minuten. Te zien op: Netflix. ●●●●○

Joel Edgerton als houthakker Robert Grainier in ‘Train Dreams’. FOTO NETFLIX VIA AP

Eric Visser (Huub Stapel) staat ondanks de pensioengerechtigde leeftijd nog zijn mannetje in ‘Amsterdamed II’.

Ouderwets moorden in een modern Amsterdam

THRILLER 37 jaar na ‘Amsterdamed’ komt Dick Maas met een erg amusant maar weinig vernieuwend vervolg. Opnieuw zwemt een kikkvorsman moordend door de grachten.

André Waardenburg
AMSTERDAM

Dick Maas (1951) is terug, met in zijn kielzog acteur Huub Stapel (1954). Stapel brak door in Maas’ horrorhit *De lift* (1983) en speelde daarna in nog een aantal Maas-films, waaronder *Flodder* (1986) en *Amsterdamed* (1988). Op die laatste film is nu een vervolg gemaakt, dat een grote kerst-

hit moet worden: *Amsterdamed II*. Stapel speelt opnieuw Eric Visser, een inmiddels gepensioneerde politie-inspecteur die in Limburg van zijn rust geniet. Maar als de Amsterdamse grachten weer onveilig worden gemaakt door een moordlustige duiker wiens modus operandi erg doet denken aan de oude seriemoorden, vraagt zijn oude baas hem naar de zaak te kijken. Hij assisteert rechercheur Tara Lee (Holly Mae Brood), die daar aanvankelijk weinig van moet hebben maar al snel doorheeft dat Visser ondanks zijn leeftijd nog best zijn mannetje staat.

Die nadruk op leeftijd is iets wat Maas bewust over zich afroept. De hele film is op te vatten als de wraak van een oudere generatie mannen op die woke watjes van tegenwoordig. We zien Visser aan het begin van *Amsterdamed II* een vegetarische biefstuk kopen, eentje die hij uiteindelijk

met een vies gezicht aan zijn kat voert (die er ook zijn neus voor ophaalt). Ondanks waarschuwingen van zijn dochter (Tatum Dagelet) over zijn cholesterol en bloeddruk zien we Visser meermaals een biertje drinken – en dan niet van die idioot dure craft-biertjes maar gewoon een vaasje Heineken. Daarnaast is Visser kordaat en correct in zijn oordeel over een dodelijke aanval uit het water, waar Tara Lee en haar collega nog aarzelen over wat er nou precies is gebeurd.

De boodschap: oudjes kunnen fysiek en mentaal heus nog mee. Maar Maas schiet zijn kritische pijlen ook af op foute, bekakte advocaten, buitenlandse toeristen die Amsterdam niks vinden en de arrogantie van een groepje mariniers dat hulp komt bieden. Ook burgemeester Halsema en de Biro, een handzaam autootje dat steeds vaker in het stadsbeeld van

Amsterdam opduikt, moeten het ontgelden. Maas lijkt te vinden dat Amsterdam verloedert: een boodschapje van de man die altijd vond dat je voor boodschappen bij de supermarkt moest zijn.

Maas heeft duidelijk een afkeer van gekkigheid en modieusheden, wat zich ook vertaalt naar verhaal en plot: die zijn ouderwets of, aardiger gezegd, tijdloos. Het horrorverhaal ontstijgt bovendien de regels van het genre niet. Wel lijkt Maas ernaar te knipogen, vooral naar de door filmacademië vastgestelde volgorde van de personages die er altijd het eerst aangaan: zwarte mensen, seksueel actieve vrouwen en mensen op het lhbqtia-spectrum. *Amsterdamed II* bevat ook andere knipoogjes, zoals cameo’s van filmcritici en horrorliefhebbers. In de eerste *Amsterdamed* zat Simon van Collem (toen bekend van het populaire filmprogramma *Si-*

monskoop), hier zien we onder anderen voormalig *AD*-filmcriticus Ab Zagt en ‘Mr. Horror’ Jan Doense. Zoals altijd biedt Maas old school-amusement, zonder diepere lagen of zaken die het genre vernieuwen. De trucages pakken niet altijd even goed uit, maar dat zal een budgetkwestie zijn. De achtervolgingen per boot zijn echter weer prima, evenals enkele fraaie droneshots van het 750 jaar oude Amsterdam. De stad was bovendien gul met het beschikbaar stellen van hotspots, waaronder het Rijksmuseum, Artis en - uiteraard - de Wallen.

Recensie Thriller

Amsterdamed II. Regie: Dick Maas. Met: Holly Mae Brood, Huub Stapel, Tatum Dagelet, Bas Keijzer. Lengte: 110 min. ●●●○

Orwell-docu ademt in de eerste plaats linkse wanhoop

Recensie Documentaire

Orwell: 2+2=5. Regie: Raoul Peck. Lengte: 119 minuten. ●●○●●

Coen van Zwol
AMSTERDAM

Kosmopoliet Raoul Peck leefde in Kinshasa, Orléans, Berlijn en New York, was een blauwe maandag minister van Cultuur van Haiti en maakte films over linkse idolen als Patrice Lumumba, James Baldwin en Karl Marx – niet de norse baardmans die wij kennen, maar jong, guttig en verliefd.

Peck is een schaamteloze cultuur-marxist; zijn activistische documentaire *Orwell: 2+2=5* is een heftige, ambitieuze en urgente collage van filmfragmenten, nieuwsbeelden en boemannen: Trump, Poetin, Netanyahu, Rupert Murdoch. Het grote fra-

Uit ‘Orwell: 2+2=5’: beelden van een winkelcentrum met citaten uit Orwells ‘1984’ in wandelpaden en op wanden.

me is George Orwell die anno 1948 op het Schotse eiland Jura stervend aan tuberculose zwoegt op zijn laatste en beroemdste roman: *1984*. Peck kijkt terug op Orwells vormende jaren als koloniaal politiemann in Birma

(Myanmar), als product van de Britse middenklasse, slaat zijn politieke ontwikkeling verder over en stoot direct door naar *Big Brother* en *New-speak*: vrijheid is slavernij, oorlog is vrede, onwetendheid is kracht.

Peck is goed in collages, een oud-marxistisch ambacht immers. De schwung zit erin, en het gaat om moderne misleiding en controle: Chinese surveillance, fake news, tech bros, sociale media, populisten, Gaza, Oekraïne, MAGA. Orwell voorzag het, Peck gooit het op een grote hoop en Bernie Sanders of Alexandria Ocasio-Cortez duidt het met een snedig citaat.

Na een uur bekruipt je hoofdpijn door al dat beieren van de noodklok. Regeringen liegen, onderdrukken, surveilleren: akkoord. Maar Pecks marxistische mokerslagen vertroebelen eerder dan dat ze verhelderen. Regeringen dienen klassenbelangen, wil Pecks geharnaste marxistische analyse. Achter de huidige autocratische en populistische aanzettes tot nieuw totalitarisme schuilen parasitaire elites die hun privileges desnooie met grof geweld verdedigen.

De enige remedie is een opstand van het ‘proles’, en in dat schema

bevindt Peck zich vermoedelijk in de voorhoede. De massa mobiliseer je niet met argumenten en analyse, maar door emotie en associatie. Dus volgen op Orwells verslag van een ophanging in Birma beelden van openbare executies van nazi’s in Kyiv anno 1946 en de galg die MAGA voor Mike Pence oprichtte bij de bestorming van het Capitool in januari 2021 – we horen Trump „love is in the air” koeren. Best indringend, net als Orwells gierende tbc-longen die naadloos overgaan in het *I can’t breathe!* van Black Lives Matter. Iedereen ademloos. Maar wat zegt Peck nu precies?

Aan precisie doet Raoul Peck niet. Hij citeert instemmend Orwell, die schrijft dat hij altijd partijdig is, want wordt gedreven door woede over onrecht en solidariteit met onderdrukten. Maar of het activeert? Peck bestrijdt propaganda met propaganda, maar het grimmige, deprimerende resultaat ademt in eerste plaats linkse wanhoop.

THEMA KERST

KERSTFILMS Er zijn weer veel nieuwe kerstfilms gemaakt. Voor iedere niche hebben de streamingdiensten wel een romkom, plus minstens één actiecomedy en een kinderfilm met pratende dieren die Kerst redden. In de bioscoop gaat het er minder ‘feel good’ aan toe.

Samya Hafsaoui en Wilfred Takken
AMSTERDAM

Kerstfilms kijken is net als limbodansen: je legt de lat steeds lager. Het is nu eenmaal traditie, zo’n romkom in een besneeuwd dorp. En aan traditie sleutelen we liever niet in ons land. Terwijl het volk met behulp van rijm-AI nog zit te denken wat Sinterklaas dit jaar zou schenken, stromen de streamingdiensten al vol met kerstaanbod.

Maar kan dat nog wel, Kerstmis? De ‘wokeledokies’ wilden Kerst toch

verbieden? In een Kamerdebat over de Hogeschool van Utrecht die het woord ‘Kerst’ wilde vervangen door ‘feestdag’ luidde onder andere Caroline van der Plas de noodklok. Dat deed de BBB-leider door in haar speech alle woorden met ‘kerst’ die ze kende op te sommen: „Ja, voorzitter, we hebben Kerstmis, kerstboom, kerstlampjes, kerststol, Kerstman, kerstontbijt, kerstdiner...” Mirjam Bikker van de ChristenUnie sprak gepassioneerd over de „christelijke wortels” van ons land. Naast wortels liggen er echter ook kilometers aan glasvezel in de Nederlandse bodem. En laten die nou perfect zijn om

A Very Jonas Christmas FOTO DISNEY

een Amerikaanse toerist bent die niet weet dat er allemaal verroeste fietsen op de bodem liggen.

Ben je een millennial, dan kom je flink aan je nostalgische trekken dit jaar. Op Disney+ word je getrakteerd op *A Very Jonas Christmas Movie*, met popband de Jonas Brothers aan de Amsterdamse grachten. Netflix heeft *A Mery Little Ex-Mas* met Alicia Silverstone (*Clueless*) en Melissa Joan Hart (*Sabrina The Teenage Witch*) in één film. Heb je toch liever Michelle Pfeiffer als burnout-moeder met A-list soundtrack? Dan moet je op Prime Video zijn. Het aanbod is veel breder dan louter huwbare prinsen uit vaag Europese landjes. Al kun je die natuurlijk altijd op Videoland vinden.

Den Haagen kan zich rustig focussen op het voeren. Het kerstfeest is op de streamingdiensten groter dan ooit, overal ter wereld. Kerstmis leeft! Van leuk naar meuk, van hoog naar laag. Al blijven de verhaallijnen soms wat vaag.

Leuk

Silent Night, Deadly Night (Mike P. Nelson) Hoera, kersthorror! Zesde deel van de filmreeks die in 1984 be-

gon. Het origineel werd toentertijd uit de bioscoop verbannen; activisten vonden dat de film Kerstmis ondergroef. Dit nieuwe deel geldt officieel als tweede remake van het origineel, maar het vertelt een aanmerkelijk ander verhaal. Wederom werkt een kerstman de *naughty list* af met een dubbelbijl. Wanneer hij iemand vermoordt, mag hij een luikje openen van de adventskalender. Maar dit keer is hij niet zomaar een *sicko*. Hij vermoordt alleen mensen die het echt verdienen om te sterven. Eigenlijk doet hij goed werk. Deze Kerst-Dexter wil zich trouwens veel liever settelen met zijn nieuwe vriendin. Of met de kinderen op schoot de echte Kerstman spelen. Hoewel hij dan wel zenuwachtig met een stanleymes zit te spelen want het bloed kruipt waar het niet gaan kan. Hoogtepunt is een fascistisch kerstfeest dat voortijdig eindigt omdat alle kerstnazi’s met een doorkliefde ruggengraat op de vloer liggen. Zeer bevredigend. *WT Bioscoop vanaf 11 dec, 1 uur 35 min.* ●●●●○

A Very Jonas Christmas Movie (Jessica Yu) Muzikale comedy rond de Jonas Brothers. Op het einde van een wereldtournee willen de broers graag terug naar hun gezinnen in de VS – thuis voor Kerst – maar ze stranden in Amsterdam, hun vliegtuig stort neer, en ze worden belaagd door een horde Duitse probleemwolvén. De Kerstman blijkt erachter te zitten: rampspoed moet de uit elkaar gegroeide broers weer tot elkaar brengen. Naast de broers zitten er opvallend veel grote namen in. Will Ferrell speelt een superfan, Randall Park de tourmanager, Jesse Tyler Ferguson de Kerstman. De piloot wordt gespeeld door KJ Appa, bekend als viral-sensatie *Mr Fantasy*, en in de 39ste minuut komt kerstrecensent Samya voorbij fietsen. *WT Disney+, 1 uur 20 min.* ●●●●○

Dieren viëren Kerst (*Le grand Noël des animaux*) De Kerstman, de vos en de vogel drijven weg op een ijs-

schots. Met een grote mok warme chocola halen ze een walvis over om ze terug naar de wal te brengen. Franse verzameling van vijf animatiefilms voor kleine kinderen, ieder met een eigen regisseur. Ziet er prachtig uit, charmante verhalen, aangenaam laag tempo. Er wordt vrijwel niet gesproken. Alleen de Kerstman zegt vijf keer: „Wat een catastrofe!” *WT Bioscoop vanaf 10 dec, 1 uur 12 min.* ●●●●○

Leuke meuk

A Merry Little Ex-Mas (Steve Carr) Zijn we weer in een klein Amerikaans dorp? Absoluut. Deze keer gaat het over Kate, gespeeld door Alicia

A Merry Little Ex-Mas FOTO MARNI GROSSMAN/NETFLIX

Silverstone, die in scheiding ligt met de plaatselijke arts Everett. Ze hebben twee volwassen kinderen en Kerst is natuurlijk ontzettend belangrijk. Helaas heeft Alicia’s ex besloten zijn nieuwe vriendin uit de grote stad mee te nemen. De kinderen zijn gek op de nieuwe vriendin en Kate blijft een beetje alleen achter met beste vriendin April (Melissa Joan Hart). Omdat het Netflix-kerst is, komt er een sexy man langs die Kate de nodige afleiding biedt en haar de mogelijkheid geeft om haar ex jaloers te maken. Er zitten minder sixpack-munten in dan het aanbod van vorig jaar, maar opvallend is het wel. Hoe

The Family Plan 2 FOTO APPLE TV+

loopt het allemaal af? Goed natuurlijk. *SY Netflix, 1 uur 31 min.* ●●●●○

Oh. What. Fun. (Michael Showalter) Amerikaanse comedy met Michelle Pfeiffer als Texaanse moeder die veel werk maakt van Kerstmis en zich daarin niet gewaardeerd voelt door haar gezin („Ik pruil”). Als het gezin naar een dansshow gaat en haar vergeet mee te nemen, loopt ze boos weg van huis. Star-studded cast en soundtrack met nieuwe kerstliedjes van Gwen Stefani, St. Vincent en de Fleet Foxes. Valt een beetje tegen, het duurt erg lang voordat moeder eindelijk wegloopt, en wat ze meemaakt onderweg had ook wel wat uitzinniger gekund. Wel een geestige motelscène met Danielle Brooks. *WT Amazon Prime Video, 1 uur 45 min.* ●●●●○

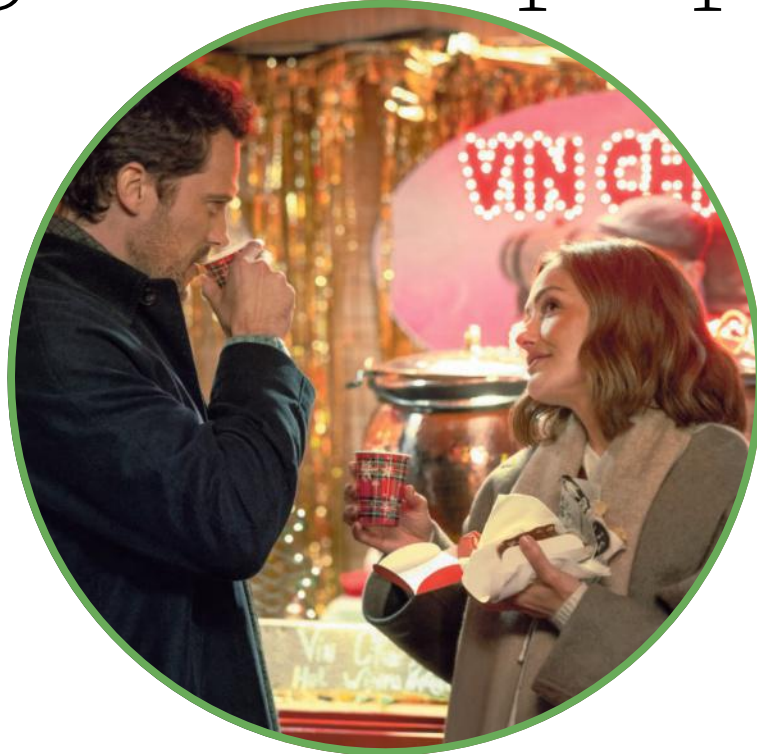
Jingle Bell Heist (Michael Fimognari) Je moeder is ziek en je kan de rekening niet meer betalen. Wat doe je? Je werkgever beroven natuurlijk. Wie gaat je helpen? De lokale cyber-expert/ex-crimineel/aantrekkelijke vent. Deze Amerikaans-Britse actie-romkom heeft een bizarre plot waarvoor het toch moreel snor zit met die roof. De film beantwoordt de actuele vraag: bestaat er wel zoiets als een ethisch zuivere miljardair? Kerst is tenslotte ook een tijd voor herverdeling van de rijkdom. En, als we twee jonge aantrekkelijke mensen naast elkaar zetten, dan gelooft iedereen toch meteen dat er iets van chemie

Jingle Bell Heist FOTO ROB BAKER ASHTON

zit? Toch? De film had wellicht vier ballen gekregen als het dienduo platonisch was gebleven, en als het had geweten hoe DNA werkt. *Netflix 1 uur, 36 min.* ●●●●○

The Family Plan 2 (Simon Cellan Jones) Amerikaanse actiecomedy rond Mark Wahlberg als actieheld-in-ruste die graag gezellig met zijn gezin Kerstmis in Londen wil vieren. Maar hij wordt ingehaald door zijn criminele verleden, in de persoon van zijn verbitterde halfbroer. Aardig is dat de actieheld zijn hele gezin meesleept in alle actiescènes. Nog aardiger is dat de achtervolgingen, inbraken en gevechten plaatsvinden in pittoresk Londen en Parijs die volhangen met kerstversiering. Het eerste vuistgevecht vindt plaats op een Londense toeristendubbeldekker, de auto-achtervolging gaat over de trappen van de Sacre Coeur, en het eindgevecht vindt plaats tussen de kerkklokken. Elke andere dag van het jaar zou dit een stomme film zijn. Maar met Kerst biedt *Family Plan 2* een won-

Champagne Problems FOTO MIKA COTELLON/NETFLIX

derlijke mix van actie en familieplezier. *WT Apple TV+, 1 uur, 46 min.* ●●●●○

Gereed voor de landing: Het Sneeuwballengevecht (Shane Zalvin) De vierde kerstspecial in een serie kinderanimaties over elfjes Wayne en Lanny. Na een missie die misging moeten de elfjes op het matje komen bij de Kerstman. Wayne probeert hem af te leiden door twee verhalen te vertellen, over het babysitten van een zeehond en een vakantie met een massagetherapeut. Geen *must watch* maar een geschikt voorop de achtergrond tijdens het gourmetten. *SY Disney+ 27 min.* ●●●●○

Meuk

Champagne Problems (Mark Steven Johnson) Drukke Amerikaanse zakenvrouw gaat naar Parijs om een champagnebedrijf te kopen. Wie komt ze daar tegen? Een knappe Fransman! Toevallig de zoon van de champagneboer! Wat volgt is een wedstrijdje tussen de vrouw en drie andere geïnteresseerden in het bedrijf. De tweede helft van de film is ontzettend sympathiek. De eerste helft, waar de Amerikaanse en de Fransman pijnlijk met elkaar flirtten, had een stuk korter gemogen. De film eindigt met een wijze les van een overleden moeder en een gehaaste achtervolging. Proost! *SY Netflix, 1 uur 39 min.* ●●●●○

The King of Kings (Seong-ho Jang) Deze Koreaanse animatiefilm voor kinderen begint vertrouwd met de kerkhofscène uit *A Christmas Carol*, maar dat blijkt slechts een afleidingsmanoeuvre. Hierna zien we hoe de jonge vader Charles Dickens het levensverhaal van Jezus Christus vertelt aan zijn kind. Bijzonder, want kerstfilms gaan bijna nooit over de grondlegger. En

deze heeft ook nog een sterrencast aan stemacteurs, met Kenneth Branagh, Uma Thurman, Forest Whitaker en Mark Hamill.

Een Koreaanse *tinge*, of een anderszins frisse invalshoek zou leuk zijn geweest. Maar nee, dit is gewoon de clichématige, lijdzaam kijkende, langzaam schrijdende Jezus die al zijn catchphrases brengt. Gebaseerd op het boek *The Life of Our Lord* dat de 19de-eeuwse Britse schrijver inderdaad iedere Kerst voorlas aan zijn kinderen, maar hij smeekte zijn nabestaanden om het nooit te publiceren. Daar hebben ze helaas niet naar geluisterd. *WT Bioscoop vanaf 12 dec, 1 uur 24 min.* ●●●●○

Mission Santa: Yoyo to the Rescue (Ricard Cussó, Damjan Mitrevski) Animatiefilm voor kinderen. Elf Yoyo gaat werken in de werkplaats van de Kerstman, die tot zijn verdriet is veranderd in een kille, geautomatiseerde fabriek met robots (ELFs, Electronic Labour Force). De Kerstman is zelf allang met pensioen. Als de slechterik Cyber Scrooge de zaak hackt om Kerstmis te vernietigen, gaat Yoyo de Kerstman zoeken om het feest te redden. Ziet er niet mooi uit, wel aardig verhaal. *WT Bioscoop vanaf 10 dec, 1 uur, 36 min.* ●●●●○

Kerst met de PAW Patrol Twee kerstafleveringen van de Canadese animatiereeks over een team red-

Kerst met de PAW Patrol

dingshonden met mooie gadgets, zoals een mini-bulldozer, een mini-heli en allerlei boren en grijpers. In Avonturenbaai binden ze wederom de strijd aan met Humdinger, de burgemeester van het naburige Boerengat. Ondersteund door zijn valse katten, de Kitten Catastrofe Club, vliegt de schurk naar de Noordpool om de kerstcadeaus te stelen: „Kerstfeest, pestfeest!” De Kerstman is zwart, de burgemeester Latina, en de blonde, hebzuchtige machtswellusteling delft het onderspit: Avonturenbaai moet een nachtmerrie zijn voor Trump. *WT Bioscoop, 1 uur.* ●●●●○

Nog niet gezien

My Secret Santa Amerikaanse romkom. Single moeder neemt baan als kerstman in hotel en wordt verliefd op de eigenaar. *Netflix 3 dec.*
Man vs. Baby Britse comedyserie met Rowan Atkinson. Onhandige man moet op duur penthouse passen én op een achtergelaten baby. *Netflix 5 dec.*
Sicilia Express Italiaanse serie van komisch duo Ficarra & Picone. Broers ontdekken magische vuilcontainer

Mission Santa: Yoyo to the Rescue

waarmee ze naar hun familie op Sicilië kunnen reizen. *Netflix 5 dec.*
The Night My Dad Saved Christmas 2 (*La Navidad en sus manos*) Mexicaanse kinderfilm. Speelgoedmaginaat laat haar grootste concurrent, de Kerstman, ontvoeren. *Netflix 5 dec.*
The First Snow on Fraggles Rock. Kinderfilm over muppet-achtige wezens. *Apple TV, 5 dec.*
The Family McMullen (Edward Burns) Woody Allen-achtige comedy is een laat vervolg op *The Brothers McMullen* uit 1995. Dertig jaar later worstelen de vijftigjarige Barry McMullen en zijn familie met de liefde. *HBO Max, 5 dec.*
Merv (Jessica Swale) Romkom rond hond. Twee exen hebben een ongemakkelijk co-ouderschap voor hun hond Merv. *Amazon Prime Video, 10 dec.*
Hjem til Jul 3 (*Home before Christmas*) Derde seizoen van charmante Noorse romkomserie. De single Johanne probeert deze Kerst eens zonder liefdesdrama’s door te komen. *Netflix, 12 dec.*
Goodbye June In dit Britse regiedebuut van Kate Winslet speelt Helen Mirren een stervende moeder die op eigen wijze haar afscheid wil organiseren. *Netflix, 24 dec.*

COLOFON

Mediahuis NRC BV
Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stias

Redactie
Vragen, opmerkingen of suggesties?
Mail naar redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v. rubriek, redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000** (algemene nummer)

Ingezonden brieven
Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar opinie@nrc.nl. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties
T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: advertieren.nrc.nl

Familieberichten
T: **020 - 755 3052**
E: familieberichten@nrc.nl

NRCWebwinkel
E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen
Wij streven ernaar NRC te bezorgen voor 700 uur, op zaterdag voor 9.00 uur.
W: nrc.nl/service,
T: **088-572 0572** (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

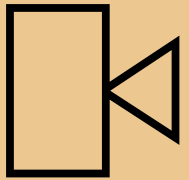
Omvang persoonsgegevens
Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Afmeldingen kan via afmeldingen@nrc.nl.

Auteursrecht
© NRC, 2025. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur.
Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

- buitengewoon
- zeer goed
- goed
- matig
- zwak

NIEUWSBRIEVEN

Film
Elke woensdag

Een nieuwsbrief voor echte film liefhebbers. Lees iedere week mee over de laatste ontwikkelingen, de beste recensies en interviews.

Voor abonnees

Schrijf je in via nrc.nl/nieuwsbrieven

Druk jouw stempel op morgen

Zet je volgende carrièrestap met YER

Detachering • **Recruitment** • Consultancy

Scan de QR-code en
bekijk alle vacatures
www.yer.nl/nrc

Projectmanager

Bedrijf | De Marne Vastgoed ontwikkelt sinds 2005 hoogwaardige, duurzame bedrijfsruimtes door heel Nederland. Met meer dan 1.500 gerealiseerde units bieden zij ondernemers ruimte om te groeien. **Functie** | Als Projectmanager ben jij de spil in het realiseren van ambitieuze projecten. Je begeleidt het hele traject vanaf de eerste schets tot de laatste handtekening. Je schakelt moeiteloos met onder andere architecten, constructeurs, gemeenten, aannemers én kopers. Klaar om impact te maken?

Zwolle Vastgoed Hbo
 +5 jaar Uitstekende arbeidsvoorwaarden

Contactpersoon YER:

Dagmar Schenkel, +31 6 292 391 76

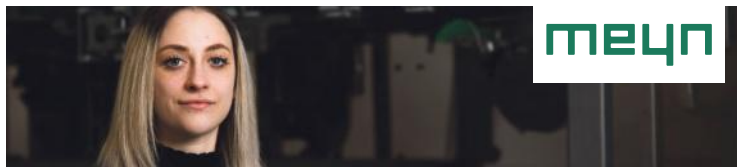
Finance Manager

Bedrijf | Zorgboodschap is dé totaalleverancier van eten en drinken voor de zorg. Vanuit Sassenheim - Lisse bedienen ze dagelijks meer dan 250 zorglocaties. Innovatie en groei staan centraal. **Functie** | Als hands-on Finance Manager leid je het financiële team en combineer je strategie met actie. Je optimaliseert processen & digitalisering en levert inzichten voor besluitvorming. Je werkt nauw samen met directie en bent actief betrokken bij strategische keuzes. Bouw mee aan groei, professionalisering en een toekomstbestendige organisatie!

Sassenheim - Lisse Wholesale Hbo
 +5 jaar Uitstekende arbeidsvoorwaarden

Contactpersoon YER:

Nikki de Munk, +31 6 330 142 43

Product Manager

Company | Meyn is a leading partner in the poultry processing industry, with expertise, equipment, systems, and services available worldwide. They are proud of their collaboration with renowned companies in over a hundred countries. **Function** | You will manage your product portfolio and lead new products and updates through the NPI process. You will work closely with the Chief Engineer and a multidisciplinary team to define technical solutions based on customer needs. Are you driven and analytical with a passion for innovation? Apply now and play a key role!

Oostzaan Manufacturing Bachelor
 3-5 years €80,000 - €115,000/year

Contact person YER:

Kim Steenkamp, +31 6 515 278 12

Senior Tendermanager

Bedrijf | YER is een toonaangevend internationaal arbeidsbemiddelingsbureau, gespecialiseerd in werving voor vaste en interim-posities. **Functie** | Als Senior Tendermanager leid je complexe tendertrajecten van strategie tot gunning. Naast jouw expertise in aanbestedingen binnen het publieke domein, breng je ook waardevolle ervaring mee uit de profitsector. Dankzij jouw brede achtergrond kun je tenderprocessen verrijken met inzichten uit verschillende markten, zo onderscheidt YER zich met creatieve en resultaatgerichte oplossingen.

Randstad Staffing Hbo
 +5 jaar Uitstekende arbeidsvoorwaarden

Contactpersoon YER:

Dagmar Schenkel, +31 6 292 391 76

YER. Al bijna 40 jaar toonaangevend in topfuncties binnen het hogere segment.

YER
ambitions in motion